

Wielkopolskie ratusze

City Hall's of Wielkopolska

Ratusz jest wyjątkowo charakterystycznym elementem krajobrazu miejskiego. Niezależnie od tego, czy zachwyca piękną formą architektoniczną czy jest skromnym, niepokaznym budynkiem; nieważne czy dumnie stoi na środku placu rynkowego czy nieco ukryty wśród innych kamienic — jest dziś swoistym symbolem samorządności miejskiej. Budowany na miarę ambicji i możliwości mieszkańców, stanowił dawniej także czytelny wskaźnik możliwości miasta. Jego nazwa pochodzi od niemieckiego słowa Rathaus (dom rady); w średniowieczu używano również łacińskich określeń, takich jak *domus consulum*, *domus civium* czy *commune palatium*. Pierwsze reprezentacyjne siedziby władz miejskich powstawały w Europie w XII wieku; najpierw we Włoszech, później w innych państwach zachodniej części kontynentu. Na ziemiach polskich procesy urbanizacyjne przebiegały nieco wolniej, później więc pojawiły się ratusze. Najstarsza wzmianka o istnieniu takiego obiektu w Wielkopolsce pochodzi z 1310 r. i dotyczy ratusza w Poznaniu.

W książce przedstawiono 74 ratusze miast położonych w granicach województwa wielkopolskiego. W kilku przypadkach opisano dwa obiekty, dawną i obecną siedzibę władz miejskich. Opis tej drugiej zamieszczono wówczas, gdy mieści się ona w budynku mającym zabytkowy charakter. Najczęściej są to gmachy służące niegdyś starostwom powiatowym.

W
I
D
I
I
I
E
K
I
Y

Wielkopolskie ratusze

City Hall's of Wielkopolska

Koncepcja opracowanie tekstów wybór fotografii	PIOTR MALUŚKIEWICZ
Opracowanie graficzne	JACEK GRZEŚKOWIAK
Teksty	MAREK FIJAŁKOWSKI ŁUCJA GAJDA JOLANTA GOSZCZYŃSKA PIOTR MALUŚKIEWICZ BEATA MATUSIAK RAFAŁ NADOLNY
Fotografie	KAROL BUDZIŃSKI MAŁGORZATA FIJAŁKOWSKA ŁUCJA GAJDA JOLANTA GOSZCZYŃSKA PIOTR MALUŚKIEWICZ BEATA MATUSIAK JERZY MIECZNIKOWSKI RAFAŁ NADOLNY ZBIGNIEW SZMIDT oraz Paweł Anders Wiesława Prusecka Robert Serba
Archiwalne pocztówki i fotografie	Marek Marciniak Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu Muzeum Miasta Ostrowa Wielkopolskiego Muzeum Okręgowe w Lesznie Muzeum Okręgowe w Koninie Muzeum Okręgowe im. Stanisława Staszica w Pile Muzeum Regionalne w Kościanie Muzeum - Zamek Górków w Szamotułach Muzeum Ziemi Czarnkowskiej w Czarnkowie Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Poznaniu

Wielkopolskie ratusze

City Hall's of Wielkopolska

Wojewódzka Biblioteka Publiczna
i Centrum Animacji Kultury

Poznań

121504

MARSZAŁEK WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO MARSHAL OF THE PROVINCE OF WIELKOPOLSKA

Szanowni Państwo,

podążając szlakiem historii i wielkopolskich zabytków, zwiedzając duże miasta, czy małe miasteczka, najchętniej zatrzymujemy się na placu, na którym stoi ratusz. Okazały lub całkiem skromny, strzelisty lub niewysoki, zwieńczony wieżą lub ozdobiony arkadami, otoczony najczęściej szacownymi kamieniczkami, o równie bogatych jak on dziejach. I nie jest ważne, czy jego historia sięga średniowiecza, czy zbudowano go w czasach nowożytnych. Ratusz od wieków był sercem każdego miasta, miejscem sprawowania władzy i wymierzania sprawiedliwości, nadawania przywilejów i rozstrzygania sporów, dbałości o dobro grodu i jego mieszkańców. Stał więc ratusz dumnie na straży prawa i porządku, pośrodku rozbudowującego się wokół i tętniącego pełnią życia miasta.

A dziś? Pieczolowicie odnawiany, zachowujący wciąż status serca miasta, pełni wielorakie funkcje. Najczęściej jest, jak niegdyś, siedzibą władz miejskich. Nierzadko goszczą w jego zabytkowych wnętrzach muzea i izby regionalne, biura towarzystw kulturalnych i instytucji. Wokół Ratusza jest zawsze tłoczno i gwarno. Tu bowiem tradycyjnie króluje handel i rzemiosło, tu odbywają się liczne imprezy kulturalne, tu kwitnie życie artystyczne i towarzyskie.

Wielkopolskie Ratusze. Jest ich kilkadziesiąt. Każdy ma odmienną historię, architekturę i dzieje. I każdy jest tak samo ważny dla miasta, którego jest symbolicznym centrum, bezcennym zabytkiem przeszłości i godną grodu wizytówką. Warto zatem poznać je wszystkie, udając się w długą podróż krajoznawczą lub... sięgając po ten niezwykły album im poświęcony.

Ladies and Gentlemen,

following the trail of history and historical monuments of Wielkopolska, visiting large cities or small towns, we most frequently stop on the square where the city or town hall stands. Imposing or quite modest, slender or not very tall, surmounted with towers or decorated with arcades, most frequently surrounded with respectable tenement houses, their history as rich as of the town hall itself. Whether such history reaches back to the Middle Ages or whether the town hall was built in modern times, it has always been the heart of every city or town, the place power was wielded and justice administered, privileges granted and disputes settled, the place where the good of the city and its inhabitants was taken care of. Thus, the city or town hall would proudly guard law and order, in the centre of a city vibrant with life developing around it.

What about the present day? The thoroughly restored, still maintaining the status of the heart of the city or town, the hall plays numerous roles. It frequently houses museums, regional chambers, offices of cultural societies and institutions in its historical interiors. It is always busy and noisy around a city or town hall. Traditionally, it is a place where trades and handicrafts rule, numerous cultural events take place, artistic and social life flourishes.

The city or town halls of Wielkopolska: there are several dozen of them. Each has a different history and architecture, and each is of equal importance to the city or town symbolically represents, a priceless monument of the past and an adequate visiting card of the city itself. They all are worth getting to know through a long tour or ... this unusual album devoted to them.

Stefan Mikołajczak
Marszałek Województwa Wielkopolskiego
Marshal Of the Province of Wielkopolska

Wstęp

Ratusz jest wyjątkowo charakterystycznym elementem krajobrazu miejskiego. Niezależnie od tego, czy zachwyca piękną formą architektoniczną czy jest skromnym, niepokaznym budynkiem; nieważne czy dumnie stoi na środku placu rynkowego czy nieco ukryty wśród innych kamienic — jest dziś swoistym symbolem samorządności miejskiej. Budowany na miarę ambicji i możliwości mieszkańców, stanowił dawniej także czytelny wskaźnik zamieszkałości miasta. Jego nazwa pochodzi od niemieckiego słowa *Rathaus* (dom rady); w średniowieczu używano również łacińskich określeń, takich jak *domus consulum*, *domus civium* czy *commune palatium*. Pierwsze reprezentacyjne siedziby władz miejskich powstawały w Europie w XII wieku; najpierw we Włoszech, później w innych państwach zachodniej części kontynentu. Na ziemiach polskich procesy urbanizacyjne przebiegały nieco wolniej, później więc pojawiły się ratusze. Najstarsza wzmianka o istnieniu takiego obiektu w Wielkopolsce pochodzi z 1310 r. i dotyczy ratusza w Poznaniu.

Proces kształtowania się organizmów miejskich rozpoczął się w Polsce w XIII wieku. Miasta — lokowane „na surowym korzeniu” (w miejscu dotąd nie zasiedlonym) lub obok istniejących już grodów czy osad handlowych — otrzymywały od właściciela przywilej lokacyjny, który precyzyjnie określał prawa i obowiązki mieszkańców. W Wielkopolsce prawa te wzorowane były najczęściej na regulacjach obowiązujących w Magdeburgu (tak zwane prawa magdeburskie). Przedstawicielem właściciela i pośrednikiem między nim a mieszkańcami był wójt. Do jego zadań należało między innymi pobieranie od mieszczan przeznaczonych dla pana czynszów i danin oraz sprawowanie niższego sądownictwa. W sprawowaniu sądów wspomagała go ława miejska, składająca się z mieszkańców wyznaczonych przez właściciela lub wójta. W zamian za swe usługi wójt, którego urząd był dziedziczny, otrzymywał od właściciela miasta określone korzyści.

W Wielkopolsce najwcześniej prawa miejskie uzyskało Gniezno; przywilej lokacyjny pierwszej stolicy kraju wystawił zapewne już przed 1239 r. książę Władysław Odonic. Do najstarszych ośrodków miejskich w regionie należą również: Powidz (1243 r.), Łądek (1250 r.), Kostrzyn (1251 r.), Poznań i Śrem (1253 r.). Do czasu objęcia władzy w Wielkopolsce przez Władysława Łokietka w 1314 r. powstało na jej terenie około 50 miast, w końcu XIV wieku było ich prawie 90, a na przełomie XV i XVI stulecia — ponad 150. Kiedy pod koniec XVIII wieku rozbiory zakończyły dzieje pierwszej Rzeczypospolitej — w Wielkopolsce było blisko 190 miast. Ziemia wielkopolska była wówczas najbardziej zurbanizowanym regionem w Królestwie. Przytoczone tu liczby nie uwzględniają tak zwanych nowych miast, zakładanych głównie w XVII wieku obok istniejących już organizmów miejskich.

Samo nadanie praw miejskich nie gwarantowało sukcesu; niektóre osiedla mimo otrzymania przywileju lokacyjnego nie przekształciły się w ośrodki miejskie. Wielu miastom z różnych przyczyn prawa miejskie odebrano. Wśród najstarszych, wymienionych poprzednio, status swój utraciły na przykład Łądek w 1870 r. i Powidz w 1934 r. Dziś w województwie wielkopolskim znajduje się 108 miast.

W 2. połowie XIII wieku — zwykle kilkanaście lub kilkadziesiąt lat po lokacji — w miastach zaczęły powstawać rady. Choć przeważnie nie były one wybierane w sposób demokratyczny, reprezentowały jednak interesy mieszkańców miasta. Początkowo rady były tylko organami doradczymi wójtowi i zajmowały się ściśle określonymi sprawami dotyczącymi handlu i rzemiosła. Z czasem znaczenie rad rosło. W XIV i XV wieku przejęły one kompetencje wójta, stając się rzeczywistym organem samorządu mieszkańców. O ile członków rady wybierano w różnych miastach w rozmaity sposób, często była to funkcja dożywotnia, a nawet dziedziczna; o tyle przewodniczący rady — burmistrz — pełnił swą funkcję na ogół przez jedną lub kilka kadencji. Najstarsze wzmianki o istnieniu rad miejskich w Wielkopolsce pochodzą z Poznania (1280 r.),

Introduction

The City or Town Hall is an exceptional landmark of the urban landscape. Whether an imposing architectural form or just a modest inconspicuous building, whether proudly located in the centre of a market square or somewhat concealed among other tenement houses — today this is a specific symbol of municipal governance. Built to satisfy the ambitions of the locals, within their affordable possibilities, it used to constitute a clear indicator of a city or town's wealth. Its name originates from the German name *Rathaus*^{*} (the Council House); in the Mediaeval times the Latin definitions, such as *domus consulum*, *domus civium* or *commune palatium*, were also used. The first presentable seats of municipal authorities were built in Europe in the 12th century; first in Italy, then in other states of the western part of the continent. The urban development processes in Poland progressed a little slower, therefore the city or town halls appeared later. The oldest reference to the existence of such structure in Wielkopolska originates from 1310 and concerns the City Hall of Poznań

The process of forming urban systems started in Poland in the 13th century. The cities and towns-located on the "raw root" (in a place uninhabited until then) or near the existing cities or trading settlements — were granted location privileges from the owner who precisely defined the rights and duties of the inhabitants. In Wielkopolska, the rights were in most cases based on the regulations applicable in Magdeburg (the so-called Magdeburg rights). The owner's representative and mediator between him and the locals was "wójt" (the chief officer). His responsibilities comprised collection of rents and tributes designated for the squire as well as exercising lower instance of judicature. The hearings were supported by the city council

consisting of the locals appointed by the owner or the chief officer. In exchange for his services, the chief officer whose office was hereditary, received specific considerations from the city owner.

In Wielkopolska, Gniezno was the first to receive the city rights; the location privilege of the first capital city of the country was probably issued before 1239 by Duke Ladislaus Odonic. The oldest cities in the region also include: Powidz (1243), Łądek (1250), Kostrzyn (1251), Poznań and Śrem (1253). Until Władysław Łokietek came into power in Wielkopolska in 1314, about 50 cities were founded there, in the late 14th century there were almost 90 cities and at the turn of the 15th and 16th century — over 150. When partitions in late 18th century ended the history of the first Polish Republic — there were almost 190 cities in Wielkopolska. Wielkopolska was at that time the most urbanized region in the Kingdom. The figures cited here do not include the so-called new cities, founded mainly in the 17th century in addition to the urban systems existing at that time.

The act of granting municipal rights itself did not guarantee success; some settlements, despite receiving the location privilege were not transformed into cities. Numerous cities, for various reasons, were deprived of the municipal rights. Among the oldest cities specified above, Łądek and Powidz, for example, lost their status in 1870 and 1934, respectively. At present there are 108 cities and towns in the Province of Wielkopolska.

In the second half of the 13th century — usually a dozen or a few dozen years after location — councils began to be established in the cities. Although in most cases they were not democratically elected, they represented the interest of the citizens. At first the councils were only advisory bodies to the chief officer and dealt with strictly defined matters related to trade and handicraft. As the time went by — the role of the councils increased. In the 14th and 15th centuries they took over the chief officer's competence, thus becoming a real local government authority. The councillors were elected in various ways, often it was a life

^{*} the Polish name is "ratusz" — transl. note

Kalisza (1289 r.), Kościana i Pызdr (1310 r.); co ciekawe, pierwsza informacja o istnieniu rady w Gnieźnie pochodzi dopiero z 1371 r.

Wraz ze wzrostem znaczenia rady miejskiej oraz rozszerzaniem ich kompetencji prawnych pojawiła się potrzeba wybudowania siedziby rady. Ratusz stawał zwykle na placu rynkowym. Oprócz tego, że obradowała w nim rada miejska, w średniowieczu budynek ten pełnił wiele innych funkcji: był siedzibą kancelarii i archiwum miejskiego, znajdowała się w nim sala sądowa, a w piwnicach często także więzienie i izba tortur. W ratuszu lub obok niego znajdowała się waga i wzorec miary długości. Wokół budynku powstawały kramy handlowe.

Niewielkie zazwyczaj ratusze gotyckie były w następnych wiekach rozbudowywane lub zastępowane nowymi, okazałymi budynkami. Ratuszowe wieże pięły się w górę, rywalizując swą wysokością z wieżami pobliskich kościołów. Na wieży lub fasadzie gmachu pojawił się zegar regulujący rytm życia mieszkańców miasta.

Upadek gospodarczy Rzeczypospolitej zapoczątkowany najazdem szwedzkim w połowie XVII stulecia, negatywnie odbił się na kondycji miast. Oblegane i zdobywane przez obce wojska, rabowane i obkładane kontrybucjami, traciły swe polityczne i gospodarcze znaczenie. Wiele budynków, w tym i ratusze, chyliło się ku ruinie. Znajdujące się zaś w niewielkich miasteczkach ratusze drewniane często — wraz z pobliską zabudową — padły ofiarą płomieni.

Wiek XIX, a zwłaszcza jego druga połowa, stał się okresem szybkiego rozwoju miast. Powstająca infrastruktura techniczna (między innymi wodociągi, kanalizacja, transport publiczny) tworzyła nowy standard życia ich mieszkańców. Równocześnie w stuleciu tym rozpoczął się na ziemiach polskich proces budowy nowoczesnego samorządu miejskiego. Na terenie ówczesnego zaboru pruskiego — w skład którego wchodziła większa część dzisiejszego województwa wielkopolskiego — już od 1808 r. obowiązywała ustawa o samorządzie lokalnym. Miała ona *nadać miastom samodzielny i lepszy urząd gminny, dać mieszkańcom możliwość wpływania*

na administrację gminy i tym sposobem rozbudzić wśród ludności ducha wspólnych interesów. Ponieważ inwestorami ratuszy były tam głównie samorządy lokalne, ich budowa związana była z możliwościami finansowymi władz miasta. Większość nowych obiektów powstała po połowie XIX lub w pierwszych latach XX stulecia. Ratusze budowano w różnych stylach epoki historyzmu.

Inaczej przedstawiała się sytuacja w miastach zaboru rosyjskiego. W scentralizowanym imperium carskim władze miasta były najniższym szczeblem administracji rządowej. Rząd też, a nie władze lokalne, finansował budowę nowych ratuszy. Na terenie ówczesnego Królestwa Polskiego powstawały one już w I. połowie XIX w. Władze carskie dążyły do unifikacji stawianych obiektów. Około 1820 r. architekt warszawski Hilary Szpilowski opracował nawet projekt wzorcowego ratusza. Wszystkie nowe siedziby władz miejskich otrzymały klasycystyczny kostium; ich charakterystycznymi atrybutami były mniej lub bardziej ozdobny portyk i takąż wieża.

W ramach tej akcji do 1830 r. powstały ratusze w miastach wschodniej części dzisiejszego województwa, w Dąbiu, Kłodawie, Kole i Przedczu.

Wiele ratuszy zostało poważnie zniszczonych w latach II wojny światowej, głównie w czasie walk w 1945 r. Niektóre z nich, jak choćby w Poznaniu, z pietyzmem odrestaurowano. Czasami niestety podczas odbudowy pozbawiono gmach magistratu zabytkowych form stylowych. Nie wszystkie ratusze są dziś siedzibami władz miejskich; dość często mieszczą się w nich inne instytucje lub regionalne muzea, w kilku przypadkach budynki zaadaptowano na cele mieszkalne. Bez względu jednak na pełnioną funkcję większość z nich — otoczona opieką władz samorządowych — jest prawdziwą ozdobą miasta.

W książce przedstawiono 74 ratusze miast położonych w granicach województwa wielkopolskiego. W kilku przypadkach opisano dwa obiekty, dawną i obecną siedzibę władz miejskich. Opis tej drugiej zamieszczono wówczas, gdy mieści się ona w budynku mającym zabytkowy charakter. Najczęściej są to gmachy służące niegdyś starostwom powiatowym.

long or even a hereditary position; whereas the Chief Councillor — the Mayor — performed his function for one or a few terms. The oldest references to the existence of City or Town Councils in Wielkopolska originate from Poznań (1280), Kalisz (1289), Kościan and Pyzdry (1310); the interesting thing here is the fact that the first information on the existence of the council in Gniezno originates from date as late 1371.

Along with the growing significance of the city council and expansion of its competences the need to build the council seat arose. The City or Town Hall was usually placed in the market square. In addition to the location of the city council meetings, the building had numerous other functions: it housed the seat of the city chancery and archives, there was a court room in it and the location for the prison and the chamber of tortures in the basement. There were scales and the length measurement standard in the City Hall or in its closest vicinity. More and more market stalls used to be set around the building.

The Gothic City and Town Halls, usually small, were extended or replaced with new more imposing buildings during the subsequent centuries. The City or Town Hall towers climbed up high competing with the steeples of the nearby churches. In the tower or on the building's façade, clocks appeared to indicate the rhythm of the citizens life.

The economic fall of Poland which started with the Swedish invasion in mid 17th century, had its negative reflection on the cities' and towns' condition. Surrounded and captured by foreign armies, robbed and encumbered with contributions, they lost their political and economical meaning. Numerous buildings, including the city and town halls, were declining to ruins. Small timber halls located in small towns frequently burnt down together with the adjacent buildings.

The 19th century, its second half in particular, became the period of fast urban development. The technical infrastructure built at that time (including, but not limited to, water mains, sewage systems, public transport) created a new standard for the

lives of the citizens. Simultaneously, this was the time of building a modern municipal government in the territories of Poland. In the Prussian sector territory of that time — incorporating the large part of the present Province of Wielkopolska — the Act on the local government came into force as early as in 1808. It was to give the cities and towns *an independent and better municipal system, give the citizens the possibility to influence the municipal administration and thus induce the spirit of common interest among the population*. As the local governments were mainly the investors in the city or town halls in this region, the erection was related to the financial capacities of the city and town authorities. Most of the new structures were built in the second half of the 19th century or in the first years of the 20th. The city halls were erected in various styles of the historic epoch.

The situation in the Russian sector cities was different. In the centralized Tsar's empire, the municipal authorities were the lowest stage of the government administration. Therefore, it was the government not the local authorities who financed the erection of new city or town halls. In the territory of the Polish Kingdom of that time they were built in the first half of the 19th century. The Tsar's authorities tended to the unification of the structures erected. Around 1820 Hilary Szpilowski — a Varsovian architect, even developed a design for a sample City Hall. All the new municipal authority seats got a new classical style costume: their characteristic attributes were more or less decorative porticos and the same style of the tower.

This action included the erection of city halls in the cities of the eastern part of the present province: Dąbie, Klodawa, Koło and Przedecz.

Numerous city and town halls were seriously destroyed during the second world war; most of them, during the battles of 1945. Some of them, like the one in Poznań, were faithfully restored. Sometimes, unfortunately, the city or town hall building was deprived of the historical style forms. Not all the city or town halls house of the city/town authorities today; they often house other

Tylko 12 ratuszy — w Bninie (dziś dzielnicy Kórnik), Jastrowiu, Kole, Krotoszynie, Lesznie, Obrzycku, Poznaniu, Rawiczu, Rostarzewie, Rydzynie, Sulmierzycach i Zdunach — powstało przed rozbiorami. W najstarszych, w Poznaniu i Kole, zachowały się jeszcze pokaźne partie murów pierwotnych budowli gotyckich. Przebudowany w połowie XVI w. ratusz poznański jest jednym z najpiękniejszych ratuszy renesansowych w środkowej Europie. Barokowe obiekty znajdują się w Bninie, Lesznie, Obrzycku, Rawiczu, Rostarzewie, Rydzynie i Zdunach. Natomiast niewielki, osiemnastowieczny ratusz w Sulmierzycach jest jedynym w Polsce ratuszem drewnianym. Pierwotny wygląd utraciły przebudowane budowle w Jastrowiu i Krotoszynie. Z pozostałych opisanych obiektów 24

wzniesiono w pierwszej, a 23 w drugiej połowie XIX w. Przed wybuchem I wojny światowej powstało jeszcze 10 ratuszy. W książce przedstawiono też dwa budynki mieszczące urzędy miejskie wybudowane po II wojnie światowej, których forma architektoniczna (oba mają wieżę z zegarem) nawiązuje do tradycji.

W pośpiesznym rytmie codzienności często nie zwracamy uwagi na pamiątki dawnych dziejów. Kiedy jednak na rynku jakiegoś miasta usłyszymy dźwięk wybijającego godziny zegara, gdy z wieży ratuszowej dojdzie nas głos hejnalu miejskiego, zatrzymajmy się choć na chwilę. Ratusz — świadectwo tradycji miejskiej, duma mieszkańców i symbol samorządności — jest bowiem naprawdę zabytkiem wyjątkowym, wartym chwili refleksji.

institutions or regional museums, in a few cases they have been adapted for residential purposes. Regardless their function, however, most of them — under the protection of local authorities — represent a really decorative element of a city.

The book presents 74 city halls located within the limits of the Province of Wielkopolska. In some cases two structures have been described, the original and present seat of the city government. The description of the latter was included when it also is located in a historical building. Most often the buildings used to be the seats of the district starosties.

Only 12 city halls — in Bnin (present part of Kórnik), Jastrowie, Kolo, Krotoszyn, Leszno, Obrzycko, Poznań, Rawicz, Rostarzewo, Rydzyna, Sulmierzyce and Zduny — were built before the partitions. In the oldest ones, in Poznań and Kolo, large parts of the original Gothic structures have been preserved. The City Hall of Poznań, reconstructed in the 16th century is one of the most beautiful Renaissance City Halls in Central Europe. The Baroque structures are located in Bnin, Leszno,

Obrzycko, Rawicz, Rostarzewo, Rydzyna and Zduny, while the small 18th century city hall in Sulmierzyce is the only timber town hall in Poland. The reconstructed buildings in Jastrowie and Krotoszyn lost their original appearance. Out of the other structures described, 24 were erected in the first and 23 in the second half of the 19th century. Ten more city and town halls were erected prior to the outbreak of the first world war. The book also presents two buildings housing the city and town authority seats built after the second world war, the architectural form of them (both with clock towers) respecting tradition.

In the hasty everyday rhythm of today's life, we do not pay attention to historical monuments. However, when we hear the sound of a clock chiming the hours in a city or town market square, when the tune of a city bugle-call reaches our ears, let us stop for at least a moment, just because a city or town hall — the evidence of the municipal tradition, the citizens' pride and symbol of local governance — really is an exceptional historical monument, worth a moment of reflection.

Miasto w powiecie rawickim, położone ok. 15 km na północny zachód od Rawicza, przy drodze do Leszna.

Nowe Bojanowo zostało założone przez Bojanowskich w 1638 r. z myślą o uchodźcach religijnych ze Śląska. W 1663 r. na północ od niego utworzono nowe miasto — zwane Bogusławowem. W 1791 r. oba ośrodki połączono w jeden organizm miejski

Pierwotny, pochodzący z poł. XVII w., drewniany ratusz z wieżą stał pośrodku placu rynkowego. Budynek ten spłonął 12 sierpnia 1857 r. Obecny ratusz ustawiony jest w południowej pierzei Rynku. Powstał w latach 1880-1890, w 1973 r. przebudowano częściowo jego wnętrze.

Eklektyczny budynek o dwóch kondygnacjach wzniesiony został na rzucie prostokąta. Przykrywa go dwuspadowy dach pokryty dachówkami. Na środku fasady znajduje się płytki ryzalit z wejściem głównym; drugie wejście umieszczono z prawej strony elewacji frontowej. Nad wejściem głównym prostokątne okna z dwoma karyktydami wspierającymi belkowanie oraz trójkątny naczółek. Wyżej tarcza zegarowa. Elewacja o bogatej dekoracji, ozdobiona gzymsami, zwieńczona została fryzmem z przedstawieniami ląbedzi i ornamentem roślinnym. Na ścianie tablica upamiętniająca ofiary II wojny światowej.

W budynku mieści się Urząd Miejski.

A town located in Rawicz district some 15 km north-west of Rawicz at the road leading to Leszno.

Nowe Bojanowo was founded by the Bojanowski family in 1638 for religious refugees from Śląsk. In 1663, a new town Bogusławów was founded north of Nowe Bojanowo. Both urban systems joined together in 1791.

A wooden town hall from the middle of the 17th century was built in the centre of the market square. The building went down in flames on August 12th, 1857. The present town hall is located in the south frontage of the Market Square. It was built in 1880-1890, and in 1973 a part of its interior got partly reconstructed.

This eclectic two storeyed construction has been built on rectangular plan. It is covered by a tiled gable roof. A shallow break in the façade includes the main entrance; another doorway can be found to the right of the front façade. There are windows on both sides and two caryatids support both the entablature and a triangular jerkin head above the main entrance. On the top, a clock face is installed. The façade with a rich ornamentation is adorned with cornices and surmounted by a frieze representing the swans and plant ornaments. A plaque commemorating the casualties of the World War II is installed in the wall.

The building houses the Municipal Office.

W HOŁDZIE
POLEGŁYM
ŻOŁNIERZOM
NA FRONTACH
II WOJNY ŚWIATOWEJ
1939
1945
I POMORDOWANYM
PRZEZ OKUPANTA
MIESZKANCOM
ZIEMI BOJANOWSKIEJ
SPÓŁCZESŃSTWO.

Miasto w powiecie gostyńskim, położone ok. 15 km na północny wschód od Gostynia, przy drodze do Jarocina.

Powstało z połączenia dwóch miasteczek, starszego Zdzieża, który prawa miejskie otrzymał w 1392 r. i lokowanego w 1424 r. Borku. Dziś centrum miasta stanowi Rynek — główny plac drugiego z wymienionych miasteczek.

Najstarsza wiadomość o istnieniu ratusza pochodzi z 1463 r. Był prawdopodobnie budynkiem drewnianym i stał zapewne w narożniku placu rynkowego, u wylotu obecnej ul. Dworcowej. Następna siedziba magistratu, stojąca już pośrodku rynku, spłonęła w XVIII w. Obecny gmach stanął na jej

miejscu w 1855 r. Gruntowny remont budowli przeprowadzono w 1929 r.

Ratusz jest budynkiem piętrowym, wzniesionym na planie kwadratu. Jego czterospadowy dach kryty jest dachówkami. W fasadzie ryzalit zwieńczony naczółkiem z zegarem. Okna parteru zamknięte są łukiem; otwory okienne na piętrze są prostokątne. Elewacje gmachu porośnięte są sięgającymi dachu pędami dzikiej winorośli. Na ścianach znajdują się tablice poświęcone powstańcom wielkopolskim i ofiarom II wojny światowej. Przed ratuszem pomnik upamiętniający 600-lecie miasta i rokokowa figura Matki Boskiej z 1776 r.

W budynku mieści się Urząd Miejski.

Borek

Pocztówka z początku XX w.

A town in the Gostyń region, located some 15 km north-east of Gostyń on the road leading to Jarocin.

It was born from the union of two villages: older Zdzież, with its civic rights dating back to 1392, and Bork, which was founded in 1424. Today, the Market Square, the original centre of the second village, plays the role of downtown Borek Wielkopolski.

The oldest references to the town hall go back to 1463, most probably the building was constructed of wood and apparently located in the corner of the market square at the entrance to the present Dworcowa street. The next headquarters of the municipal council, located in the centre of the market square, was destroyed by fire in the 18th century. The present building was constructed in the same place in 1855, and a thorough refurbishment of this construction was made in 1929.

The town hall is a three-floor building built on a square plan. Its pyramid roof is tiled, and the façade includes a break surmounted by a jerkin head with a clock. The ground floor windows are closed with an arch and the window bays on the second floor are rectangular. The façades of the building are overgrown with shots of wild grapevine reaching to the roof. On the walls there are plaques commemorating those who participated in the Wielkopolska Uprising, and casualties of the Second World War. A monument to the 600th anniversary of the town and a rococo-style statue of the Heavenly Mother from 1776 are set in front of the town hall.

The building currently houses the Municipal Offices.

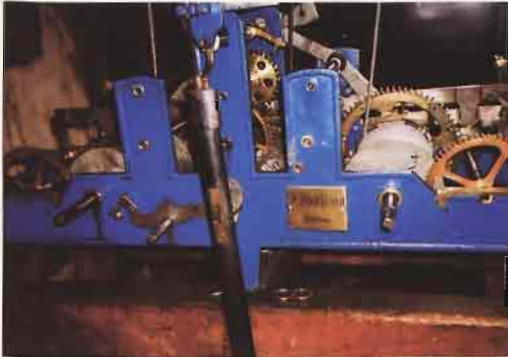

Pocztówka sprzed 1918 r.

Miasto w powiecie poznańskim, położone ok. 28 km na zachód od stolicy województwa, przy drodze do Nowego Tomysła.

Według miejscowej tradycji pod bukiem rosnącym w miejscu dzisiejszego rynku zmarł książę Mieszko I. Najstarsza wzmianka historyczna o istnieniu osady pochodzi z 1257 r. Prawa miejskie uzyskał Buk przed 1296 r. W latach 1816-87 był stolicą powiatu.

Pierwotny ratusz stał pośrodku rynku. Jak wynika z pochodzącej z 1787 r. ryciny był to barokowy, dwupiętrowy budynek nakryty dwuspadowym dachem z wolutowymi szczytami. Górowała nad nim czworoboczna wieża zegarowa, zwieńczona cebulastym hełmem. Gmach ten spłonął podczas pożaru miasta w 1859 r.

Obecny gmach stoi w południowo-wschodnim narożniku pl. Przemysława (dawnego rynku), pomiędzy wychodzącymi z placu ulicami Poznańską

i Ratuszową. Wybudowano go w latach 1897-1898 wg projektu opracowanego przez firmę H. Heckes Baugescheft. Prace budowlane wykonał bukowski mistrz G. Kosicki, roboty ciesielskie — Carl Ritter. Na jednym ze szczytów zainstalowano zegar berlińskiej firmy G. Richtera.

Jest budynkiem trójkondygnacyjnym, wzniesionym na planie wydłużonego prostokąta ze ściętym narożnikiem, nakrytym dachem płaskim. Elewacje utrzymane są w stylu neorenesansu północnego. Na poziomie parteru tynkowane ściany zdobi boniowanie; wyżej płaszczyzny z czerwonej cegły urozmaicają tynkowane na biało gzymsy, opaski i trójkątne nadokienniki. Ozdobą elewacji są trzy trójkątne szczyty oraz wykusz w ściętym narożniku. Zachowały się drzwi wejściowe z kutą metalową kłamrą z monogramem C B oraz stylizowanym drzewem — herbem miasta.

W budynku mieści się Urząd Miasta i Gminy.

Buk is a town located in Poznań district some 28 km west of the capital city of Poznań Voivodeship (province) on the road leading to Nowy Tomyśl.

„Buk” is also the Polish word for “beech-tree”: local legend has it that Duke Mieszko I died under the beech-tree growing in the place of today’s market square. The oldest historical information on the existence of the settlement goes back to 1257, civic rights were granted to Buk before 1296, while between 1816 and 1887 it was the capital town of the district.

The original town hall was located in the centre of the market square, and a print from 1787 shows it was a baroque two-storey building covered by a pitched roof with volute gables and dominated by a quadrilateral clock tower surmounted by an onion-shaped cupola. The building burnt to the ground during a fire that devastated the town in 1859.

The present building is located in the south-east corner of Przemysława Square (former market square) between the Poznańska and Ratuszowa streets. It was built in 1897-98 to a design developed by the “H. Heckes Baugescheft” company. Construction work was undertaken by a master craftsman from Buk, G. Kosicki, while Carl Ritter was responsible for the carpentry. A clock manufactured by the G. Richteer company from Berlin was installed in one of the gables.

This is a three-storey building built on an elongated rectangular plan, with truncated corner and covered by a flat roof. The façades follow the northern neo-renaissance style. On the ground floor the plastered walls are decorated with rustic work; and above, red brick planes diversify the cornices covered with white plaster, the finish casings and triangular window heads. The façade is decorated with three triangular gables as well as a jutting in the truncated corner. An entrance door has survived, with a forged metal bracket adorned with a “C B” monogram, as well as an adapted coat of arms of the town.

The building currently houses the Municipal and Communal Office.

Miasto powiatowe, położone ok. 65 km na północ od Poznania, przy drodze do Pili.

Miejscowość wzmiankowana po raz pierwszy w 1404 r. Prawa miejskie uzyskała Chodzież w 1433 r., mocą przywileju króla Władysława Jagielly. W latach 1818-1975 miasto było stolicą powiatu.

Najstarsza wiadomość o istnieniu ratusza pochodzi z 1686 r. Prawdopodobnie znajdował się on na rynku i spłonął w czasie jednego z licznych pożarów miasta w XVII lub XVIII w.

W 1893 r. władze miasta kupiły dom przy al. Kościuszki 11, wybudowany w 2. poł. XIX w., i zaadaptowały go na magistrat. W 1923 r. budynek przebudowano.

Parterowy gmach z użytkowym poddaszem, wzniesiony został na rzucie prostokąta. Przykrywa go dach dwuspadowy kryty dachówkami. Elewacje otynkowane. Na szczycie wieńczącym wystawkę umieszczono w 1923 r. herb miasta i datę „1433” (rok nadania praw miejskich).

Ratusz użytkowany był do końca okupacji; obecnie mieszczą się w nim mieszkania. Od 1945 r. przez 30 lat magistrat mieścił się w budynku przy al. Kościuszki 32.

This town is the capital of the district, it is located some 65 km north of Poznań on the road leading to Pila.

Chodzież was first mentioned in 1404, and it was granted civic rights granted in 1433 on the basis of a foundation charter issued by King Władysław Jagiello. Between 1818-1975 the town was the capital of the district.

The oldest information of the existence of the town hall dates from 1686. Most probably the building was located on the market square and burnt down in one of frequent fires in the town during the 17th or 18th centuries.

In 1893, the municipal authorities bought a building at 11, Aleja Kościuszki, erected at the end of the 19th century, and adapted it to the needs of a municipal council headquarters. The building was later reconstructed in 1923.

This is a single-floor building laid out on a rectangular plan with a functional loft covered by a tiled pitched roof. The façades plastered, and in 1923 the gable surmounting the porch was decorated with the coats of arms of the town and the date “1433” (the year civic rights were granted).

The town hall was in use until the end of the Second World War, today it is an apartment house. Since 1945 the municipal council headquarters have been located for 30 years in the building at 32, Aleja Kościuszki.

Od 1975 r. siedzibą władz miasta jest dawny gmach starostwa przy ul. Paderewskiego 2. Neogotycki budynek powstał w latach 1896-1897. Zniszczył go pożar w 1963 r.; w trakcie odbudowy utracił cechy stylowe. W 2001 r. przebudowano hol na parterze.

Trzykondygnacyjny gmach przykryty jest płaskim dachem. Elewacje otynkowane. W fasadzie dwa wyraźnie zarysowane ryzality boczne. Salę posiedzeń rady miejskiej na pierwszym piętrze rozświetlają trzy ostrołukowe okna. Znajdują się w nich witraże, zrekonstruowane po pożarze wg projektu W. Piotrowskiego, przedstawiające alegorie nauki, pracy i macierzyństwa. Na ścianie tablica upamiętniająca żołnierzy chodzieskiej Obrony Narodowej z 1939 r.

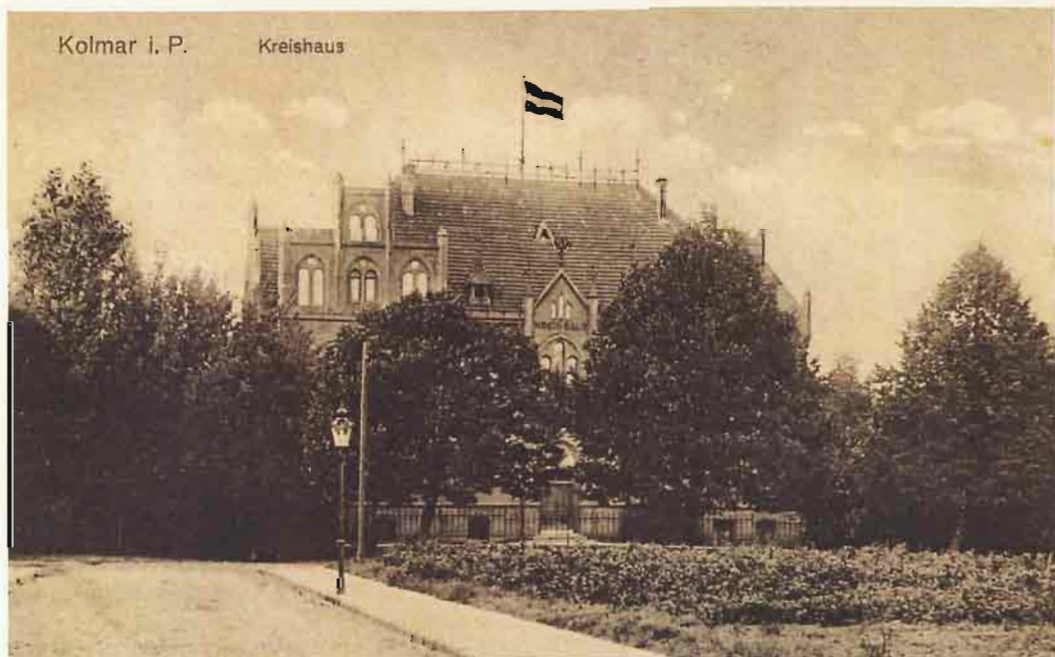

Since 1975, the seat of the municipal authorities has been located in the former Starost building at No 2 Paderewskiego street. This Neo-Gothic building was built between 1896 and 1897 but was destroyed by fire in 1963 losing the features unique to that style during reconstruction. The hall on the ground floor was rebuilt in 2001.

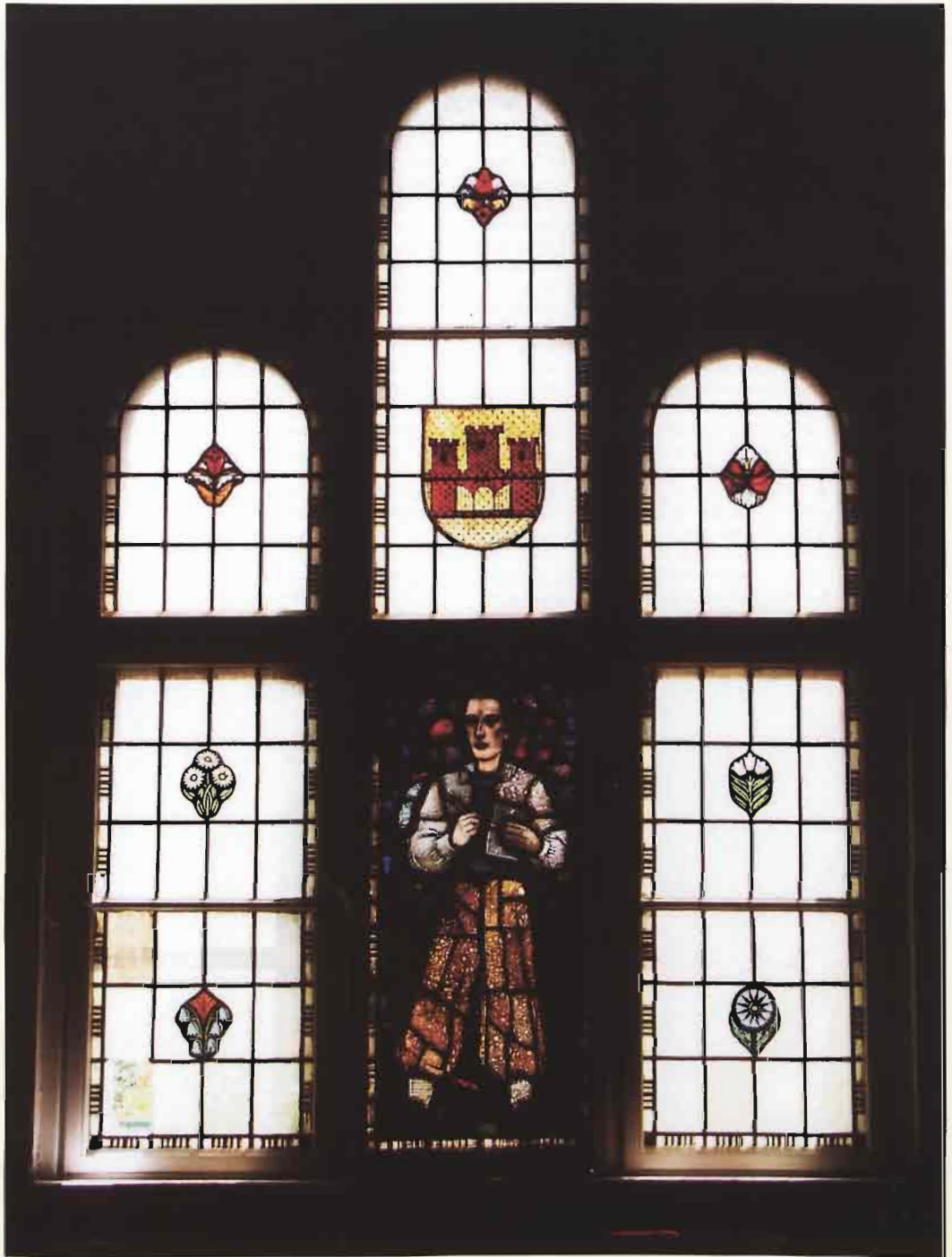
The three-story building has a flat roof and the elevations are plastered. Two clearly marked side breaks are visible in the façade. The municipal council meeting hall on the second floor has three ogival windows. They include stained-glass panels which were reconstructed after the fire to a design by W. Piotrowski and present allegories of science, work and motherhood. There is a plaque commemorating soldiers of the 1939 Chodzież National Defence on the wall.

Pocztówka z 1902 r.

Pocztówka z 1909 r.

Miasto powiatowe (powiat czarnkowski-trzcianecki) nad Notecią, położone ok. 65 km na północny zachód od Poznania, przy drodze do Kołobrzegu.

Gród nad Notecią, położony na pograniczu terytoriów plemiennych Polan i Pomorzan, istniał już we wczesnym średniowieczu. Najstarsza historyczna wzmianka o jego istnieniu pochodzi z 1108 r. i dotyczy walk księcia Bolesława Krzywoustego z Pomorzanami. Prawa miejskie uzyskał Czarnków w 1. poł. XIV w. W latach 1816-1975 był miastem powiatowym.

Najstarsza wiadomość o istnieniu ratusza pochodzi z 1650 r. W 2. poł. XVII w. był on w tak opłakanym stanie, że Katarzyna Niemojowska, właścicielka miasta, przeznaczyła w 1667 r. dochody z cel „na naprawę bruków i ratusza”. Siedzibę władz miasta zniszczyły w 1806 r. wojska francuskie.

Obecny ratusz znajduje się w północno-wschodnim narożniku pl. Wolności (dawnego rynku), u wylotu ul. Rybaki. Wybudowany został w poł. XIX w.; w 2. poł. tego stulecia mieścił się w nim również sąd. Gruntownie remontowany i rozbudo-

wany wg projektu Wiesława Vowie w latach 1998-2000.

Starsza, późnoklasycytyczna część o trzech kondygnacjach wzniesiona jest na planie trapezu. Przykrywa ją dach dwuspadowy kryty dachówkami. Środkowa część fasady, ograniczona pilastrami, zwieńczona jest trójkątym szczytem, w którym znajduje się zegar. W płylinie między oknami drugiego piętra umieszczono herb miasta. Elewacje otynkowane, zwieńczone gzymsem kroksztynkowym, ozdobione są licznymi gzymsami. Na ścianie tablica upamiętniająca mieszkańców miasta zamordowanych w niemieckich obozach koncentracyjnych i więzieniach w czasie II wojny światowej.

Nowe piętrowe skrzydło ustawione wzdłuż ul. Rybaki, z bramą przejazdową, wzniesione jest na planie wydłużonego prostokąta. Nad dwuspadowym dachem wznosi się wieżyczka przykryta czterospadowym dachem z chorągiewką, na której data „2000”. Salę posiedzeń rady miejskiej, znajdującą się na piętrze, zdobowią sgraffiti wykonane wg projektu Alicji Polarczyk.

W budynku mieści się Urząd Miasta i Gminy.

Czanków is the capital town of a district (Czarnkowsko-Trzcianecki Powiat) on the Noteć, located some 65 km north-west of Poznań on the road leading to Kolobrzeg.

A stronghold on the Noteć located on the border between the territories of the Polanie and Pomorzanie tribes that existed as early as the first medieval period. The oldest historical reference to Czarnków dates to 1108 and concerns the fights of the Duke Bolesław Krzywousty with the Pomorzanie tribes. Czarnków was granted civic rights in the early 14th century, and from 1816 to 1975 it was the capital town of the district.

The oldest mention of the existence of a town hall dates from 1650, but by the end of the 16th century its condition was so pitiful that in 1667 Katarzyna Niemojowska, the owner of the town, assigned the proceeds from toll fees to the "repair of the pavements and the town hall". The headquarters of municipal authorities was ruined by the French army in 1806.

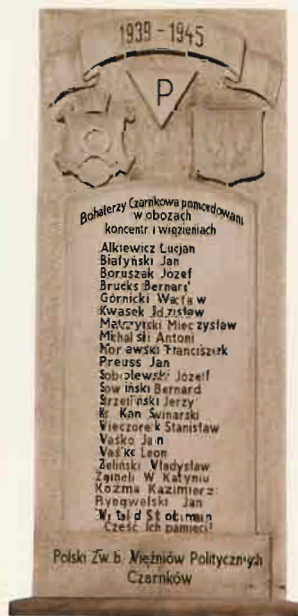
The present town hall is located in the north-east corner of Wolności Square (a former market-place) at the entrance to Rybaki street. It was built in the middle of the 19th century; in late 1800s it al-

so housed the tribunal. The building was thoroughly repaired and expanded on the basis of a design developed by Wiesław Vowje in 1998-2000.

The elder, late classical style three-storey part was erected on a trapezoid plan. It is covered by a pitched tiled roof and the central part of the façade limited by pilasters is surmounted by a triangular gable incorporating a clock. A panel between the windows of the third floor includes the coat of arms of the town. The façades are covered with plaster, surmounted by a bracket cornice and decorated with many cornices. On the wall there is a plaque commemorating the citizens of the town murdered in German concentration camps and prisons during the Second World War.

A new two-floor wing located along Rybaki street, with a through-gate, is built on an elongated rectangular plan. A pinnacle covered with a hip roof and bearing a banner with the date "2000" surmounts the pitched roof. The conference hall of the municipal council located on the second floor is decorated with sgraffiti made following the design of Alicja Polarczyk.

The building currently houses the Municipal and Communal Office.

Pocztówki sprzed 1915 r.

Miasto w powiecie kolskim, położone nad Nerem, ok. 20 km na południowy wschód od Kola, przy drodze do Łaska.

Miejscowość wzmiankowana po raz pierwszy w 1232 r. W dokumencie z 1397 r. nazwana miastem. W 1423 r. prawa miejskie magdeburские nadał Dąbiu król Władysław Jagiello.

Klasykistyczny ratusz stoi w północno-zachodnim narożniku pl. Mickiewicza (dawnego rynku), naprzeciw kościoła św. Mikołaja. Został wybudowany w latach 1811-14.

Jest budynkiem piętrowym, wzniesionym na planie zbliżonym do kwadratu, z czterospadowym dachem krytym dachówkami. Na środku dachu znajduje się okrągła wieża z metalową balustradą, zakończona płaską kopułką. Fasadę zdobi biegnąca przez dwie kondygnacje wgłębny portyk, ujęty dwoma kolumnami, z balkonikiem na piętrze. Nad nim wystawka zamknięta trójkątnym naczółkiem z herbem miasta. Na elewacji frontowej tablica poświęcona członkom Polskiej Organizacji Wojskowej, działającej w latach 1915-1919. W elewacji zachodniej tablica z kulami armatnimi — pamiątka walk niemiecko-rosyjskich w 1914 r.

Obok korpusu głównego wznoszą się dwa parterowe pawilony.

W budynku mieści się Urząd Miasta i Gminy.

A town in the Koło region located on the Ner some 20 km south-east of Kolo on the road leading to Łask.

This locality was first mentioned in 1232 and called a "town" in a document dating from 1397. In 1423 the king, Władysław Jagiello, granted Magdeburg civic rights to Dąbie.

A classical town hall stands in the north-western corner of the former market square (1, Mickiewicza Square), on the opposite side of St. Nicolas Church and was built in the years 1811-1814.

This is a two storeyed building constructed on an almost square plan with a tiled hip roof. A round tower with a metal balustrade and finished with a flat copula mounted in the centre of the roof. The façade is decorated with a sunken portico the height of two floors, closed by columns and containing a small balcony on the second floor. Above the portico there is an attic with the coat of arms of the town. The front façade has a plaque commemorating the members of the Polish Military Organisation (Polska Organizacja Wojskowa) operating from 1915 to 1919. The western façade includes a plaque with cannonballs, a memory of the fights between the German and Russian forces in 1914.

Close to the main body there are two single-floor pavilions.

The building currently houses the Municipal and Communal Office.

Miasto w powiecie śremskim, położone ok. 15 km na południe od Śremu, przy drodze do Leszna.

Miejscowość o starej metryce historycznej. Wzmiankowana po raz pierwszy w 1136 r. W 1359 r. król Kazimierz Wielki pozwolił biskupom poznańskim, właścicielom Dolska, założyć miasto na prawie średzkim. Nowy przywilej lokacyjny na prawie magdeburskim nadał miastu w 1403 r. król Władysław Jagiello.

Ratusz znajduje się w północno-zachodnim narożniku pl. Wyzwolenia (dawnego rynku), u wylotu ul. Kościelnej. Powstał w latach 1979-80 w wyniku przebudowy istniejących tu trzech budynków, wg projektu architekta Jana Kasińskiego i inżyniera Stanisława Futro.

Jest budynkiem dwukondygnacyjnym z częściowo użytkowym poddaszem, wzniesionym na planie litery L. Jego wielopłociowe dachy kryte są dachówkami. Nad wejściem znajduje się wysoka wieża z herbem miasta i zegarem, zwieńczona czterospadowym daszkiem przykrytym dachówkami.

W budynku mieści się Urząd Miasta i Gminy.

Dolsk is a town in the Śrem region located some 15 km south of Śrem on the road leading to Leszno.

This locality has a rich historical archive: it was first mentioned in 1136 and in 1359 King Kazimierz Wielki allowed the Bishops of Poznań, who were the owners of Dolsk, to found a town on the Środa Wielkopolska rights. A new foundation charter based on the Magdeburg legislation was granted to the town in 1403 by King Władysław Jagiello.

The town hall is situated in the north-western corner of the Wyzwolenia Square (the former market-place) at the entrance to Kościelna street. It was built in 1979-1980 as a result of the reconstruction of the existing three buildings, to a design prepared by the architect Jan Kasiński and engineer Stanisław Futro.

It is a two storey building with a partly functional loft, erected on an L-shaped plan. Its polygonal roof is tiled and a high tower with the coats of arms of the town and a clock is surmounted by a tiled hip roof.

The building currently houses the Municipal and Communal Office.

Miasto powiatowe położone ok. 50 km na północny wschód od Poznania, przy drodze do Torunia.

Pierwsza stolica Polski; już w X w. istniał na Górze Lecha wieloczłonowy gród, obok którego — na wzgórzu zwanym później Panieńskim — książę Władysław Odonic (?) założył miasto. Była to prawdopodobnie najstarsza lokacja w Wielkopolsce. Nieznana jest jej data; na pewno stało się to przed 1243 (a może nawet przed 1239?) r. Krótko przed rozbiorami, w latach 1768-1793, Gniezno było stolicą województwa.

Znajdujący się na Rynku średniowieczny ratusz został zniszczony podczas wielkiego pożaru miasta w 1819 r. Nową siedzibę władz miejskich zlokalizowano na wschód od placu rynkowego, przy nowo wytyczonej ul. Fryderykowskiej (dziś Chrobrego). Jej projekt opracował miejski budowniczy Schildener. Budowę ratusza ukończono w 1830 r. W 1899 r. kosztem 15 000 marek dobudowano nieco wyższą część wschodnią, w której znajduje się reprezentacyjna sala. Kolejna przebudowa — prowadzona w 1916 r. wg projektu architekta B. Wilhelma — po-

legała na połączeniu i scaleniu w architektoniczną całość sąsiadującego z ratuszem od wschodu budynku mieszkalnego. Remont połączony z przebudową wewnątrz przeprowadzono też w latach 1996-97.

Ratusz znajduje się w zwartej zabudowie, przy narożniku ulic Chrobrego i Rzeźnickiej. W jego bryle czytelne są kolejne fazy budowy. Pierwotny korpus jest budynkiem podpiwniczonym o dwóch kondygnacjach, wzniesionym na planie prostokąta ze skrzydłem przylegającym do ul. Rzeźnickiej. Jego otynkowane elewacje zdobi spokojny późnoklasycyistyczny wystrój. W środkowej części zwróconej do ul. Chrobrego fasady znajduje się balkon z dekoracyjnie kutą balustradą. Na ścianie dwie tablice; pierwsza upamiętnia uczestników powstania wielkopolskiego, druga — przypomina uroczystości tysięcznej rocznicy zjazdu gnieźnieńskiego w 2000 r.

Wewnątrz — m.in. w reprezentacyjnej Sali Kryształowej i na klatce schodowej — znajdują się witraże wykonane w 1976 r. przez Zygmunta Kośmickiego.

W budynku mieszczą się m.in. Urząd Stanu Cywilnego i restauracja.

This is the capital of the district, situated some 50 km north-east of Poznań on the road leading to Toruń.

Gniezno was the first capital of Poland; a multiplex stronghold on Mount Lech existed as early as in the 10th century. Prince Wladyslaw Odonic (?) founded a town close to that castle on a hill later called Maiden (Panieńskie) Hill. Most probably the town was the first municipal foundation in Wielkopolska; we ignore the foundation date as it may have occurred before 1243 (and even before 1239?). Shortly before the partition of Poland in 1768-93, Gniezno was the capital of the Voivodeship.

A medieval town hall on the Market Square was destroyed during a huge fire of the town in 1819. The new headquarters for the municipal authorities was located south of the market square in the newly created Fryderykowska street (today's Chrobrego street). Its design was prepared by the municipal developer Schildener, and the construction of the town hall was completed in 1830. In 1899, the slightly higher eastern part, containing a presentable hall, was built for 15,000 Deutschmarks. Another reconstruction in 1916, according to the design prepared by the architect, B. Wilhelm, consisted of joining and integrating into an architectonic entity an apartment house located on the east side with the town hall. A refurbishment including the reconstruction of the interior was undertaken in 1996-97.

The town hall is situated in a compact development at the junction of Chrobrego and Rzeźnicka streets. Its form gives an insight to subsequent construction phases. The initial body is a two storeyed house with a basement, erected on a rectangular plan with a wing adjacent to Rzeźnicka street. Its plastered façades are decorated with restrained late classical ornaments. Central part of the façade turning to Chrobrego street includes a balcony with a forged decorative balustrade. There are two plaques on the wall, the first commemorating the participants of the Wielkopolska Uprising, the second remembering of the celebration of 1000th anniversary of the Gniezno Convention in 2000.

Inside the town hall, e.g. in the Crystal Hall and on the staircase wall, there are stained-glass windows made by Zygmunt Kośmicki in 1976.

The building houses, amongst other functions, the Births, Marriages and Death Register Office and a restaurant.

GNEZNO
1976

Obecnie siedzibą władz miasta jest okazały gmach dawnego starostwa przy ul. Lecha 6. Powstał on w 1899 r. wg projektu architekta berlińskiego Hugo Hartunga. Koszt budowy wyniósł 187 000 marek. Równocześnie, kosztem 11 000 marek, powstały obok stajnia i wozownia. Tuż przed wybuchem lub zaraz po zakończeniu I wojny światowej do budynku dostawiono skrzydło północne, utrzymane w tej samej konwencji architektonicznej. W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w. wielokrotnie przebudowywano wnętrza (m.in. adaptowano poddasze na cele biurowe).

Gmach utrzymany w stylu niemieckiego renesansu składa się z trzech prostokątnych skrzydeł,

tworzących plan podkowy z otwartym od wschodu dziedzińcem. Jest podpiwniczony, ma dwie oraz trzy kondygnacje i użytkowe poddasze. Skrzydło północne kryte jest dachem mansardowym, pozostałe — dachami dwuspadowymi. Nad południowo-zachodnim narożnikiem znajduje się cebulasty helm. Elewacje nader urozmaicone, z wykonanymi z piaskowca detalami. Główne wejście do gmachu prowadzi przez ozdobny portal od strony zachodniej. W sieni na wysokim parterze zachowały się sklepienia kryształowe oraz krzyżowe na gurtach, wsparte na granitowych filarach.

W budynku mieści się Urząd Miejski.

Today the municipal authorities have their headquarters in a magnificent building which housed the former Starost office, at 6, Lecha street. It was built in 1899 to the design prepared by Hugo Hartung, an architect from Berlin. The costs of construction amounted to 187,000 Deutschmarks. At the same time a nearby stables and coach house were built for 11,000 Deutschmarks. Shortly before or after the end of the First World War the north wing was added to the building, following the same architectonic style. In the 1960s and 1970s the interiors were reconstructed many times (e.g. the loft was adapted to house offices).

The building, following a German renaissance style, includes three rectangular wings creating

a horseshoe plan with a courtyard opening to the east. It has a basement, two and three floors as well as a usable loft. The northern wing is covered with a mansard roof; the remaining wings have pitched roofs, while an onion-shaped cupola surmounts the south-western corner. The façades are greatly diversified with details in sandstone. The main entrance door to the building leads through an ornamental portal on the western side, and crystal and rib vaults on buttresses supported on granite pillars can be found in the hall on the elevated ground floor.

The building currently houses the Municipal Office.

Fragment łańcucha prezydenta Gniezna

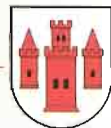

Miasto powiatowe położone ok. 60 km na południe od Poznania, przy drodze Leszno — Jarocin.

Najstarsza wiadomość o istnieniu Gostynia pochodzi z 1275 r. Przywilej lokacyjny wystawił miasto w 1278 r. książę Przemysław II. Istniejące w mieście w latach 1835-1846 Kasyno Gostyńskie było pierwszą polską organizacją gospodarczą, oświatową i kulturalną, działającą na terenie zaboru pruskiego. W latach 1887-1975 Gostyń był miastem powiatowym.

Stojący we wschodniej pierzei Rynku ratusz został wybudowany przed 1910 r. Jest podpiwniczonym budynkiem o dwóch kondygnacjach, wzniesio-

nym na planie prostokąta, z oficyną od południowego wschodu (wzdłuż ul. Zamkowej). Trójspadowy dach pokryty jest dachówkami. Nad kalenicą wznosi się wieżyczka zegarowa. W elewacjach zachodniej i południowej znajdują się płytkie ryzality zakończone półkolistym naczółkiem. Przed głównym wejściem portyk wsparty na dwóch filarach, z tarasem o tralkowej balustradzie na piętrze. Nad nim herb miasta i data budowy ratusza. Ściany u dołu boniowane, wyżej ozdobione są lizenami. Wewnątrz drewniana klatka schodowa. Na fasadzie tablica upamiętniająca zakładników więzionych w ratuszu w 1939 r.

W budynku mieści się Urząd Miasta i Gminy.

Gostyń is the capital of the district, situated some 60 km south of Poznań on the road connecting Leszno with Jarocin.

The oldest reference to the existence of Gostyń dates back to 1275, and the foundation charter was issued in 1278 by the Prince Przemysł II. The Casino of Gostyń (Kasyno Gostyńskie) existing in Gostyń in 1835-1846 was the first Polish business, educational and cultural organisation functioning in the territory of the Prussian partition. From 1887 to 1975 Gostyń was the district capital.

The town hall, standing in the eastern frontage of the Square Market, was built before 1910; it is a house with a basement and two storeys, erected on a rectangular plan and including an annexe on the south-eastern side (along Zamkowa street). It is covered with a tiled pyramid roof and a clock tower surmounts the roof ridge. There are shallow breaks terminating by an arch in the western and southern façades while a balcony with banister balustrade supported on two pillars is situated over the main entrance door. The coat of arms of the town is built in above the balcony and includes the date the town hall was built. The lower part of the walls is rusticated, the upper part being decorated with lisenés. On the façade there is a plaque commemorating the hostages imprisoned in the town hall in 1939. Inside the house can be found a wooden staircase.

The building currently houses the Municipal and Communal Office.

Grodzisk Wielkopolski

Miasto powiatowe położone ok. 50 km na południowy zachód od Poznania, przy drodze do Zielonej Góry.

Prawa miejskie uzyskał Grodzisk przed 1303 r. W 1593 r. ówczesny właściciel miasta Jan Ostroróg lokował na północ od średniowiecznego miasta tzw. Nowy Grodzisk, którego centrum stanowił obszerny plac zwany dziś pl. Powstańców Wielkopolskich. W latach 1887-1932 miasto było stolicą powiatu.

Fundamenty dawnego ratusza, wzniesionego w XVII w. z użyciem starszych, gotyckich jeszcze cegieł, odkryto po zachodniej stronie dzisiejszej siedziby władz miejskich. Obecny ratusz powstał ok. 1830 r. Gmach gruntownie przebudowano w 1910 r. W latach 1997-98 wzniesiono niewielką wieżyczkę i odrestaurowano elewacje, rekonstruując zniszczone detale architektoniczne. W 2003 r. zmodernizowano hol parteru.

Ratusz stoi w zachodniej części Starego Rynku. Jest budowlą podpiwniczoną, o trzech kondygnacjach z użytkowym poddaszem, wzniesioną na planie prostokąta. Przykrywa go dach dwuspadowy, kryty dachówkami. Na kalenicy niska, czworoboczna wieżyczka. Elewacje tynkowane, na poziomie parteru boniowane, zwieńczone są fryzmem z ornamentem roślinnym. Okna pierwszego i drugiego piętra ujęte połączonymi obramieniami. Fasadę zdobi płytki ryzalit zwieńczony trójką naczółkiem z zegarem. Pomiedzy oknami pierwszego i drugiego piętra umieszczono herb miasta. Do gmachu prowadzą schody z kamiennymi balustradami. W zamkniętym półkolistym wejściu zachowały się drzwi z początku XX w. Stolarka z tego okresu znajduje się także wewnątrz budynku, m.in. drzwi, schody oraz boazerie w sali posiedzeń rady miejskiej i w gabinecie burmistrza.

W budynku mieści się Urząd Miasta i Gminy. Na placu przed ratuszem znajduje się zabytkowa studnia Bernarda z Wąbrzeźna z drewnianą obudową wykonaną w końcu XIX w.

W budynku mieści się Urząd Miasta i Gminy.

Na placu przed ratuszem znajduje się zabytkowa studnia Bernarda z Wąbrzeźna z drewnianą obudową wykonaną w końcu XIX w.

This is the capital of a district, situated some 50 km south-west of Poznań on the road leading to Zielona Góra.

Grodzisk acquired its civic rights before 1303 and in 1593 its contemporary owner, Jan Ostroróg, founded a town called Nowy Grodzisk whose central place was a spacious square today called Powstańców Wielkopolskich Square, to the north of the medieval town. From 1887 to 1932 the town was the capital of the district.

The foundations of the former town hall built in the 17th century with the use of older gothic bricks were discovered on the western side of today's headquarters of the municipal authorities. The present town hall was constructed around 1830, then was thoroughly reconstructed in 1910. In 1997-1998 a small tower was built and the façades were reconstructed with the recovery of destroyed architectonic details. In 2003 the ground floor hall was updated.

The town hall stands in the western part of the Old Market Square. It is a house with a basement and three floors with functional loft, built on rectangular plan. It is covered by a tiled pitched roof with a low four-sided tower stands on the ridge. The façades are plastered and rusticated on the ground floor level, and surmounted by a frieze with herbal ornaments. The windows on the second and third floors are surrounded by connected fringes. The façade is decorated with a shallow break surmounted by a triangular jerking head with the clock. The coat of arms of the town can be seen between the windows of the second and third floors. The building can be entered by the stair with a stone balustrade. A door from the early 20th century has been left in the entrance closed by a semicircle. The woodwork from this period can be found also inside the building, such as doors, stairs and wainscoting in the conference hall of municipal council and in the mayor's office.

The building houses the Municipal and Communal Office.

A historical Bernard from Wąbrzeźno well with wooden casing manufactured at the end of the 19th century is situated on the square in front of the town hall.

Miasto powiatowe położone ok. 70 km na południowy wschód od Poznania, przy drodze do Kalisza.

Pierwsza wzmianka historyczna potwierdzająca istnienie Jarocina pochodzi z 1257 r. Osada — położona na skrzyżowaniu traktów handlowych — prawa miejskie uzyskała w końcu XIII w. Od 1887 do 1975 r. był Jarocin miastem powiatowym.

Najstarszy ratusz powstał prawdopodobnie w XVI w. Następny — wzniesiony w końcu XVII w. — spłonął w czasie wielkiego pożaru miasta w 1773 r. Obecny ratusz wybudowano w latach 1799-1804. Pół wieku później (w 1854 r.) znacznie go przebudowano. Obecny neobarokowy wygląd — wyraźnie odbiegający od pierwotnego — nadał mu przebudowa w 1907.

Stojący na środku Rynku ratusz jest budynkiem o dwóch kondygnacjach, wzniesionym na planie kwadratu z niewielkim dziedzińcem wewnętrznym. Wysokie łamane dachy przykrywają dachówki. Na parterze gmach otaczają arkadowe podcienia sklepione żaglasto na gurtach, wsparte na masywnych filarach. Elewacje podzielone są pilastrami dźwigającymi wydatny gzyms. Poniżej gzymsu, na ściętych narożach budynku, znajdują się kartusze z herbem miasta. Ozdobą wszystkich czterech elewacji są analogiczne wystawki; w wystawce zachodniej zainstalowano w 1907 r. zegar.

W budynku mieszczą się m.in. Muzeum Regionalne i biblioteka.

This is the capital of a district, located some 70 km south-east of Poznań on the road leading to Kalisz.

The first historical mention confirming the existence of Jarocin dates back to 1257. The settlement, located on the crossing of the trade routes, was granted civic rights at the end of the 13th century. From 1887 to 1975 Jarocin was the capital of the district.

Most probably the original town hall was built in the 16th century, and a later structure that was constructed at the end of the 17th century burned down in a huge fire that consumed the whole town in 1773. The present town hall was built in then years 1799-1804. Half century later, in 1854, it was thoroughly rebuilt and the present neo-baroque look, clearly different from the initial building, was produced during the reconstruction in 1907.

The town hall stands at the centre of the Market Square and is a two storeyed building erected on square plan with a small courtyard. High polygonal roofs are covered with tiles, while on the ground floor the building is surrounded by arcades having pendentive vaults on buttresses and supported on massive pillars. The façades are divided by means of pilasters carrying a prominent cornice. Under the cornice on the truncated corners of the building there are cartouches with the coat of arms of the town. A decoration found on all four façades are the identical porches; in the western porch a clock was installed in 1907.

The building houses various premises, such as the regional museum and a library.

Miasto w powiecie złotowskim, położone ok. 30 km na północ od Pily, przy drodze do Kozalina.

Osada na granicy pomiędzy Rzeczpospolitą i Księstwem Pomorskim znana jest od 1559 r. Prawa miejskie uzyskała w 1602 r. od wojewody kaliskiego Piotra Potulickiego; potwierdzone w roku następnym przez króla Zygmunta III Wazę.

Budynek ekonomii królewskiej — pełniący później rolę ratusza — znajduje się przy ul. Wojska Polskiego 11. Wzniesiono go w latach 1590-1612 w stylu późnorenansowym. Gmach zwany „kamiennym domem” splonął w czasie najazdu szwedzkiego (1655-1657). W 1677 r. starosta ujsko-pilski Krzysztof Grzymułkowski przeznaczył odbudowany budynek na siedzibę władz miejskich. Ozdobą gmachu była wówczas wysoka drewniana wieża. W ratuszu mieściła się również szkoła (do 1737 r.) oraz odbywały się nabożeństwa protestanckie (do 1786 r.). Obiekt był wielokrotnie przebudowywany, m.in. w latach: 1801, 1866, 1930 i 1933. W 1930 r. dobudowano skrzydło zachodnie, a w 1933 r. rozebrano wieżę. Funkcję ratusza przestał pełnić w 1945 r.

Piętrowy budynek zbudowany został z kamienia i cegły na planie prostokąta. Od zachodu przylega doń wydłużone skrzydło wzniesione na planie trapezu. Korpus główny kryty jest dachem czterospadowym przykrytym dachówkami, nad skrzydłem dach płaski. Fasada otynkowana, na poziomie parteru boniowana, z gzymsem dzielącym kondygnacje. Nad zamkniętym półkoliście wejściem znajduje się rzeźbiony kartusz z orłem, herbem miasta oraz datą „1603”. Wewnątrz sień i przylegające doń od zachodu pomieszczenie nakryte są sklepieniami kolebkowymi z lunetami.

W budynku mieści się biblioteka im. Leona Kruczkowskiego, który w Jastrowiu umieścił akcję dramatu „Pierwszy dzień wolności”.

Uroszyszcze z okazji 300-lecia nadania praw miejskich w 1903 r.

Fotografia z 1913 r.

This is a town in the Złotów region, located some 30 km north of Piła on the road leading to Koszalin.

The settlement on the border between Poland and the Pomorze Principality was known as early as 1559. Civic rights were granted in 1602 by the Voivode (governor) of Kalisz, Piotr Potulicki; they were confirmed the following year by King Zygmunt III Waza.

The royal treasury building, later playing the role of the town hall, is located at 11, Wojska Polskiego street. It was built in 1590-1612 following the late renaissance style. The building called a "stone house" was burnt during the Swedish Deluge (an invasion from the years 1655-1657). In 1677 Krzysztof Grzymulkowski, the governor of Ujście & Piła district, decided to give the reconstructed building to the municipal authorities. In those days the building was decorated with a very high wooden tower. The town hall also housed a school (until 1737) and was available to the protestants who held their masses there until 1786. The site was reconstructed many times, e.g. in 1801, 1866, 1930 and 1933. In 1930 the western wing was annexed to the main building and in 1933 the tower was demolished. The building ceased to function as a town hall in 1945.

A two floor building is built of stone and brick on a rectangular plan. An elongated wing constructed on a trapezoid plan adjoins its western side. The main body is covered by a tiled hip roof while the wing has a deck roof. The façade is plastered, rusticated on the ground floor level and equipped with a cornice which separates the floors. A carved cartouche with the eagle, coat of arms of the town and the date "1603" can be seen above the entrance closed by a semicircle. Inside the building the hall and the room adjoining the hall on its western side are covered with barrel vaults with lunettes.

The building houses the Leon Kruczkowski memorial library, a literary personage whose story of the drama "First Day of Freedom" takes place in Jastrowie.

Miasto w powiecie rawickim, położone ok. 25 km na wschód od Rawicza.

Gród nad Orlą istniał tu już we wczesnym średniowieczu. Najstarsza wzmianka historyczna o osadzie pochodzi z 1281 r. Lokacja miasta nastąpiła prawdopodobnie przed 1395 r.; w 1534 r. Jutrosin otrzymał prawa miejskie magdeburgskie. W 1642 r. utworzono na południe od istniejącej zabudowy tzw. nowe miasto, w którym zamieszkałi uchodźcy religijni ze Śląska i Czech.

Pierwotny ratusz o konstrukcji szkieletowej został zniszczony przez pożar. Obecny gmach wzniesiono zapewne w 1865 r. (data taka znajdowała się niegdyś na chorągiewce na wieży).

Stojący na środku Rynku ratusz składa się z podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego korpusu głównego i stojącego za nim parterowego pawilonu. Łączące oba budynki mury tworzą niewielki dziedzińiec. Korpus główny wzniesiony na planie kwadratu przykryty jest dachem namiotowym, prostokątny pawilon przykrywa dach czterospadowy. Nad głównym budynkiem góruje ośmioboczna wieżyczka zegarowa zwieńczona hełmem z latarnią. Na szczycie iglicy znajduje się pozłacany kogut. Elewacje ratusza zdobowią detale o charakterze neorenesansowym. Na fasadzie tablica upamiętniająca 700-lecie miasta. Przed budynkiem pomnik powstańców wielkopolskich; po bokach jego cokolu umieszczono tablice upamiętniające udział mieszkańców Kobyłina w powstaniu kościuszkowskim oraz ku czci ofiar II wojny światowej.

W budynku mieści się Urząd Miasta i Gminy.

This town is located in the Rawicz region some 25 km east of Rawicz.

A stronghold on the Orla River is known to have existed here as early as the early medieval period, and the oldest historical reference to the settlement dates back to 1281. Most probably the town was founded before 1395; in 1534 Jutrosin obtained its civic Magdeburg rights. In 1642 a "new town" was founded south of the existing development, for refugees from Śląsk and Bohemia.

The original town hall featured a frame construction and was destroyed by a fire. It is thought that the present building was constructed in 1865, this date once being displayed on a tower banner.

The town hall stands in the middle of the Market Square. It comprises a three storey main body with a basement and a rear single storey building, with walls connecting the two parts form a small courtyard. The main body is erected on square plan and covered by a pavilion roof while the rectangular single-storey building has a hip roof. The main body is dominated by a small octagonal clock tower surmounted by a cupola with a lantern. On the top of the spire there is a gold-plated cock. The façades of the building are decorated with neo-renaissance ornaments, while one is adorned with a plaque commemorating the 700th anniversary of the town. In front of the building there is a monument to insurgents participating in the Wielkopolska Uprising; on the sides of its pedestal there are plaques commemorating the citizens of Kobylin who took part in the Kościusko Insurrection, and the casualties of the Second World War.

The building currently houses the Municipal and Community Office.

Miasto powiatowe położone nad Prosną, ok. 140 km na południowy wschód od Poznania.

Uważane jest za najstarsze miasto w Polsce. W dziele greckiego geografii Klaudiusza Ptolemeusza z Aleksandrii z poł. II w.n.e. wymieniona jest miejscowość „Kalisia”, którą utożsamia się z dzisiejszym Kaliszem. Hipoteza ta ma jednak wśród historyków zarówno zwolenników jak i zdecydowanych przeciwników. Początki średniowiecznego miasta wiążą się z powstałym w X w. grodem na Zawodziu. Najstarsza wzmianka historyczna o Kaliszu z 1106 r. dotyczy zdobycia grodu przez Bolesława Krzywoustego. Istniejąca obok osada otrzymała przed 1268 r. od księcia Bolesława Pobożnego prawa miejskie. W okresie rozbitcia dzielnicowego Kalisz był stolicą księstwa; a od XIV w. do 1793 r. — stolicą rozległego województwa. Ponownie miastem wojewódzkim był Kalisz w latach 1975-1998.

Nie wiadomo kiedy wzniesiono, ani jak wyglądał pierwszy kaliski ratusz. Przypuszcza się, że była to budowla drewniana. Najstarsza wzmianka o istnieniu siedziby władz miejskich pochodzi z 1426 r. W XV w. ratusz był już murowanym budynkiem o dwóch kondygnacjach, z wysoką wieżą. Niszczyły go pożary w 1537 i 1693 r. W XVIII w. był już w bardzo złym stanie; wielki pożar w 1792 r. spowodował zniszczenie budynku. Na jego miejscu rozpoczęto w 1888 r. budowę nowej siedziby magistratu, zaprojektowanej przez architekta Józefa Chrzanowskiego. Gmach ten spłonął w sierpniu 1914 r., zniszczony — wraz z całym miastem — przez wojska pruskie. Obecny budynek wzniesiono w latach 1920-1927 wg planów architekta Sylwestra Pajzderskiego, stanowiących uproszczoną wersję projektu konkursowego zgłoszonego przez Stefana Szyllera. Restaurowano go w latach osiemdziesiątych XX w. oraz w 1996 r.

Stojący na środku Głównego Rynku ratusz jest podpiwnicznym budynkiem o czterech kondygnacjach,

wzniesionym na planie kwadratu, z niewielkim dziedzińcem pośrodku. Nad korpusem głównym wznosi się wysoka wieża z tarasem widokowym, zwieńczona kopulastym hełmem z iglicą. W wieży zegar z napisem „Ufundowany przez Prezydenta Mieczysława Szarrasa i Ławnika Zygmunta Grossa ze składek mieszkańców Kalisza. 1925”. Boniowane na poziomie parteru elewacje, wyżej zdobione są gzymsami i pilastrami wielkiego porządku. W fasadzie znajduje się okazały ryzalit wsparty na arkadach, zakończony trójkątnym frontonem z herbem miasta. Detale architektoniczne elewacji zaprojektował i wykonał Paweł Krzyżanowski. Wewnątrz zachowały się sklepienia kolebkowe i krzyżowe zdobione sztukateriami z lat budowy ratusza. Dwukondygnacyjna Sala Receptyjna kryta jest drewnianym stropem kasetonowym. Na dziedzińcu stoi rzeźba przedstawiająca mityczną Florę, wykonana ok. 1900 r., przeniesiona tu z kaliskiego parku.

W budynku mieści się Urząd Miasta; w piwnicach urządzono restaurację.

This, the main town of its Poviát, located on the Proсна river, approximately 140 km to the south-east of Poznań.

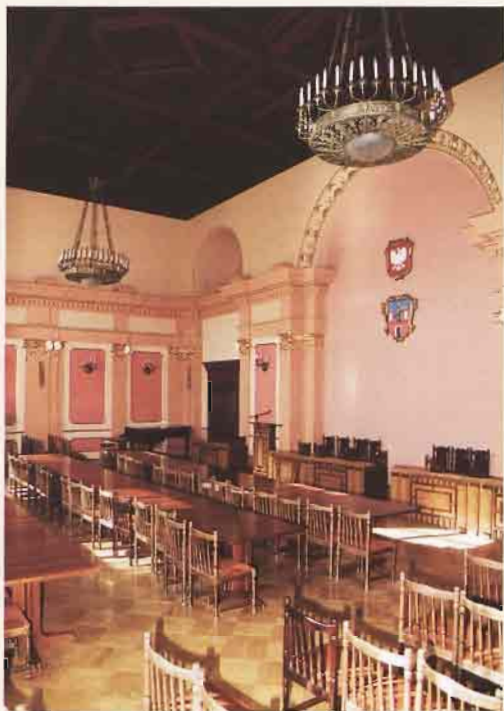
It is considered the oldest town in Poland. The work of a Greek geographer, Claudius Ptolemy from Alexandria, dated two centuries before our era mentions the "Kalisia" location, which is identified as today's Kalisz. However, this hypothesis has its supporters as well as adversaries among historians. The origins of the medieval town are related to the city on the Zawodzie established in the 10th century. The oldest historical reference to Kalisz dated 1106 is concerned with the capture of the town by Bolesław Krzywousty. The settlement existing nearby received civic rights from duke Bolesław Pobożny before 1268. During the regional partitioning period, Kalisz was the capital of the duchy and, since the 14th century until 1793, the capital of a vast voivodship. It became a voivodship town again between 1975 and 1998.

It is not known when the first Kalisz town hall was erected and what it looked like. It was, supposedly, a wooden structure. The oldest reference to the existence of the seat of municipal authorities dates back to 1426. In the 15th century, the town hall was already a brick building consisting of two floors, with a high tower. It was destroyed by fire in 1537 and 1693. It was already in a very bad condition in the 18th century and a great fire in 1792 caused the destruction of the building. The construction of a new seat of the municipality designed by architect Józef Chrzanowski began in 1888 in its place. That building was burned down in 1914 destroyed, along with the whole city, by Prussian armies. The existing building was constructed between 1920 and 1927 according to the plans by architect Sylwester Pajzderski, which constituted a simplified version of a competition design submitted by Stefan Szyller. It was renovated in the 1980s and in 1996.

The town hall located in the centre of the Main Market is a building containing four floors and a cellar, erected on a square plan with a small yard in the centre. There is a high tower over the main structure with a scenic terrace, crowned with a domed cupola with a spire. Inside the tower, there is a clock with the following inscription: "Founded by President Mieczysław Szarras and Councilor Zygmunt Gross from donations of Kalisz inhabitants. 1925". Elevations rusticated on the ground floor level are decorated with cornices and pilasters of the great order on a higher level. The façade contains a magnificent break supported by arcades and finished with a triangular frontispiece with heraldic arms of the town. Architectural details of the elevation was designed and completed by Paweł Krzyżanowski. Barrel vaults and cross vaults decorated with stuccowork from the years of town hall construction were preserved inside. Double-floor Reception Hall is covered with wooden coffer floor. A sculpture representing mythical Flora made about 1900 relocated from a park in Kalisz stands in the yard.

The building houses the Town Administration and a restaurant operates in the cellar.

Miasto powiatowe położone ok. 180 km na południowy wschód od Poznania, przy drodze do Katowic.

W 1282 r. książę wielkopolski Przemysł II zawarł w Kępnie układ z księciem gdańskim Mściwojem, na mocy którego przejął po jego śmierci w 1294 r. Pomorze Gdańskie. Dwa lata później Przemysł II koronował się na króla Polski. Dokument z 1283 r. nazywa Kępno miastem. Później miejscowość podupadła. Jej ponowny rozwój nastąpił w 2. poł. XVII w., gdy w Kępnie osiedlili się protestanci wygnani ze Śląska. Ponowna lokacja miasta nastąpiła w 1661 r. W latach 1887-1975 Kępno było miastem powiatowym.

Ratusz usytuowany jest wśród zabudowy centralnej części Rynku. Stojący dawniej w tym samym miejscu drewniany ratusz został rozebrany w XVIII w. Obecny budynek wzniesiono w 1835 r., oprócz magistratu mieścił się w nim sąd. W 1866 r. gmach rozbudowano wznosząc dwa boczne ryzality i wieżę. W 1846 r. wybudowano obok nowy budynek magistratu (dzis mieści się w nim m.in. Kępiński Dom Kultury); od 1888 r. w starym gmachu mieścił się tylko sąd. Po raz ostatni budynek restaurowano w 1987 r. Obecnie jest nieużytkowany; po planowanym remoncie stanie się znów siedzibą władz miasta.

Jest budynkiem piętrowym, podpiwniczonym, wzniesionym na planie prostokąta. Dwuspadowy dach przykryty jest dachówkami. Nad kalenicą wznosi się wieżyczka zwieńczona ażurowym hełmem z iglicą. Znajdujący się w niej zegar zainstalowano w 1866 r. Fasada ozdobiona jest trzema ryzalitami, zwieńczonymi trójkątnymi szczytami.

Kępno is the capital of a district, situated some 180 km south-east of Poznań on the road leading to Katowice.

In 1282 Przemysł II, the prince of Wielkopolska, concluded a treaty in Kępno with Mściwój, the prince of Gdańsk, on the basis of which the region of Pomorze Gdańskie would be taken over by Przemysł after the death of Mściwój in 1294. Two years later Przemysł II was crowned king of Poland. Kępno is referred to as a town in a document from 1283, but later on the locality fell into decline. Its renewal occurred in the second half of the 17th century when protestants exiled from Śląsk settled in Kępno. A refoundation of the town followed in 1661, and between 1887 and 1975 Kępno was the capital of the district.

The town hall is situated in the development of the central part of the Market Square. The original wooden town hall, located in the same place as the present one, was demolished in the 18th century. The present building was constructed in 1835; apart from municipal headquarters it also housed a tribunal. In 1866 the building was expanded with two new side breaks and a tower. In 1846 a new municipal council building was constructed in the vicinity (housing today some offices such as the Kępno Community Centre). From 1888 only the tribunal remained housed in the old building. It was restored for the last time in 1987, but today it is not used; after a scheduled refurbishment it will become again the headquarters of the municipal authorities.

It is a two storeyed building with a basement, constructed on a rectangular plan and covered with a tiled ridge roof. A small tower covered with a pyramid roof and a spire surmounts the ridge, and includes a clock installed in 1866. The façade is decorated with three breaks surmounted by triangular gables.

Miasto w powiecie kolskim, położone ok. 20 km na północny wschód od Koła, przy drodze do Warszawy.

Najstarsza wzmianka historyczna o Kłodawie pochodzi z 1193 r. Istniała już wcześniej — według miejscowej tradycji w 1083 r. książę Władysław Herman ufundował tu murowany z kamieni kościół. Przywilej lokacyjny na prawie magdeburskim nadał osadzie król Władysław Jagiello w 1430 r. W 1870 r. Kłodawa utraciła prawa miejskie; odzyskała je w 1919 r.

Drewniany ratusz stał na środku rynku już w XV w. W 1585 r. na jego miejscu postawiono nowy, również drewniany budynek. Obecny murowany gmach wybudowano w 1820 r. Do jego budowy wykorzystano materiał pochodzący z rozebranego romańskiego kościoła św. Idziego. Podczas gruntownego remontu przeprowadzonego w latach 1989-90 przebudowano wnętrza budowli.

Klasycyistyczny ratusz stoi w południowo-wschodnim narożniku pl. Wolności, przy wylocie ul. Warszawskiej. Jest budynkiem dwukondygnacyjnym, wzniesionym na rzucie zbliżonym do kwadratu. Na osi gmachu znajduje się przelotowa sień. Dach czterospadowy kryty dachówkami. W fasadzie portyk, którego cztery kolumny dźwigają niewielki balkonik z tralkową balustradą. Biegący przez dwie kondygnacje pseudoryzalit zwieńczony jest schodkowym szczytem z herbem miasta.

W budynku mieści się komisariat Policji.

Situated in the Kolo region, it lies some 20 km north-east of Kolo on the road leading to Warszawa.

The oldest historical reference to Klodawa dates back to 1193 and local tradition has it that a settlement existed here as early as in 1083. Duke Wladyslaw Herman founded a stone church here. The foundation charter on Magdeburg right was issued by King Wladyslaw Jagiello in 1430, but in 1870 Klodawa lost its civic rights only to recover them in 1919.

Reportedly, a wooden town hall was present in Klodawa as early as in the 15th century, while in 1585 a new and still wooden building was constructed in the same place. The present brick-made structure was built in 1820 with the use of materials originating from demolished Romanesque St. Gilles Church. The interiors of the building were reconstructed during a thorough refurbishment in 1989-90.

The classical style town hall stands in the south-eastern corner of Wolności Square at the entrance of Warszawska street. It is a two storey building erected on a square-like plan. A through hall runs parallel to the building axis, and the hip roof is covered with tiles. A portico, whose four columns support a small balcony with a banister balustrade, is incorporated in the façade. A 2 storey high pseudo-break is surmounted by a stair gable comprising the coat of arms of the town.

The building currently houses the police station.

Miasto w powiecie krotoszyńskim, położone ok. 16 km na zachód od Krotoszyna, przy drodze do Rawicza.

Pierwotna osada — wymieniona w dokumentach z końca XIII w. — istniała prawdopodobnie na miejscu dzisiejszej wsi Stary Kobylin. Lokacja miasta o nazwie Nowa Wenecja nastąpiła w 1303 r.; prawa miejskie potwierdzono w 1430 r. W czasie wojny trzydziestoletniej, ok. 1628 r., założono obok tzw. nowe miasto, w którym osiedlili się protestanci z pobliskiego Śląska i Czech.

Drewniany ratusz stał na środku rynku od XVI w. Już w połowie następnego stulecia był w opłakanym stanie; spłonął w czasie wielkiego pożaru miasta w 1760 r. Obecny murowany gmach zbudowano w 1849 r.

Ratusz stoi na środku Rynku im. Marszałka Józefa Piłsudskiego. Jest budynkiem o dwóch kondygnacjach z użytkowym poddaszem, wzniesionym na planie prostokąta. Dwuspadowy dach przykrywają dachówki. Skromną ozdobą elewacji są okna o wykroju półkolistym. Przy wejściu znajduje się tablica upamiętniająca historię nadania rynkowi jego obecnej nazwy.

W budynku mieści się Urząd Miasta i Gminy.

Situated in the Krotoszyn district some 16 km S west of Krotoszyn on the road leading to Rawicz.

Most probably the primary settlement, mentioned in documents dating back to the end of the 13th century, existed in the present location of the village Stary Kobylin. A town named Nowa Wenecja was located in 1303, with civic rights certified in 1430. During the Thirty Years' War, around 1628, a so-called new town was founded nearby where protestants exiled from the neighbouring Śląsk and Czechy settled.

A wooden town hall was standing in the middle of the market square from the 16th century, but by the middle of the following century it was in a pitiful state; in 1760 it was burnt in a huge fire of the whole town. The present brick building was constructed in 1849.

The town hall is located in the centre of the Marshall Józef Piłsudski memorial Market Square. It is a two storey building erected on a rectangular plan with a functional loft and a tiled ridge roof. A modest decoration of the façade are the windows cut in a semicircular shape. A plaque commemorating the history of naming the market square with its present name is installed close to the entrance door.

The building houses the Municipal and Communal Office.

Miasto powiatowe położone nad Wartą, ok. 120 km na wschód od Poznania, przy drodze do Warszawy.

Zostało założone w 1362 r. na wyspie rzecznej przez króla Kazimierza Wielkiego. W Rzeczypospolitej szlacheckiej było miejscem sejmików szlachty z prowincji wielkopolskiej. W 1559 r. położone na prawym brzegu Warty przedmieście Zduny otrzymało od króla Zygmunta Augusta prawo wyboru własnego samorządu. W latach 1867-1975 Koło było miastem powiatowym.

Ratusz stoi na środku Starego Rynku. Gotycka budowla powstała ok. 1390 r.; była restaurowana w 1782 r. Gruntowna przebudowa przeprowadzona w latach 1835-1837 nadała jej formy klasycystyczne. Fasadę ozdobił wówczas portykiem, od strony zachodniej dobudowano dwie oficyny połączone wysokim murem, tworząc w ten sposób wewnętrzny dziedziniec. Nad gmachem dominowała gotycka wieża. Dnia 25 maja 1987 r. zawaliła się wieża, niszcząc częściowo pozostałą część gmachu. Odbudowa trwała wiele lat. W 2000 r. oddano do użytku odrestaurowany korpus główny gmachu, w 2003 r. odbudowano wieżę. Na odtworzenie czekają oficyny.

Ratusz jest budynkiem częściowo podpiwniczonym, dwukondygnacyjnym, wzniesionym na planie prostokąta. Czterospadowy dach przykryty jest dachówkami. Od strony wschodniej w bryłę korpusu wtopiona jest czworoboczna wieża, przechodząca wyżej w ośmiobok. W tej jej części znajduje się zegar. Elewacje gmachu są boniowane; górna część wieży ceglana. Czterokolumnowy portyk wielkiego porządku, z balkonem na pierwszym piętrze, zakończony jest trójkątnym szczytem z herbem miasta.

W budynku ma swoją siedzibę Rada Miasta oraz Urząd Stanu Cywilnego.

This is the capital of the district, located on the Warta river some 120 km east of Poznań on the road leading to Warszawa.

The town was founded in 1362 on a river island by King Kazimierz Wielki. During the period of democracy of nobles it was the location of provincial assemblies of local nobles from Wielkopolska. In 1559 Zduny, a suburb located on the right bank of the Warta, was granted the right to elect its own local government by King Zygmunt II August. From 1867 to 1975 Kolo was the capital of the region.

The town hall stands in the middle of the Old Market Square. This gothic style building was constructed around 1390, and then restored in 1782. A thorough reconstruction undertaken in 1835-1837 gave it a classical style shape; the façade was then decorated with a portico and two annexes connected by a high wall were constructed on the western side, thus forming an internal courtyard. A gothic tower surmounted the building. On May

25th 1987 the tower collapsed, destroying a part of the remaining structure. The reconstruction took many years, in 2000 the restored main body of the building was re-commissioned and in 2003 the tower was reconstructed. The annexes are still waiting for restoration.

The town hall is a building with a partial basement and two storeys, constructed on rectangular plan and a hip roof is covered with tiles. A four-sided tower becoming octagonal in its upper part, is integrated into the main body; a clock has been installed in the octagonal part. The building façades are rusticated; the upper part of the tower is made of brick. A four-column portico of high order with a balcony on the second floor is crowned with a triangular gable including the coat of arms of the town.

The building houses the headquarters of the Municipal Council as well as the Births, Marriages and Deaths Register Office.

Pocztówka z lat 1939-44

Wielki Rynek (Ratusz) w Kolu

Pocztówka z ok. 1919 r.

Kolo

Ratusz

Od kilku lat siedzibą władz miejskich jest budynek przy ul. Mickiewicza 12, w którym w latach 1920-1939 mieściło się starostwo. Gmach ten został wybudowany w 1880 r. Gruntownie remontowany na przełomie XX i XXI stulecia.

Jest budynkiem podpiwniczonym, o dwóch kondygnacjach, wzniesionym na planie wydłużonego prostokąta. Kryje go dach dwuspadowy. W fasadzie — zwróconej w kierunku wschodnim — dominuje wyraźny ryzalit zwieńczony szczytem parawanowym. Elewacje budynku, o skromnej dekoracji, wykonano z czerwonej cegły.

Since a few years ago the municipal authorities have had their headquarters in a building at 12, Mickiewicza street, where the office of Starost was located in the years 1920-1939. This building was erected in 1880, to be later thoroughly restored at the turn of the 20th and 21st centuries.

It is a building with basement and two storeys, erected on an elongated rectangular plan and covered by a gable roof. The eastern façade is dominated by a perceptible break surmounted by a screening gable. The façades are decorated modestly of red brick.

Miasto powiatowe położone nad Wartą, około 100 km na wschód od Poznania, przy drodze do Warszawy.

Początek miastu dała osada targowa założona w poł. XII w. na terenie dzisiejszej wsi Stare Miasto. Lokacja Konina na obecnym miejscu, na lewym brzegu Warty, nastąpiła przed 1293 r. Od poł. XIV w. do 1975 r. miasto było stolicą powiatu, a później — do 1998 r. — województwa. Odkrycie bogatych złóż węgla brunatnego, budowa kopalni i elektrowni, spowodowały szybki rozwój miasta. Po II wojnie światowej na prawym brzegu rzeki powstał nowy organizm miejski zwany Nowym Koninem. Pomiedzy 1950 a 1980 r. liczba mieszkańców miasta wzrosła ponad sześciokrotnie.

Stojący na środku rynku (obecnego pl. Wolności) gotycki ratusz spłonął w 1707 r. Wzniesiony na jego miejscu w latach osiemdziesiątych XVIII w. nowy budynek został zniszczony w czasie pożaru miasta w 1796 r.

Obecny klasycystyczny ratusz stoi na południe od rynku, w widłach ulic 3 Maja i Wiosny Ludów. Powstał na przełomie XVIII i XIX w. (przed 1803 r.). Dzisiejszy wygląd uzyskał zapewne podczas gruntownej przebudowy w 1829 r. Remontowany w 1851 r. W latach I wojny światowej zlikwidowano wiodące przez portyk główne wejście do budynku. Dwukondygnacyjny gmach wzniesiony na planie trapezu przykryty jest dachem trójspadowym. Zwróconą w stronę południową fasadę zdobią cztery kolumny toskańskie, dźwigające trójkątny fronton z herbem miasta. Ponad dachem, na murywanym czworobocznym postumencie z balustradką, wznosi się drewniana wieżyczka zegarowa, wybudowana zapewne w 1829 r., kiedy to zainstalowano w niej zegar przeniesiony z dawnego klasztoru cysterskiego w Łądzie.

Do budynku ratusza przylegają dawne jatki, wzniesione w 1830 r. Ozdobą ich elewacji są kolumny doryckie dźwigające szeroki gzyms. Po częściowej rozbiorce jatek powstała w 2001 r. na zapleczu ratusza obszerna sala sesyjna.

Dziś gmach jest m.in. siedzibą Rady Miasta.

Konin is the capital of the district, situated on the Warta and some 100 km east of Poznań on the road leading to Warszawa.

The origins of the town go back to a marketplace founded in the middle of the 12th century in the area of the present village of Stare Miasto. The foundation of Konin in its present place on the left bank of the Warta occurred later, but before 1293. From the middle of the 14th century until 1975 the town was the capital of the district and later on, until 1998, the capital of the Voivodeship. The discovery of rich deposits of brown coal, the construction of a mine and an electrical power plant contributed to the rapid development of the town. After the Second World War a new urban system called Nowy Konin was established on the left bank of the Warta, and from 1950 through to 1980 the population of the town grew to more than six times its 1950 figure.

The Gothic town hall standing in the middle of the market square (Wolności Square today) was destroyed in a fire in 1707. A new building erected in its place in the 1780s was ruined during another fire in 1796.

The present classical style town hall stands south of the market square in the fork of the "Third of May" and Wiosny Ludów streets. It was created at the turn of the 18th and 19th centuries (before 1803). Most probably, its present appearance was created during the thorough refurbishment of 1829. The building was repaired in 1851, but during the First World War the main entrance leading to the building through a portico was demolished. The two storeyed building was erected on trapezoid plan and is covered with a pyramid roof. The southern façade is decorated with four Tuscan columns supporting a triangular frontispiece with the coat of arms of the town. Above the wall on a four-sided brick pedestal with a balustrade there is a small wooden clock tower erected, most probably, in 1829 when a clock was installed there, transferred from a former Cistercian monastery in Łąd.

A former butcher's shop built in 1830 adjoins the town hall, its façades are decorated with Doric columns supporting a broad cornice. After a partial demolition of the butcher's shop a spacious conference hall was built in the backup facilities in 2001.

Today the building houses some offices such as the Municipal Council headquarters.

Ul: Długa

Pocztówka z lat dwudziestych XX w.

Obecnie siedzibą władz miasta jest budynek dawnego starostwa przy pl. Wolności. Powstał on w 1828 r. Początkowo mieściły się w nim biura komisarza obwodu konińskiego, po likwidacji obwodów w 1837 r. rezydował tu rosyjski naczelnik powiatu. Także po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. — aż do 1975 r. — urzędowały w nim władze powiatu konińskiego. Od 1996 r. w odrestaurowanym gmachu mieści się Urząd Miasta.

Gmach jest budynkiem podpiwniczonym, dwukondygnacyjnym z użytkowym poddaszem. Przykrywa go dach naczółkowy kryty dachówkami. W północnej elewacji znajduje się wydarty piętrowy ryzalit. Elewacje otynkowane, w części parterowej boniowane, z balkonikiem na zwróconej w stronę południową fasadzie. Do dziewiętnastowiecznego gmachu przylega od wschodu nowy budynek administracyjny, oddany do użytku w 1996 r.

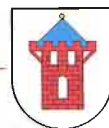
Today the municipal authorities have their headquarters in the building of the former district office at Wolności Square. This was built in 1828, and originally it housed the offices of the Commissioner of the Konin District under the Russian partition; when the Russian districts were liquidated in 1837, it became the residence of the Russian Governor of the county. Also from the recovery of independence in 1918 until as late as 1975 the authorities of Konin district had had their headquarters here, and since 1996 the restored building has housed the Municipal Council.

The building has a basement, two storeys and a functional loft. It is covered by a tiled roof with a jerkin head. The façades are plastered and rusticated on the ground floor level, with a balcony on the southern façade while the northern façade comprises an imposing double break. New administrative facilities commissioned in 1996 adjoin the 19th century building on its eastern side.

Miasto powiatowe nad Obrą, położone około 50 km na południowy zachód od Poznania, przy drodze do Leszna.

Miejscowość wzmiankowana po raz pierwszy w 1242 r. Prawa miejskie otrzymał Kościan przed 1310 r., potwierdził je w 1400 r. król Władysław Jagiello. Od poł. XIV stulecia do 1975 r. był stolicą powiatu.

Gotycki ratusz istniał w Kościanie zapewne już w XV w. Na jego miejscu wzniesiono w latach 1903-1906 nową siedzibę magistratu. Podczas przebudowy w 1914 r. przebito wejście pod wieżą.

Ratusz stoi na środku Rynku. Jest budynkiem o trzech kondygnacjach z użytkowym poddaszem,

wzniesionym na rzucie prostokąta. Przykrywa go dach naczółkowy kryty dachówkami. Na dłuższych elewacjach znajdują się ryzalite zwieńczone trójkątnymi naczółkami. Nad ryzalitem frontowym wystaje czworoboczna wieża zegarowa zakończona dachem namiotowym. Nad nim wznosi się iglica z orłem polskim, zamontowanym w 1919 r. Na bocznej elewacji wmurowano tablice upamiętniające mieszkańców miasta poległych w walkach i zamordowanych przez okupanta w latach II wojny światowej.

W budynku mieści się m.in. Muzeum Regionalne i Urząd Stanu Cywilnego.

This is the capital of the district, situated on the Obra river some 50 km south-west of Poznań on the road leading to Leszno.

The locality was first mentioned in 1242. Kościan itself was granted its civic rights before 1310; in 1400 the rights were confirmed by the King Władysław Jagiello. From the middle of the 14th century until 1975 the town had been the capital of the district.

Most probably a gothic town hall existed in Kościan as early as in the 15th century. A new headquarters of municipal authorities was built on its place in 1903-1906, and during the reconstruction works in 1914 an entrance was bored under the tower.

The town hall stands in the middle of the market square. It is a three storeyed building with a functional loft, erected on rectangular plan and covered by a tiled roof with a jerkin head. Longer façades comprise the breaks surmounted by triangular jerking heads. A four-sided clock tower crowned with a pavilion roof dominates the front break, and above it there is a spire with the Polish Eagle installed in 1919. Plaques commemorating the residents of the town who died fighting or murdered by the German occupants during the Second World War are located on the side façade.

The building houses a number of organisations and offices such as the Regional Museum and Births, Marriages and Deaths Register Office.

Pocztówka sprzed 1914 r.

Miasto w powiecie krotoszyńskim, położone ok. 15 km na północ od Krotoszyna, przy drodze do Jarocina.

Prawa miejskie uzyskało przed 1318 r. Przed 1518 r. po wschodniej stronie miasta założono tzw. Nowy Koźmin, a w 1775 r. na przedmieściu Lipowiec — trzecie miasto zwane Koźminem Niemieckim. W latach 1887-1932 Koźmin był miastem powiatowym.

Poprzedni ratusz stojący pośrodku rynku spłonął podczas pożaru miasta w 1810 r. Obecną siedzibę władz miasta wzniesiono w końcu XIX w. i znacznie przebudowano po 1918 r. Restaurowano ją w latach dziewięćdziesiątych XX w.

Ratusz stoi w zwartej zabudowie wschodniej pierzei Starego Rynku. Jest budynkiem piętrowym z użytkowym poddaszem, wzniesionym na planie kwadratu z przelotową sienią. Dwuspadowy dach kryty jest dachówkami. Elewację frontową zdobi płaski ryzalit zwieńczony szczytem zakończonym frontonem z kulą. Po bokach szczytu, w połąci dachu, znajdują się dwie drewniane facjatki. W podwójnym okienku nad wejściem znajdują się witraże z 1. ćwierci XX w.; wyżej — zegar z tego samego czasu. Na fasadzie, pomiędzy piętrami, umieszczono medaliony z głowami wybitnych obywateli miasta. Wewnątrz zachowały się oryginalne drewniane schody oraz boazerie w sieni i klatce schodowej.

W budynku mieści się Urząd Miasta i Gminy.

This is situated in the Krotoszyn district some 15 km north of Krotoszyn on the road leading to Jarocin.

The town was granted the civic rights before 1318, but before 1518 the so-called Nowy Koźmin was founded east of the former one and in 1775 the third town called Koźmin Niemiecki ("German Koźmin") was established in its suburb Lipowiec. Between 1887 and 1932 Koźmin was the district capital.

The former town hall that stood in the centre of the market square was burnt down in a fire in the town in 1810. The present headquarters of the municipal authorities was built at the end of the 19th century and rebuilt to a large extent after 1918. It was restored in the 1990s.

The town hall stands amidst the compact development of the eastern frontage of the Old Market Square. It is a two storey building erected on square plan and comprising a through-hall with a functional loft. The gable roof is tiled. The front façade is decorated with a flat break surmounted by a gable with volute run-offs finished with a frontispiece including a sphere. Two wooden attics protrude from the gable sides of the roof slope. In a small double window above the entrance door there are stained-glass windows installed, dating back to the 1st quarter of the 20th century; there is a clock overhead, dating from the same period. In the façade, between the floors there are medallions representing the heads of prominent citizens of the town. Inside the building the original wooden stairs and wainscot in the hall and staircase have survived.

The building currently houses the Municipal and Communal Office.

Miasto w powiecie poznańskim, położone ok. 20 km na południowy-wschód od Poznania, przy drodze do Katowic.

Pierwsza wzmianka historyczna o Kórniku pochodzi z 1362 r. Data nadania praw miejskich nie jest znana; lokacja nastąpiła pomiędzy 1426 a 1458 r. Przez wieki miasto rozwijało się w cieniu magnackiej rezydencji Działyńskich, a później Zamoyskich. Ostatni z ordynatów kórnickich, Władysław Zamoyski, przekazał w testamencie cały swój majątek narodowi, tworząc fundację „Zakłady Kórnickie”.

Istnienie ratusza potwierdza dokument z 1653 r. Następnym obiektem powstał w 2. poł. XVIII w. z polecenia Teofilii Szoldrskiej Potulickiej, właścicielki dóbr kórnickich, zapewne po pożarze poprzedniego. Był to murowany, piętrowy gmach nakryty dachem łamanym z wieżą zegarową zakończoną cebulastym hełmem. Spłonął on po uderzeniu pioruna 15 kwietnia 1909 r.

Obecny neobarokowy ratusz wzniesiono w 1910 r. pośrodku wydłużonego rynku, dzisiejsze-

go pl. Niepodległości. Projekt gmachu opracował architekt poznański Paul Pitt, prace murarskie i ciesielskie wykonali miejscowi rzemieślnicy, Wacław Pelczyński i Antoni Ruczyński. Gruntowny remont przeprowadzono w 2004 r.

Ratusz jest budynkiem o trzech kondygnacjach, z dwoma krótkimi skrzydłami, tworzącymi niewielki dziedziniec. Przykryty jest wysokim dachem mansardowym, kryjącym najwyższą kondygnację. Nad pokrytym dachówkami dachem dominuje kwadratowa wieżyczka zegarowa, nakryta hełmem zwieńczonym kulą i chorągiewką. Elewacje zdobi skromna dekoracja z gzymsów i opasek okiennych. Na wschodniej ścianie gmachu znajduje się tablica upamiętniająca mieszkańców Kórnika i okolic rozstrzelanych przez Niemców 20 października 1939 r.; na ścianie południowej — tablica poświęcona Mieczysławowi Orłowiczowi, wybitnemu krajoznawcy, jednemu z pionierów ruchu turystycznego w Polsce.

W gmachu mieści się Urząd Miasta i Gminy.

This is situated in the Poznań district some 20 km south-east of Poznań on the road leading to Katowice.

Kórnik was first mentioned in the annals in 1362. If we ignore the year when the civic rights were granted, the foundation should have occurred between 1426 and 1458. For centuries the town had developed in the shadow of the estate belonging to the aristocratic Działyński family whose successors were the Zamoyski family. Władysław Zamoyski, the last lord of Kórnik willed all his property to the Polish nation establishing the "Zakłady Kórnickie" ("Kórnik Institution") foundation.

A document dating back to 1653 confirms that a town hall was present in Kórnik. A new building was erected in the second half of the 18th century at the request of Teofila Szoldrka Potulicka, the owner of the property, presumably after the fire that burnt the previous building to the ground. It was a two storey house of brick construction covered by a polygonal roof with a clock tower crowned by an onion-shaped cupola. It was also burnt down, this time because of a thunderstorm on April 15th, 1909.

The present neo-baroque town hall was erected in 1910 in the middle of an elongated market square (Niepodległości Square today). The building was designed by an architect from Poznań, Paul Pitt, masonry and carpentry works having been carried out by local artisans, Wacław Pełczyński and Antoni Ruczyński. A thorough refurbishment followed in 2004.

The town hall is a three storey building with two short wings forming a small courtyard, all covered with a high mansard roof hiding the last floor. The tiled roof is dominated by a small square clock tower covered by a cupola surmounted by a sphere and a banner. The façades are decorated with modest ornamentation composed of cornices and window trims. A plaque commemorating the residents of Kórnik and it's neighbourhood who were shot by the Germans on October 20th, 1939, is installed in the eastern wall; in the southern wall another plaque has been put up commemorating Mieczysław Orłowicz, a prominent expert of the region, one of the pioneers of tourism in Poland.

The building houses the Municipal and Communal Office.

Dzielnica Kórnika położona na południe od jego centrum, przy drodze do Śremu. Niegdyś miasto, utworzone wcześniej niż Kórnik. Prawa miejskie uzyskał Bnin przed 1395 r. mocą przywileju króla Władysława Jagiello; utracił je w 1933 r. W 1944 r. włączono Bnin w granice administracyjne Kórnika.

Barokowy ratusz znajduje się pośrodku kwadratowego Rynku. Powstał w 2. poł. XVIII w.

Jest budynkiem o dwóch kondygnacjach, wzniesionym na planie prostokąta. Przykrywa go czterospadowy dach mansardowy z dwoma wystawkami. Na kalenicy masywna, czworoboczna wieża zegarowa nakryta hełmem z latarnią, nad którą iglica z kulą i herbem Ogończyk Działyńskich. Elewacje o kondygnacjach rozdzielonych gzymsami, prostokątne otwory okienne otoczone opaskami. Zachowały się zabytkowe drzwi drewniane.

W budynku mieści się filia Urzędu Miasta i Gminy oraz biblioteka.

This is an area of Kórnik situated south of its commercial centre on the road leading to Śrem. It was once a town in itself, which was founded earlier than Kórnik. Bnin was granted civic rights before 1395 on the basis of a foundation charter issued by King Władysław Jagiello, and lost those rights in 1933. In 1944 Bnin was incorporated into the administrative district of Kórnik.

The baroque town hall is situated in the middle of a square Market Place. It was built in the second half of the 18th century.

It is a two storey building erected on a rectangular plan and covered by a mansard roof with two porches. A massive four-sided clock tower covered by a cupola with lantern over which a spire with sphere and Ogończyk, coat of arms of Działyński family, is installed, stands on the roof ridge. On the façades the floors are separated by cornices; there are rectangular window openings surrounded by trims. The historical wooden door has survived.

The building currently houses the agency of the Municipal and Communal Offices as well as the library.

Miasto w powiecie gostyńskim, położone około 12 km na południe od Gostynia, przy drodze do Rawicza.

W 1232 r. książę Władysław Odonic nadał okolicę Krobi biskupom poznańskim, w których rękach były one aż do rozbiorów. W tym czasie Krobia stała się głównym ośrodkiem regionu zwanego Biskupizną. Data lokacji miasta nie jest znana; najstarsze potwierdzenie praw miejskich pochodzi z 1350 r. W latach 1793-1887 Krobia było stolicą powiatu.

O istnieniu starszego, prawdopodobnie drewnianego ratusza wspominają zapisy z 1793 r. Na jego miejscu, w środku Rynku, wybudowano w ok. 1840 r. obecną siedzibę władz miejskich.

Ratusz jest budynkiem podpiwniczonym o dwóch kondygnacjach, wzniesionym na planie prostokąta. Czterospadowy dach przykryty jest dachówkami. Nad jego kalenicą wyrasta czworoboczna wieża zegarowa zwieńczona krenelażem. Obie dłuższe elewacje ozdobione są ryzalitami zwieńczonymi attyką. Na bocznej ścianie znajduje się tablica ku czci powstańców wielkopolskich. Przy wschodniej elewacji gmachu urządzono mauzoleum upamiętniające 15 mieszkańców miasta rozstrzelanych w tym miejscu przez Niemców w dniu 21 października 1939 r.

W budynku mieści się Urząd Miasta i Gminy.

Pocztówka z lat dwudziestych XX w.

The town is located in the Gostyń district and situated some 12 km south of Gostyń on the road leading to Rawicz.

In 1232, prince Władysław Odonic donated the area around Krobia to the Bishops of Poznań who were its owners until the partition in the 18th century. During that period Krobia grew to become the central place in the region called Biskupizna (The Bishop's Estate). If we ignore the date of foundation; the oldest confirmation of civic rights dates from 1350. Between 1793 and 1887 Krobia was the district capital.

The present headquarters of municipal authorities was built about 1840 in the centre of the Market Square. Some annals of 1793 confirm the existence of an older and most likely wooden town hall in the same place.

The town hall is a building with basement and two storeys erected on rectangular plan. The hip roof is tiled. A four-sided clock tower crowned with a crenel surmounts its ridge. Both long façades are decorated with breaks surmounted by an attic. The side wall incorporates a plaque commemorating the participants of Wielkopolska Uprising. The mausoleum commemorating 15 citizens of the town shot by the Germans on October 21st, 1939, in that place, has been established close to the eastern façade of the building.

The town hall currently houses the Municipal and Communal Offices.

Miasto powiatowe położone ok. 80 km na południowy wschód od Poznania, na skrzyżowaniu dróg Jarocin — Wrocław i Ostrów Wielkopolski — Rawicz.

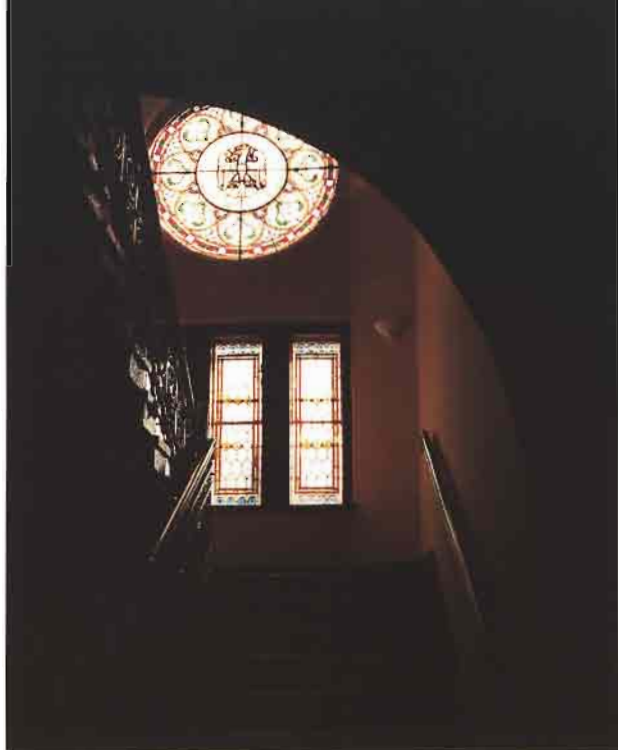
Najstarsza wzmianka historyczna potwierdzająca istnienie Krotoszyna pochodzi z 1405 r. Prawdopodobnie na początku XV w. król Władysław Jagiełło lokował miasto na terenie zwanym później Starym Krotoszynem. Lokacja ta nie powiodła się i w 1415 r. właściciel miasta Wierzbęta przeniósł je na obecne miejsce. W latach 1816-1975 Krotoszyn był miastem powiatowym.

Murowany ratusz wzniesiony został w 1689 r. staraniem ówczesnego właściciela miasta Franciszka Zygmunta Galeckiego i burmistrza Jana Dobrowolskiego. Gmach ten spłonął w 1774 r. podczas pożaru miasta. Odbudowę — w formach barokowych — zakończono w 1777 r.; z tego czasu pochodzi ozdobny hełm wieży. Podczas przebudowy w latach 1898-1899 nadbudowano jedną kondygnację, a elewację przekształcono w stylu pseudorenesansu niemieckiego. Po II wojnie światowej gmach kilkakrotnie restaurowano, po raz ostatni w latach 1998-2000.

Ratusz stoi na środku Rynku. Jest trójkondygnacyjnym budynkiem o rozczłonkowanej bryle. Jego korpus przykrywa dach dwuspadowy kryty dachówkami. Połacie dachu urozmaicają wielobocznie nakryte wystawki oraz wykusze w narożach kryte daszkami namiotowymi. Na dłuższych elewacjach znajdują się wydatne ryzality, zakończone daszkami czterospadowymi. Nad południową elewację wznosi się czworoboczna, wyższe — ośmioboczna wieża z tarasem widokowym. Wieńczy ją barokowy hełm z dwoma latarniami, nakryty daszkiem kopulastym. W wieży znajduje się zegar z 1897 r. Wewnątrz zachowało się kilka pomieszczeń z XVIII w., m.in. hol ze sklepieniem krzyżowym wspartym na jednej kolumnie.

W budynku mieści się Urząd Miasta i Gminy oraz Urząd Stanu Cywilnego.

This is the Capital of the district, situated some 80 km south-east of Poznań at the junction of roads connecting Jarocin with Wrocław and Ostrów Wielkopolski with Rawicz.

The oldest historical mention confirming the existence of Krotoszyn dates from 1405. Presumably, at the beginning of the 15th century King Władysław Jagiello founded the town in the territory later called "Stary Krotoszyn" (Old Krotoszyn). The foundation having failed, Wierzbicka, the owner of the town moved it to its present location. Between 1816 and 1975 Krotoszyn was the district capital.

The brick town hall was built in 1689 by the efforts of the then owner of the town, Franciszek Zygmunt Galecki, and the town mayor Jan Dobrowolski. The building burnt down in 1774 in a fire which destroyed the town. The reconstruction in a baroque style was completed in 1777; the ornamental cupola on the tower originates from that time. During the following reconstruction between 1898 and 1899 an additional floor was built while the façades were transformed into German pseudo-renaissance style elements. The building was restored many times after World War II, last time between 1998 and 2000.

The town hall stands in the middle of the Market Square. It has three floors and features a segmented structure. Its main body is covered by a tiled gable roof. The roof slopes are decorated with multicolored coated porches and bay windows covered with small pavilion roofs. Longer façades comprise prominent breaks terminated by small hip roofs. A four-sided and eight-sided tower with a winging deck surmounts the southern façade. It is crowned with a baroque cupola with two lanterns, the cupola being covered by dome-shaped roofing. There is a clock, made in 1897, installed in the tower. A number of 18th century rooms have survived inside, such as for example a hall with cross vault supported on a single column.

The building currently houses the Municipal and Communal Offices as well as the Births, Marriages and Deaths Registry Office.

Miasto w powiecie kościańskim, położone nad Obrą, ok. 25 km na północny wschód od Leszna, przy drodze do Śremu.

Przywilej pozwalający na lokację Krzywinia — należącego wówczas do klasztoru Benedyktynów w Lubiniu — wydał w 1257 r. książę Przemysł I. Najstarsza wzmianka historyczna potwierdzająca miejski charakter Krzywinia pochodzi jednak dopiero z 1272 r.

Ratusz stoi w północno-wschodnim narożniku Rynku, u wylotu ul. Chłapowskiego. Powstał w 2. poł. XIX w. Podczas przebudowy w 1905 r. dostawiono od frontu ryzalit. W 1973 r. elewację od strony podwórza podwyższono o jedną kondygnację.

Gmach o jednokondygnacyjnej fasadzie, wzniesiony jest na planie prostokąta. Przykrywa go dwuspadowy dach pokryty dachówkami. Wejście znajduje się w asymetrycznie usytuowanym ryzalicie, z prawej strony budynku, pomiędzy dwoma parami półkolumn dźwigających półkolistą wystawkę z godłem państwowym. Ryzalit wieńczy ozdobny szczyt z zegarem i datą „1905”. Obok wejścia znajduje się tablica przypominająca nadanie Janowi Pawłowi II tytułu honorowego mieszkańca Krzywinia.

W budynku mieści się Urząd Miasta i Gminy.

Pocztówka z początku XX w.

The town is located in the Kościan district on the Obra, some 25 km south-east of Leszno on the road leading to Śrem.

The civic rights instituting the foundation of Krzywiń (belonging then to the Benedictine monastery) were granted in 1257 by prince Przemysł I. The oldest historical mention, however, confirming Krzywiń as a town dates back only to 1272.

The town hall stands in the north-eastern corner of the Market Square at the entrance to Chłapowskiego street. It was built in the second half of the 19th century. During its reconstruction in 1905 a frontal break was added to the structure. In 1973 the façade on the courtyard side had an additional floor added.

The building has a single-floor façade and is erected on a rectangular plan. It is covered by a tiled gable roof. The entrance door is installed in an asymmetrical break on the right side of the building between two pairs of semi-columns supporting a semi-circular porch with the Polish national coat of arms. The break is surmounted by an ornamental gable with a clock and the date "1905". The plaque commemorating that the Pope John Paul II was granted the title of the freeman of Krzywiń, is installed close to the entrance door.

The building currently houses the Municipal and Communal Offices.

Miasto powiatowe położone około 80 km na południe od Poznania, przy drodze do Wrocławia.

Najstarsza wzmianka o istnieniu Leszna pochodzi z 1393 r. Prawa miejskie otrzymało w 1547 r. Było miastem prywatnym; do 1738 r. stanowiło własność Leszczyńskich, później do 1833 r. — Sulkówskich. Swój rozwój w XVI i w I. poł. XVII w. zawdzięcza napływowi innowierców prześladowanych w monarchii habsburskiej. Leszno stało się wówczas głównym europejskim ośrodkiem braci czeskich; w utworzonym przez nich gimnazjum wykładał m.in. wybitny uczony, prekursor nowoczesnej pedagogiki, Jan Amos Komeński. W latach 1887-1975 Leszno było miastem powiatowym, później — do 1998 r. — stolicą województwa.

Ratusz stoi pośrodku Rynku. Został wybudowany w latach 1637-1639 wg projektu Krzysztofa Bonadury Starszego. Jego wygląd znamy z ryciny Tscherninga; był budynkiem piętrowym z wieżą, jego elewacje wieńczyła atyka palmetowa. Pierwotny obiekt spalił się w 1656 r. Odbudowany do 1660 r., ponownie spłonął w pożarze miasta w 1707 r. Podczas trwającej do 1712 r. renowacji otrzymał skromniejszy wystrój; m.in. przykryto go mansardowym dachem z wystawką. Pożar strawił go znów w 1767 r. Odbudowa przeprowadzona w latach 1786-1789 przez Ignacego Graffa wg projektu Dominika Merliniego nadała budynkowi formy klasycyzującego baroku. Niedługo potem, w 1790 r., magistrat ponownie został częściowo zniszczony przez pożar; odremontowano go dopiero po 1800 r. Nie wiadomo kiedy ratusz podwyższono o jedną kondygnację; w takiej formie pojawia się na pocztówkach z początku XX w. Restaurowany w latach: 1924, ok. 1950 i w 1973 r. Podczas gruntownego remontu w latach 1993-2000 przebudowano jego wnętrza wg projektu architektów Jerzego Gurawskiego i Roberta Gzyła.

Barokowy ratusz jest budynkiem dwukondygnacyjnym z wysokim przyziemem, wzniesionym na planie prostokąta. Jego dach zakryty jest atyką balustradową. Ponad fasadą, zwróconą w kierunku wschodnim, wznosi się wysoka czworoboczna (wyżej — ośmioboczna) wieża z zegarem, zwieńczona hełmem z latarnią. W wieży zainstalowano karylion — zestaw 12 dzwonów wygrywających melodie — dar współpracującego z Lesznem holenderskiego miasta Deurne. Elewacje ponad przyziemem ozdobione są lizenami w wielkim porządku; półkolumny przy narożnikach dźwigają fryz z wysokim belkowaniem. Nad wejściem głównym, usytuowanym w ryzalicy pod wieżą, znajduje się dwa kartusze z herbami miasta i jego założycieli Leszczyńskich oraz personifikacją Sprawiedliwości. Na ścianach budynku umieszczono tablice upamiętniające najważniejsze wydarzenia związane z dziejami miasta, m.in. jego 400-lecie i obronę przed najeźdźcami w 1939 r.

W budynku mieszczą się reprezentacyjne pomieszczenia Urzędu Miejskiego oraz kawiarnia.

This is the main town of its Poviát located approximately 80 km to the south of Poznań on the road to Wrocław.

The oldest reference to the existence of Leszno dates back to 1393. It received civic rights in 1547. It was a private town, owned by the Leszczyński family until 1738 and later, until 1833, by the Sulkowski family. The town owes its development in the 16th century and the 1st half of the 17th century to the inflow of dissenters persecuted in the Habsburg monarchy. Leszno became the main European center of Czech Brethren during that time; one of the lecturers in the school they established was Jan Amos Komeński, a renowned scientist and a precursor of modern pedagogy. Between 1887 and 1975, Leszno was a Poviát town and later, until 1988, the capital of the voivodship.

The town hall stands in the middle of the Market. It was built between 1637 and 1639 to a design by Krzysztof Bonadura Senior. We know its outlook from a drawing by Tscherning that it was a building with several floors with a tower, and its elevations were topped with a palm attic. The original building was burned down in 1656. Restored before 1660, it burned down again in the town fire in 1707. During the renovation which continued until 1712, it had a more modest outfit; among other things, it was covered with a mansard roof with a protrusion. A fire burned it down again in 1767. Reconstruction completed between 1786 and 1789 by Ignacy Graff according to the design by Dominik Merlini gave the classical baroque outlook to the building. Shortly after that, in 1790, the town hall was partly destroyed by fire again and it was renovated only after 1800. We do not know when another storey was added to the town hall; it appears in such form on postcards from early 20th century. It was renovated in 1924, around 1950 and in 1973. During the overhaul between 1993 and 2000, the

interiors were reconstructed to a design by the architects Jerzy Gurawski and Robert Gzyl.

The baroque town hall is a two-storey building with a high basement, established on a rectangular plan. Its roof is covered with a balustrade attic. Over the façade on the eastern side, there is a high quadrilateral (octagonal on a higher level) tower with a clock topped with a cupola ending with a lantern. A carillon is installed in the tower (a set of 12 bells chiming melodies) a gift from the Dutch town of Deurne cooperating with Leszno. Elevations over the basement are decorated with pilaster-strips in great order; attached columns by the corners support a frieze with high entablature. Over the main entrance situated in the break beneath the tower, there are two cartouches with the heraldic arms of the town and its founders, the Leszczyński, as well as the personification of Justice. Plaques placed on walls of the building commemorate most important events in the history of the town such as the 400th anniversary of its establishment or defence from attackers in 1939.

The building houses representative rooms of the Municipal Administration and a café.

Pocztówka z lat 1919-1939

Pocztówka z 1913 r.

Widok sprzed 1939 r. Fot. R.S. Ulatowski

Miasto w powiecie nowotomyskim, położone ok. 20 km na północ od Nowego Tomyśla, przy drodze do Pniew.

Powstało „na surowym korzeniu” w 1419 r., na mocy przywileju króla Władysława Jagielly. Do XVI w. nazywane było Lwowem.

Najstarsza wzmianka historyczna świadcząca o istnieniu ratusza pochodzi z 1699 r. Budynek — stojący zapewne na placu rynkowym — został prawdopodobnie zniszczony podczas pożaru miasta na początku XIX w. Obecny ratusz stoi przy południowo-wschodnim narożniku Rynku, u wylotu ul. Ratuszowej. Wzniesiono go po 1892 r. wg pro-

jektu miejscowego budowniczego Augusta Brauera. W 1907 r. dostawiono skrzydło boczne, zaprojektowane również przez Brauera. Elewacje budynku odnowiono w 1993 r.

Ratusz jest budynkiem dwukondygnacyjnym, wzniesionym na planie zbliżonym do litery L. Przykrywają go niskie dachy dwuspadowe. Elewacje boniowane, z silnie zaakcentowanymi narożnikami. Kondygnacje rozdzielają profilowane gzymsy.

W budynku mieści się Urząd Miasta i Gminy.

Na Rynku zachowały się zabytkowe bruki; stoi tam również oryginalna wieżyczka zegarowa.

Lwówek lies in the Nowy Tomyśl district some 20 km north of Nowy Tomyśl on the road leading to Pniewy.

It was founded "on the raw roots" in 1419 on the basis of the rights granted by King Wladyslaw Jagiello. Until the 16th century it had been called Lwów.

The oldest historical reference witnessing the existence of a town hall dates back to 1699. The building which presumably stood on the market square was probably destroyed in a fire in the town in early 19th century. The present town hall has been placed on the south-eastern corner of the Market Square at the entrance to Ratuszowa street. It was built after 1892 on the basis of the design by

local developer August Brauer. In 1907 a side wing designed also by Brauer was annexed to the structure. The façades of the building were renovated in 1993.

The town hall is a two storey building erected on a plan close to the letter "L". It is covered by low gable roofs. The façades are rustic and have visibly marked corners. The floors are separated by profiled cornices.

The building houses the Municipal and Communal Office.

The historical pavement as well as an original small clock tower have survived in the Market Square.

Miasto powiatowe położone nad Wartą, około 70 km na północny zachód od Poznania.

Najstarsza wzmianka o istnieniu miejscowości pochodzi z 1378 r. Prawa miejskie uzyskał Międzychód przed 1400 r. Było miastem prywatnym. Na północ od średniowiecznego ośrodka Jan Ostroróg założył w końcu XVI w. nowe miasto, którego rynkiem był dzisiejszy pl. Kościuszki. W 1671 r. Krzysztof Unrug lokował trzeci organizm miejski, znajdujący się na terenie dzisiejszego przedmieścia Lipowiec. W latach 1815-1975 Międzychód był miastem powiatowym.

Dawny ratusz znajduje się przy ul. 17 Stycznia 100. Budynek ten został wybudowany na początku XX w. dla kasy miejskiej. Po przebudowie w latach dwudziestych XX stulecia przez pewien czas służył jako siedziba magistratu.

Jest budynkiem piętrowym z użytkowym poddaszem, wzniesionym na planie zbliżonym do kwadratu. Wielospadowy dach kryty jest dachówkami. W fasadzie, zwróconej w kierunku północnym, pary kolumn w wielkim porządku obejmują główne wejście do budynku, dźwigając fronton z herbem miasta. Wyżej wznosi się wieżyczka, w której dawniej znajdował się zegar. W elewacji bocznej dwie pary kolumn podtrzymują balkon na pierwszym piętrze.

W budynku mieści się m.in. Muzeum Regionalne.

This is the capital of the district, located on the Warta some 70 km north-west of Poznań.

The oldest reference to the existence of this locality dates back to 1378. Civic rights were granted to Międzychód before 1400. It was a private town. North of the medieval settlement Jan Ostroróg founded a new town at the end of the 16th century; its marketplace was the present Kościuszki Square. In 1671 Krzysztof Unrug founded the third township situated in the territory of today's suburb Lipowiec. From 1815 to 1975 Międzychód was the district capital.

The former town hall is situated at 100, 'Seventeenth January' street. The building was constructed in the early 20th century and housed the municipal counter. Following the reconstruction in the 1920s it functioned as the headquarters of the municipal authorities for a certain period of time.

It is a two storey structure, erected on a square plan with a functional loft. A polygonal roof is tiled. In the façade facing north some high-order columns enclose the main entrance to the building and support the frontage with coats of arms of the town. Initially, the tower rising above the columns incorporated a clock. The side façade includes two columns supporting the balcony on the second floor.

The building houses some organisations such as e.g. the Regional Museum.

Międzychód

Od 1945 r. siedzibą władz miasta jest budynek dawnego starostwa, znajdujący się na terenie Lipowca, przy ul. Piłsudskiego 2. Gmach ten wzniesiono w końcu XIX w. W 1911 r. obiekt znacznie przekształcono i rozbudowano.

Gmach jest budynkiem podpiwniczonym, składającym się z dwukondygnacyjnego skrzydła północno-wschodniego i wyższego o jedno piętro skrzydła południowo-zachodniego. W jego wyższej części znajduje się dominująca nad całością przysadzista wieża, zwieńczona ostrosłupowym dachem. Elewacje na poziomie parteru boniowane, wyżej ozdobione są gzymsami i lizenami. Główne wejście znajduje w elewacji północno-zachodniej, pośrodku pozornego ryzalitu zakończonego wystawką z neorenesansowym szczytem. Obok wejścia wmurowano tablicę przypominającą, że w budynku tym od początku lutego do kwietnia 1945 r. mieścił się sztab marszałka Gieorgija Żukowa, dowódcy I Frontu Białoruskiego, w którym przygotowywano plany operacji berlińskiej.

Pocztówka sprzed 1918 r.

The building of the former district authorities' office has been the headquarters of the municipal authorities since 1945. The building is located in the territory of Lipowiec at 2. Pilsudskiego street. It was constructed at the end of the 19th century. In 1911 the structure was considerably transformed and expanded.

The building has a basement and includes a two storey north-eastern wing as well as a three-floor south-western wing. It's higher part comprises a stocky tower dominating the whole structure and surmounted by a pyramid roof. The façades on the ground floor level are rustic; on upper levels they are decorated with cornices and lisenés. The main entrance is located in the north-western façade in the centre of a pseudo-break terminated by a porch with neo-renaissance gable. Close to the entrance door the plaque is installed commemorating the fact that the general staff of Marshall Grigori Zhukov, Commander of the 1st Belarus Front, was stationed here from February to April 1945 and that the plans of Berlin Operation were prepared in that very place.

Murowana Goślina

Miasto w powiecie poznańskim, położone ok. 20 km na północ od Poznania, przy drodze do Wągrowca.

Lokacja nastąpiła prawdopodobnie w końcu XIV w.; miastem nazywa Murowaną Goślinę dokument z 1389 r. Przywilej potwierdzający prawa miejskie pochodzi z 1659 r.

Ratusz usytuowany jest w ciągu zabudowy wschodniej pierzei pl. Powstańców Wielkopolskich (dawnego rynku). Wybudowano go ok. 1850 r.; do lat sześćdziesiątych XX w. był siedzibą władz miejskich.

Piętrowy budynek wzniesiono na planie prostokąta. Jego wysoki dach dwuspadowy kryty jest dachówkami. Fasadę zdobi pozorny ryzalit, ponad którym znajduje się niewysoka, czworoboczna wieżyczka z zegarem, kryta dachem płaskim. Elewacje otynkowane, urozmaicone obramieniami okien i gzymsami. Obok wejścia wmurowana jest tablica poświęcona powstańcom wielkopolskim.

W budynku mieści się biblioteka.

Pocztówka z lat 1918-1939

This town is located in the Poznań district some 20 km north of Poznań on the road leading to Wągrowiec.

Most probably, its foundation took place at the end of the 14th century. A document dating from 1389 calls Murowana Goślina a town. The charter confirming civic rights dates back to 1659.

The town hall is located in a serial development of the eastern frontage of Powstańców Wielkopolskich Square (the former marketplace). It was built about 1850; until the 1960s it functioned as the headquarters of the municipal authorities.

A two storey building erected on rectangular plan. Its high gable roof is tiled. The façade is decorated with a pseudo-break surmounted by a low four-sided tower with clock covered by a deck roof. The façades are covered with plaster and ornamented with window trims and cornices. Close to the entrance a plaque commemorating the Wielkopolska Uprising has been built in.

The building houses the library.

Miasto powiatowe położone ok. 60 km na zachód od Poznania, przy drodze do Świebodzina.

Prawa miejskie otrzymało w 1786 r. mocą przywileju króla Stanisława Augusta. Od 1848 r. było siedzibą władz powiatu bukowskiego; miastem powiatowym stało się w 1887 r. i było do 1975 r.

Ratusz znajduje się na środku pl. Niepodległości, dawnego Nowego Rynku. Pierwszą siedzibę władz miejskich wzniesiono tu na początku XIX w. Był to niewielki budynek konstrukcji szkieletowej, nakryty czterospadowym dachem gontowym. Obecny gmach wybudowano w 1879 r. Oprócz magistratu mieściły się w nim m.in. komenda wojskowa i sąd.

Jest budynkiem podpiwniczonym, piętrowym, nakrytym płaskim dachem wielospadowym. Wznie-

siony na planie litery U, z niewielkim dziedzińcem od strony północnej. Elewacje otynkowane, na poziomie parteru boniowane, urozmaicone gzymsami i obramieniami okien. Pomiędzy kondygnacjami biegnie ozdobny fryz. Nad głównym wejściem — prowadzącym przez skromny portal — znajduje się kartusz z herbem miasta i datą budowy gmachu; wyżej, nad oknem piętra — zegar. Na ścianie tablica poświęcona ofiarom więzienia śledczego, znajdującego się w ratuszu podczas okupacji hitlerowskiej. Przed fasadą stoi pomnik Powstańców Wielkopolskich. Obok gmachu ustawiono w 2000 r. największy kosz na świecie, wypleciony przez miejscowych wikliniarzy wg projektu Jędrzeja Stępnika.

W budynku mieści się Sąd Rejonowy.

This is the capital of the district, located some 60 km west of Poznań on the road leading to Świebodzin.

The town was granted its civic rights in 1786 on the basis of the foundation charter issued by King Stanisław August. Since 1848 it had functioned as the headquarters of the Buk district authorities then to become the district capital in 1887 and keep this function until 1975.

The town hall is situated in the middle of the Niepodległości Square (former New Market Square). The first headquarters of the municipal authorities was erected here at the beginning of the 19th century. It was a small frame construction building covered with a shingle hip roof. The present building was constructed in 1879. Apart from the municipal council office it housed also the military department and the tribunal.

It is a two storey building with basement covered with a flat polygonal roof, erected on a letter "U" plan with a small courtyard on its northern side. The façades are plastered, rustic on the ground floor level and decorated with cornices and window trims. An ornamental frieze runs between the floors. Above the main entrance leading through an unpretentious portal there is a cartouche with coat of arms of the town and the date of erection of the building; above the first floor window there is a clock. On the wall a plaque commemorating the victims of the prison installed in the town hall during the German occupation, has been built in. In front of the façade there is a statue of the insurgents participating in the Wielkopolska Uprising. Close to the building the biggest basket in the world was placed in 2000, braided by local weavers to a design by Jędrzej Stępień.

The building currently houses the District Court.

Obrzycko

Miasto w powiecie szamotulskim, położone nad Wartą, ok. 12 km na północny zachód od Szamotuł, przy drodze do Czarnkowa.

Prawa miejskie uzyskało w XIV lub XV w., jednak już w 1580 r. występuje w dokumentach jako wieś. Nowy przywilej lokacyjny nadał w 1638 r. król Władysław IV. W 1934 r. miasto pozbawione zostało praw miejskich; odzyskało je w 1990 r.

Ratusz stoi na środku Rynku. Pierwotną budowlę, wzniesioną około połowy XVII w., strawił w 1739 r. pożar. Obecny gmach powstał w połowie XVIII w. (przed 1757 r.). Po mniej więcej stu latach zamieniono go na spichlerz. Gruntowny remont budynku, połączony m.in. z przebudową wnętrza, przeprowadzono ok. 1960 r.

Jest budynkiem trójkondygnacyjnym z użytkowym poddaszem, wzniesionym na planie kwadratu.

Przykrywa go dwuspadowy dach kryty dachówkami. W zachodnią ścianę wtopiona jest czworoboczna wieża, nakryta czterospadowym daszkiem z drewnianą latarnią zwieńczoną iglicą z chorągiewką. Elewacje nie tynkowane. Na zachodniej ścianie wieży znajduje się wykonany z piaskowca kartusz z herbem Nałęcz Raczyńskich (dawnych właścicieli miasta), datą „1825” i napisem upamiętniającym utworzenie w Obrzycku ordynacji. Na elewacji południowej umieszczono w 1857 r. renesansowe obramienie okna pochodzące z kościoła w Batalhi w Portugalii, zakupione w 1843 r. przez Atanazego Raczyńskiego.

W budynku mieszczą się Urząd Miejski i Urząd Gminy.

Pocztówka sprzed 1914 r.

This is located in Szamotuly region on the Warta, some 12 km north-west of Szamotuly on the road leading to Czarnków.

The town was granted civic rights in the 14th or 15th century, nevertheless it was mentioned in the documents as a village once more in 1580. The new foundation charter was issued in 1638 by King Władysław IV, but in 1934 the town lost its civic rights only to recover them again in 1990.

The town hall is situated in the middle of the market square. The original building presumably constructed in the middle of the 17th century, but was burnt in a fire in 1739. The present building was erected in the middle of the next century (before 1757) and after about one hundred years it was reconstructed to function as a granary. A thorough refurbishment of the building comprising also the reconstruction of the interiors was made around 1960.

It is a three storey building erected on square plan with a functional loft and covered by a tiled gable roof. The western wall incorporates a four-sided tower covered with a small hip roof with wooden lantern crowned with a spire with banner. The façades are not plastered and the western tower wall comprises a sandstone cartouche with the coat of arms "Nalęcz" of the Raczyński family (former owners of the town), the date "1825" and the plaque commemorating the establishment of the estate in Obrzycko. A renaissance window trim originating from a church in Batalha, Portugal, bought in 1843 by Atanazy Raczyński was placed on the southern façade in 1857.

The building currently houses the Municipal Office and the Communal Office.

Odolanów

Miasto w powiecie ostrowskim, położone nad Baryczą, ok. 12 km na południowy zachód od Ostrowa Wielkopolskiego, przy drodze Krotoszyń — Ostrzeszów.

Pierwsza wzmianka historyczna o istnieniu Odolanowa pochodzi z 1302 r. Lokacja miasta nastąpiła przed 1403 r. W 1629 r. obok istniejącego ośrodka powstało nowe miasto zwane Konstancja. W latach 1807-1932 Odolanów był miastem powiatowym.

Ratusz wybudowano w latach 1898-99. Gruntowną restaurację gmachu przeprowadzono w latach dziewięćdziesiątych XX w.

Ekлекtyczny gmach stoi na skraju placu rynkowego, u zbiegu Rynku i pl. Kościuszki. Jest budynkiem dwukondygnacyjnym z użytkowym poddaszem, wzniesionym na planie prostokąta, do którego od tyłu przylega prostokątne skrzydło. Dwuspadowy dach kryty jest dachówkami. Ściany z czerwonej cegły, ozdobione wstawkami z cegły o kolorze złotym. W elewacji frontowej znajduje się wąski ryzalit z półkolistym wejściem głównym, balkonem na pierwszym piętrze i zegarem w zwieńczeniu. Z prawej strony fasady wieżyczka narożna z kopułą i iglicą. Na prawo od wejścia wmurowano tablicę poświęconą powstańcom Wiosny Ludów 1848 r.

W budynku mieści się Urząd Miasta i Gminy.

The town lies in the Ostrów region on the Barycz River some 12 km south of Ostrów Wielkopolski on the road connecting Krotoszyn with Ostrzeszów.

The first historical mention of the existence of Odolanów dates from 1302; the town was founded some time before 1403. In 1629 a new town called Konstancja was founded near the existing settlement and in the years 1807-1932 Odolanów was the district capital.

The town hall was built in 1898-99, and a thorough restoration was undertaken in the 1990s.

This eclectic style building stands at the edge of the market square at the junction of the Market Square and Kościuszki Square. It is a two storey structure erected on rectangular plan with a functional loft and a rectangular wing adjoining at the rear. The gable roof is covered with tiles while the walls are of brick and decorated with yellow brick panels. The front façade comprises a narrow break with a semi-circular main entrance, a balcony on the second floor and a clock in the finial. A small tower with octagonal cupola and spire dominates the right side of the façade. On the right side of the entrance a plaque has been built in commemorating the insurgents participating in the Revolution of 1848.

The building currently houses the Municipal and Communal Office.

Miasto w powiecie zlotowskim, położone ok. 45 km na północ od Pili, przy drodze do Koszalina.

Prawa miejskie otrzymało w 1754 r. od króla pruskiego Fryderyka II.

Pierwszy ratusz powstał już w roku lokacji miasta. Gmach pełnił różne funkcje, m.in. do 1810 r. mieścił się w nim królewski magazyn wełny. Obecny ratusz znajduje się przy ul. Niepodległości 53. Wybudowano go w 1883 r.; oprócz magistratu mieścił się w nim początkowo również sąd. Obok wzniesiono budynki aresztu i więzienia, w których dziś mieszczą się agendy urzędu. W 1974 r. wybudowano skrzydło mieszczące sale posiedzeń rady miejskiej.

Budynek o dwóch kondygnacjach, wzniesiony na rzucie prostokąta, przykryty jest czterospadowym dachem pokrytym blachą. W jego narożnikach znajdują się cztery sterczyny. Elewacje z czerwonej cegły, fundament z kostki kamiennej. Fasadę zdobi płytki ryzalit, zwieńczony szczytem schodkowym. Na wysokości piętra, po bokach okna usytuowanego nad głównym wejściem, umieszczono godło Polski i herb miasta.

W budynku mieści się Urząd Miasta i Gminy.

A town located in the Złotów district, some 45 km north of Pila on the road leading to Koszalin.

The town was granted the civic rights in 1754 by Frederic II, King of Prussia.

The first town hall was built as early as in the foundation year; the building was used for various purposes such as e.g. royal wool warehouse until 1810. The present town hall is located at 53, Niepodległości street and was constructed in 1883; apart from municipal office it initially housed the tribunal. Nearby the custody and prison premises were built; today they house the agencies of the municipal office. In 1974 a wing was added for use as municipal council conference rooms.

The building has two floors; it is erected on rectangular plan and covered with a sheet hip roof, and four pinnacles are installed in its corners. The façades are of red brick, the foundation of stone blocks. The façade is decorated with a shallow break surmounted by a gable arranged in steps, while on the second floor level the national coat of arms as well as the coat of arms of the town frame the window placed above the main entrance door.

The building currently houses the Municipal and Communal Office.

Ratackuhr i Dom.

Danziger StraÙe mit Rathaus.

Pocztówka z ok. 1941 r.

Opalenica

Miasto w powiecie nowotomyskim, położone ok. 20 km na wschód od Nowego Tomysła, przy drodze do Poznania.

W źródłach historycznych nazwa miejscowości pojawia się po raz pierwszy w 1393 r. Prawa miejskie uzyskała Opalenica przed 1405 r. W latach 1445-1775 stanowiła własność rodu Opalińskich. W 1886 r. uruchomiono tu pierwszą w Wielkopolsce kolejkę wąskotorową.

Drewniany ratusz — wzmiankowany w dokumentach z 1689 r. — stał prawdopodobnie na środku rynku. Zniszczył go pożar w 1731 r. Odbudowany w XVIII w., został rozebrany ok. 1884 r. Obecnie siedziba władz miejskich znajduje się przy ul. 3 Maja 1. Zbudowano ją w 1897 r. wg planów mistrza budowlanego Walthera Dolciosa z Grodziska Wielkopolskiego, na działce zakupionej od parafii katolickiej. Wnętrza gmachu remontowano w 1909 r. oraz w latach osiemdziesiątych XX w.

Ratusz jest podpiwniczonym, dwukondygnacyjnym budynkiem z częściowo użytkowym poddaszem, wzniesionym na planie prostokąta. Jego wysoki, czterospadowy dach kryją dachówki. Nad kalenicą góruje ośmioboczna wieżyczka z sygnaturką, okolona nadwieszonym tarasem widokowym, zwieńczona hełmem z dwoma kopułkami. Elewacje gmachu wykonano z czerwonych cegieł klinkierowych, z którymi kontrastują jasno tynkowane detale architektoniczne. Nad wejściem głównym balkonik wsparty na czterech prostokątnych słupach. Na prawo od niego znajduje się płytki ryzalit zakończony ozdobnym szczytem; w lewym naroży gmachu — wykusz zwieńczony kopułką. Wewnątrz zachowała się częściowo dawna stolarka. Od strony południowej do zabytkowego gmachu przylega nowe dwupiętrowe skrzydło.

W budynku mieści się Urząd Miejski.

This town is located in the Nowy Tomysł region, some 20 km east of Nowy Tomysł on the road leading to Poznań.

Historical sources mention the name of the locality in 1393 for the first time, and Opalenica was granted civic rights before 1405. In 1445-1775 it was the property of the Opaliński family and in 1886 the first narrow-gauge railroad in Wielkopolska was commissioned here.

A wooden town hall mentioned in documents dating from 1689 was presumably erected in the middle of the marketplace. It burnt to the ground in a fire in 1731, reconstructed in the 18th century, and it was demolished around 1884 r. Today the headquarters of municipal authorities are located at 1, Third of May street. It was erected in 1897 on the basis of the plans by the developer Walther Dolcius of Grodzisk Wielkopolski, on a plot bought from the Catholic parish. The interiors of the building were repaired in 1909 and in the 1980s.

The town hall has a basement, two floors and a partially functional loft. It is erected on rectangular plan with its high hip roof is covered with tiles. The roof ridge is surmounted by a small octagonal tower with an ave-bell surrounded by a suspended viewing deck and surmounted by a dome with two small cupolas. The building façades are made of red clinker bricks contrasting with architectonic details covered with bright plaster. A small balcony supported by four rectangular pillars is installed above the main entrance door. On its right side a shallow break finished with an ornamental gable; on the left corner of the building there is a bay window surmounted by a small cupola. The original woodwork has partially survived inside the building. A new two storeyed wing adjoins the historical part on its southern side.

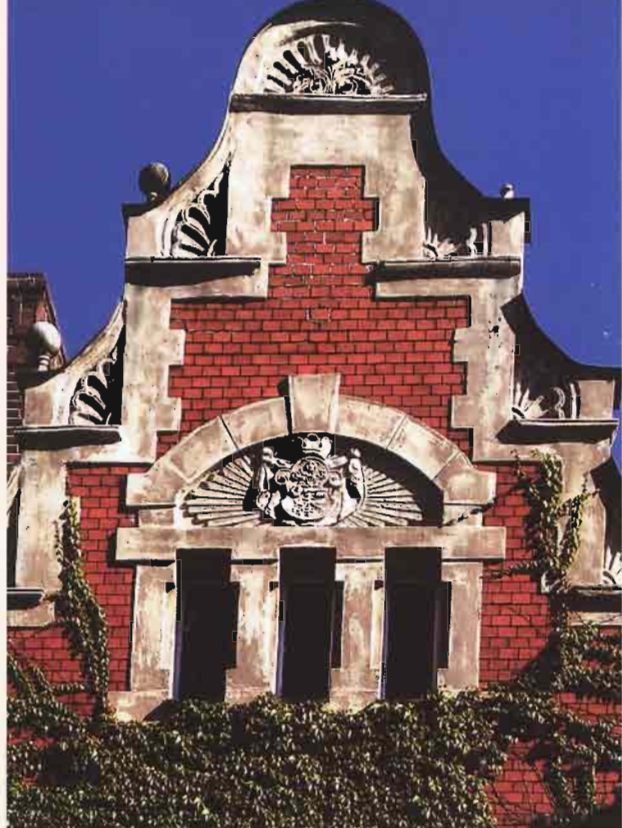
The building currently houses the Municipal Office.

Dawny ratusz, fotografia sprzed 1884 r.

Opalenica

Ostrów Wielkopolski

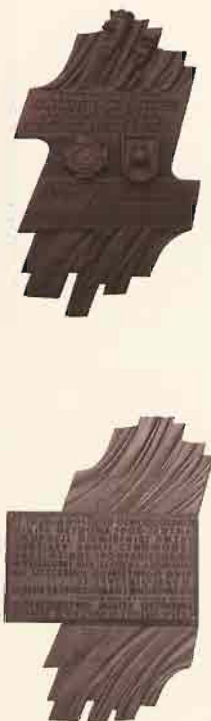
Miasto powiatowe położone około 120 km na południowy wschód od Poznania, przy drodze do Katowic.

Prawa miejskie uzyskało przed 1404 r. Powtórnie lokację miasta przeprowadził w 1713 r. Jan Jerzy Przebendowski. Szybki rozwój miasta — związany z budową wielkiego węzła kolejowego — nastąpił pod koniec XIX w. W latach 1887-1975 Ostrów był miastem powiatowym.

Ratusz stoi pośrodku Rynku. Powstał w latach 1824-28 dzięki mecenatowi księcia Antoniego Radziwiłła wg projektu J. H. Haerbelina, architekta z kręgu Karola Fryderyka Schinkla. Podczas przebudowy w 1862 r. zlikwidowano przejazd przez wewnętrzny dziedziniec. Odbudowa po zniszczeniach wojennych zakończona w 1948 r., przeprowadzona wg planów architekta Kazimierza Ulatowskiego, całkowicie zmieniła wygląd gmachu. Restaurowany w latach 1977-1987.

Jest budynkiem o trzech kondygnacjach, wzniesionym na planie kwadratu z niewielkim dziedzińcem wewnętrznym, wtórnie zadaszonym. Płaskie dachy zakrywa atyka ozdobiona sterczynami. Nad fasadą góruje wieżyczka z pseudobarokowym hełmem z dwoma latarniami. Znajdujący się w niej zegar z kurantem pochodzi z 2. poł. XIX w. Poniżej tarczy zegarowej widnieje herb miasta. Elewacje — na poziomym parteru zdobione boniowaniem — wieńczy wydatny gzyms koronujący. Główne wejście prowadzi przez podcień arkadowy dźwigający balkon z kamienną balustradą. Po jego bokach, na ścianie fasady, znajdują się dwie tablice upamiętniające wyzwolenie miasta spod okupacji hitlerowskiej oraz walki oddziałów Armii Krajowej.

W budynku mieści się Muzeum Regionalne i Pałac Ślubów.

This is the capital of the region, located some 120 km south-east of Poznań on the road leading to Katowice.

Civic rights were granted before 1404, and the second foundation followed in 1713 thanks to Jan Jerzy Przebendowski. Rapid development of the town due to the construction of a big railway junction began at the end of the 19th century. From 1887 to 1975 Ostrów was the local capital.

The town hall stands in the middle of the market square, it had been built in the period extending from 1824 to 1828 thanks to the patronage of prince Antoni Radziwiłł, its design having been developed by J. H. Haerbelin, the architect belonging to the Carl Frederic Schinkel's group. During the reconstruction in 1862 the passage running through the internal courtyard was demolished. The post-1945 reconstruction works after the destruction brought about by the Second World War, completed in 1948 and conducted following the plans developed by Kazimierz Ulatowski, the architect, changed completely the aspect of the building. The site was restored in the period from 1977 to 1987.

It is a three storey building erected on square plan, with a small courtyard which has had a roof installed once more. Deck roofs are obscured by an attic decorated with pinnacles. The façade is surmounted by a small tower with a pseudo-baroque cupola adorned by two lanterns. The tower comprises a chiming clock dating back to the second half of the 19th century. Below the clock face the coat of arms of the town have been installed. The façades are rusticated on the ground floor level and surmounted by a prominent crowning cornice. The main entrance opens to the arcade passage supporting a balcony with stone balustrade. Two plaques commemorating the liberation of the town from the yoke of the Nazi occupation as well as the battles of the National Army troops are mounted on both sides of the passage on the façade walls.

The building currently houses the Regional Museum and the Wedding Palace.

Pocztówki z lat dwudziestych XX w.

Miasto powiatowe położone ok. 160 km na południowy wschód od Poznania, przy drodze do Katowic.

Najstarsza wzmianka historyczna z 1283 r. nazywa Ostrzeszów miastem. Od XV w. było ono stolicą powiatu w województwie sieradzkim. Miastem powiatowym był Ostrzeszów także w latach 1816-1932 oraz 1955-1975.

Drewniany ratusz wzniesiono na Rynku w końcu XVIII w. W 1840 r. na jego miejscu powstał istniejący do dziś ratusz murowany. Podczas remontu w latach 1979-1981 adaptowano jego wnętrza na muzeum. Po raz ostatni restaurowany w 2000 r.

Jest budynkiem dwukondygnacyjnym z użytkowym poddaszem, wzniesionym na planie prostokąta. Nad naczółkowym dachem krytym dachówkami góruje czworoboczna wieżyczka zegarowa nakryta daszkiem namiotowym wspartym na czterech słupach.

W 1842 r. na wieży zainstalowano zegar wykonany przez firmę Hadank i Syn z Hoyerswerdy. Elewacje o skromnym wystroju klasycystycznym; na fasadzie dwie szerokie lizeny. Na ścianie zakrywającej prowadzące do wejścia lustrzane schody znajduje się sgraffito przedstawiające panoramę Ostrzeszowa. Na fasadzie umieszczono cztery tablice. Upamiętniają one: żołnierzy Armii Krajowej poległych i zamęczonych przez okupanta, ofiary rozstrzelane przez Niemców 20 stycznia 1945 r. w Ostrzeszowie, generała Józefa Hallera, który gościł w mieście 7 czerwca 1925 r. oraz urodzonego w Ostrzeszowie Ignacego Mosia, kolekcjonera, współtwórcę Muzeum Literackiego Henryka Sienkiewicza w Poznaniu.

W budynku mieszczą się Muzeum Regionalne Ziemi Ostrzeszowskiej i Urząd Stanu Cywilnego.

This is the capital of the region located some 160 km south-east of Poznań on the road leading to Katowice.

The first historical mention of Ostrzeszów dates back to 1283 and refers to a town. From the 15th century Ostrzeszów was a local capital in the Sieradz province, once again from 1816 to 1932 and again from 1955 to 1975.

A wooden town hall was built on the market square at the end of the 18th century, and in 1840 the present brick building was constructed on the same place. During the repair works conducted from 1979 to 1981 the interior was adapted to the purposes of a museum. The last restoration was undertaken in 2000.

It is a two storey building erected on rectangular plan with a functional loft, the jerking head of the tiled roof is surmounted by a small four-sided clock tower crowned with pavilion roof supported on four pillars. A clock manufactured by the Hadank and Son company from Hoyerswerda was installed in the tower in 1842. The façades are decorated modestly in classical style; the front façade includes two large lisenés. The wall screening a mirror staircase which opens to the entrance includes a graffito representing the panorama of Ostrzeszów. Four plaques have been built in the façade, commemorating the soldiers of the National Army killed and tortured by the occupying forces during the Second World War; the victims shot by the Germans on January 20th, 1945 in Ostrzeszów, general Józef Haller who visited the town on June 7th, 1925 as well as Ignacy Moś, a collector born in Ostrzeszów, who was a co-founder of the Henryk Sienkiewicz Memorial Museum of Literature in Poznań.

The building houses the Regional Museum of The Ostrzeszów Land as well as the Births, Marriages and Deaths Register Office.

Miasto powiatowe, położone nad Gwdą, około 100 km na północ od Poznania, przy drodze do Koszalina.

Prawa miejskie otrzymało prawdopodobnie w 1. poł. XV w., zapewne w latach 1437-51. Szybsza rozbudowa miasta — spowodowana powstaniem dużego węzła kolejowego i rozwojem przemysłu — nastąpiła w 2. poł. XIX w. W czasie walk o zdobycie Piły w lutym 1945 r. miasto zostało zniszczone w 72 procentach — najbardziej ze wszystkich miast województwa wielkopolskiego. W latach 1975-1998 Piła była stolicą województwa.

Pierwszy ratusz, znajdujący się na nie istniejącym dziś Starym Rynku, spłonął w 1626 r. Następną siedzibę władz miejskich wzniesiono na Nowym Rynku, położonym w miejscu dzisiejszego pl. Zwycięstwa. W końcu XVIII w. był on już ruiną. Od 1834 r. magistrat mieścił się w budynku usytuowanym w zachodniej pierzei Nowego Rynku (w domu nr 19). Gmach ten został zniszczony podczas wielkiego pożaru miasta 7 lipca 1834 r. W tym samym miejscu wzniesiono w 1837 r. nową siedzibę władz miasta. W latach 1883-1884 budynek ten gruntownie przebudowano, podwyższając go o jedną kon-

dygnację. W 1887 r. gmach otrzymał nową fasadę. Ratusz spłonął w lutym 1945 r. podczas walk o zdobycie miasta. Urząd przeniósł się wówczas do budynku dawnej pruskiej rejencji, przy dzisiejszym pl. Staszica.

Na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych XX w. magistrat przeniósł się do odbudowanego gmachu dawnego niemieckiego urzędu pracy przy pl. Staszica 10, na narożniku ul. Franciszka Witaszka. Ten okazały gmach powstał w 1939 r., jako część monumentalnej zabudowy ówczesnego pl. Gdańskiego. Połączony był z urzędem celnym i siedzibą konsystorza ewangelickiego. Remontowany był w 1995 r. (przebudowa parteru) i w 2003 r. (m.in. adaptacja poddasza).

Trzykondygnacyjny budynek z użytkowym poddaszem wzniesiony został na planie litery C. Jego wysokie dwuspadowe dachy kryte są dachówkami. W elewacji południowej — nad głównym wejściem — znajduje się pozorny ryzalit, ozdobiony lizenami i zwieńczony niewysoką wystawką z zamontowanym w 2001 r. zegarem. Pomędzy oknami pierwszego i drugiego pietra umieszczono płaskorzeźbę z herbem miasta.

This is the capital of the region, located on the Gwda River some 100 km north of Poznań on the road leading to Koszalin.

Most probably the town was granted its civic rights during the first half of the 15th century (presumably in years 1437-1451). Urban development accelerated in the second half of the 19th century due to construction of a big railway junction as well as industrial expansion. During the battles for Pila in February 1945, 72 per cent of the town were destroyed (the highest figures in the whole Wielkopolska region). From 1975 to 1998 Pila was the capital of a province.

The original town hall located on the old market square (which no longer exists) was burnt down in 1626. Another headquarters for the municipal authorities was constructed on the new market square located on today's Zwycięstwa Square. At the end of the 18th century the building was already a ruin, then from 1834 the municipal authorities functioned in a building located in the western frontage of the new market square (house no. 19). That building was destroyed during a huge fire which burnt the whole town on July 7th, 1834. A new headquarters was built in the same place

three years later, to be thoroughly refurbished in 1883-1884 and another floor added. In 1887 the building was equipped with a new façade. It was burnt down in February 1945 during the battles for the town. The municipal office moved then to the headquarters of former notary public office at today's Staszica square.

Between the 1940s and 1950s the municipal authorities moved to a reconstructed building of former German employment office at 10, Staszica square at the corner of Franciszka Witaszka street. This imposing building was constructed in 1939 as a part of monumental development of the then Gdański square. It functioned also as the Customs Office and headquarters of Evangelist Consistory. Repair works followed in 1995 (reconstruction of the ground floor) and in 2003 (among other works, adaptation of the loft).

This three storey building with a functional loft was erected on a C-plan. Its high gable roofs are covered with tiles. The southern façade above the main entrance comprises a pseudo-break decorated with lisenes and surmounted by a small porch with a clock installed in 2001. A low-relief with coat of arms of the town is installed between the windows of the second and third floors.

Gruss aus Schmeidemühl

Handwritten text in cursive script, likely a postcard message, starting with "Gruss aus Schmeidemühl".

Dawny ratusz. Pocztówka z ok. 1900 r.

Miasto powiatowe położone ok. 90 km na południowy wschód od Poznania, przy drodze do Kalisza.

Prawa miejskie uzyskało w 2. poł. XIII w., najstarszy dokument potwierdzający miejski charakter Pleszewa pochodzi z 1283 r. W latach 1818-1932 oraz 1956-1975 było stolicą powiatu.

Dawny ratusz, zapewne drewniany, spłonął w 1806 r. Nowy wzniesiony został w 1835 r. na środku Rynku. Pod jego budowę władze miasta kupiły działkę od mieszczanina Szczygłowskiego. Gmach był restaurowany w latach siedemdziesiątych XX w. i w latach 1988-1990.

Ratusz jest budynkiem o trzech kondygnacjach z użytkowym poddaszem, wzniesionym na rzucie prostokąta. Naczółkowy dach przykryty jest dachówkami. Elewacje mają skromną dekorację klasycystyczną. Na zwróconej na południe fasadzie znajduje się płaski ryzalit zwieńczony trójkątnym tympanonem, wewnątrz którego umieszczona jest tarcza zegarowa. Po wschodniej stronie budynku znajduje się niewielka przybudówka z trójkątnym frontonem. Elewacje ozdobione są boniowaniem i gzymsami rozdzielającymi kondygnacje. W sali posiedzeń zrekonstruowano dawny wystrój snycerski.

W budynku mieści się Urząd Miasta i Gminy.

This is the capital of the district, located some 90 km south-east of Poznań on the road leading to Kalisz.

Civic rights were granted in the second half of the 13th century, and the oldest document confirming the urban nature of Pleszew dates back to 1283. From 1818 to 1932 and from 1956 to 1975 Pleszew was the district capital.

The original town hall, presumably a wooden structure, was burnt down in 1806. The new building was constructed in 1835 in the middle of the Market Square; the municipal authorities bought a plot from a burgher, Szczygłowski, for the purpose. The building was restored in the 1970s and once again in the years 1988-1990.

It is a three storey structure erected on rectangular plan with a functional loft, with a tiled roof with a jerking head. The façades feature modest classical style ornamentation: the southern façade comprises a flat break surmounted by a triangular tympanum in the centre of which a clock face is installed. At the eastern side of the building there is a small annexe with triangular frontispiece. The façades are rusticated and equipped with cornices which optically separate the floors. Original wood-carving ornaments have been reconstructed in the conference hall.

The building currently houses the Municipal and Communal Office.

Pleszew, Rathaus

Pleszew - Wartheiland, Rathaus mit Adolf Hitler-Platz.

Pocztówki z lat 1939-1944

Pogorzela

Miasto w powiecie gostyńskim, położone około 18 km na południowy wschód od Gostynia, przy drodze Borek Wielkopolski — Kobylin.

Najstarsza wzmianka o istnieniu Pogorzeli pochodzi z 1419 r. Lokacja miasta nastąpiła prawdopodobnie na początku XV w.; na pewno przed 1458 r. Prawa miejskie uzupełniono w 1601 r. konstytucją wzmacniającą władzę burmistrza.

Pierwotny drewniany ratusz, stojący na rynku, spłonął w 1775 r. Obecny gmach wybudowano w 4. ćwierci XIX w. W latach 1988-1990 znacznie go rozbudowano.

Ratusz stoi na Rynku. Jego starsza część jest budowlą dwukondygnacyjną z użytkowym poddaszem, wzniesioną na planie prostokąta. Przykrywa go dach dwuspadowy kryty dachówkami. Fasadę zdobi niewielki balkonik o kamiennej balustradzie, wsparty na dwóch kolumnach. Przy nim tablica upamiętniająca ofiary II wojny światowej. Do zabytkowej części budynku przylega od strony południowej nowe, większe skrzydło. Na skwerze przed fasadą znajduje się pomnik Powstańców Wielkopolskich.

W budynku mieści się Urząd Miasta i Gminy.

This is a town located in Gostyń district, some 18 km south-east of Gostyń on the road connecting Borek Wielkopolski with Kobylin.

The oldest mention of the existence of Pogorzela dates back to 1419. Most probably, the town was founded in the early 15th century, definitely before 1458. Civic rights were completed in 1601 by a new constitution which consolidated the mayor's authority.

The original town hall standing on the market-place was burnt down in 1775, the present building having been constructed in the fourth quarter of the 19th century, and considerably expanded from 1988 to 1990.

The town hall stands on the Market Square. Its oldest part is a two storey structure erected on rectangular plan with a functional loft and covered by a tiled gable roof. The façade is decorated with a small balcony with stone balustrade, supported on two columns. Close to the balcony there is a plaque commemorating the casualties of the Second World War. A new larger wing adjoins the historical part of the building on its southern side. A monument to the insurgents participating in the Wielkopolska Uprising is located in a small park in front of the façade.

The building currently houses the Municipal and Communal Office.

Miasto w powiecie gostyńskim, położone około 15 km na południowy zachód od Gostynia, przy drodze do Bojanowa.

We wczesnym średniowieczu był tu gród; później wieś wzmiankowana po raz pierwszy w 1271 r. Data nadania praw miejskich nie jest znana, najstarsze ich potwierdzenie pochodzi z 1309 r.

Ratusz stoi na środku Rynku. Wybudowano go w 1843 r. na miejscu poprzedniego, prawdopodobnie drewnianego.

Jest budynkiem piętrowym z użytkowym poddaszem, wzniesionym na planie prostokąta. Przykrywa go dwuspadowy, łamany dach naczółkowy przykryty dachówkami. Nad dachem wznosi się czworo-

boczna wieża z zegarem i sygnaturką, zwieńczona iglicą. Wyjście i okna parteru zamknięte półkoliście umieszczone są w arkadowych wnękach; prostokątne okna piętra ozdobione są profilowanymi gzymsami. Na elewacjach tablice upamiętniające poniecki batalion walczący w czasie powstania wielkopolskiego oraz ofiary II wojny światowej, w tym trzech obywateli gminy rozstrzelanych przez Niemców na rynku 21 października 1939 r. Wewnątrz w przedsiönku znajduje się waga miejska z 1777 r. z kamiennymi odważnikami oraz tablica ku czci ofiar zamordowanych przez Niemców w 1939 r.

W budynku mieści się Urząd Miasta i Gminy.

Pocztówka z ok. 1910 r.

This town located in the Gostyń region, some 15 km south-west of Gostyń on the road leading to Bojanowo.

A stronghold in early medieval ages and later a village documented for the first time in 1271. We can ignore when the civic rights were granted, the first confirmation of them date back to 1309.

The town hall stands in the middle of the market square, constructed in 1843 to replace the former building, most probably a wooden one.

It is a two storey structure erected on rectangular plan with a functional loft and covered by a polygonal tiled gable roof with a jerking head. Crowned with a spire, the roof is surmounted by a four-sided tower comprising a clock and an ave-bell. The exits and the ground floor windows are closed by semicircles and placed in arcade bays; rectangular windows of the second floor are decorated with profiled cornices. In the façades there are plaques commemorating the Poniec Battalion fighting during the Wielkopolska Uprising as well as the casualties of the World War II, including three citizens of the community shot by the Germans on the market-place on October 21st, 1939. Inside in the vestibule there is a municipal balance with stone weights, manufactured in 1777, as well as a plaque commemorating the victims murdered by the Germans in 1939.

The building currently houses the Municipal and Communal Office.

Miasto wojewódzkie; stolica Wielkopolski. Gród książęcy na Ostrowie Tumskim — wyspie otoczonej ramionami Warty — istniał już w połowie X w. Był on jednym z najważniejszych ośrodków kształtującego się w tym czasie państwa polskiego. W 968 r. utworzono w nim pierwsze na ziemiach polskich biskupstwo; w poznańskiej katedrze pochowani zostali pierwsi historyczni władcy z dynastii Piastów, książę Mieszko I i król Bolesław Chrobry.

Miasto powstało na lewym brzegu rzeki. Przywilej lokacyjny wystawili w 1253 r. książęta wielkopolscy, bracia Przemysław I i Bolesław Pobożny. W końcu XII w., po koronacji Przemysława II na króla Polski, Poznań był krótki czas stolicą odradzającego się państwa. Później, przez całe wieki — tak jak dzisiaj — był administracyjną, gospodarczą i kulturalną stolicą Wielkopolski.

Najstarsza wiadomość o istnieniu ratusza pochodzi z 1310 r. Powstał on zapewne nieco wcześniej, na przełomie XIII i XIV w. Świadczyć o tym może zachowany w piwnicy zwornik z herbem czeskiej dynastii Przemysławów, z której pochodził Wacław II, zasiadający na tronie polskim w latach 1300-1306. Ratusz był niewielkim wczesnogotyckim budynkiem o dwóch kondygnacjach, przykrytym dachem dwuspadowym, z przysadzistą wieżą. W 2. poł. XV w. gmach przebudowano, dodano jedną kondygnację i podwyższono wieżę. Prace budowlane prowadzono również w latach 1527-1529; po raz kolejny zwiększono wówczas wysokość wieży. W latach 1550-1567 ratusz został gruntownie przebudowany przez włoskiego muratora Jana Baptystę Quadro z Lugano. Gmach rozbudowano wówczas w kierunku zachodnim, podwyższono o jedną kondygnację, dachy zasłonięto atykami, a fasadę ozdobiono trzykondygnacyjną loggią. W 1675 r. ratuszową wieżę zniszczył piorun. Odbudowano ją w 1690 r.; niezbyt długo jednak górowała nad dachami miasta — w 1725 r. zwałił ją huragan. Nowy, klasycystyczny helm wieży z orłem na szczycie założono dopiero podczas renowacji gmachu dokonanej staraniem Komisji Dobrego Porządku w latach 1781-1784. Gruntowny remont wnętrza i elewacji budowli przeprowadzono w latach 1910-1913 pod kierunkiem Waltera Bettenstaedta. W uroczystym zakończeniu renowacji gmachu, które odbyło się 27 sierpnia 1913 r., uczestniczył cesarz Wilhelm II z małżonką. Ratusz został poważnie zniszczony w czasie walk w 1945 r.; odbudowa trwała do 1954 r. W latach 1999-2001 odrestaurowano elewację gmachu.

Stojący na Starym Rynku ratusz jest jednym z najcenniejszych zabytków architektury renesansowej w środkowej Europie. Podpiwniczony, trzykondygnacyjny gmach wzniesiony jest na planie

prostokąta. Jedyną widoczną od zewnątrz pamiątką jego gotyckiej przeszłości jest ceglany korpus wieży. Wieńczy ją zrekonstruowany klasycystyczny helm, na którego szczycie znajduje się oryginalny orzeł z 1783 r., o wysokości 1,8 m i rozpiętości skrzydeł — 2 m. Dachy ukryte są za atykami. Ozdobą gmachu jest fasada z trzykondygnacyjną loggią arkadową, nad którą wznoszą się trzy wieżyczki. W medalionach pomiędzy pierwszym a drugim piętrem przedstawiono głowy mędrców i bohaterów świata antycznego, na atyce — poczet królów polskich z dynastii Jagiellonów. Pod bocznymi wieżyczkami umieszczono wizerunki władców z dynastii Piastów. W środkowej wieżyczce, pod zegarem, znajduje się kartusz z inicjałami króla Stanisława Augusta; nad zegarem — niewielka platforma, na której codziennie o godzinie 12.00, przy dźwiękach hejnału, trykają się dwa koziołki. Wewnątrz wieżyczki w końcu 2003 r. zawieszono kurnanty grające hejnał miasta.

Najstarszą częścią gmachu są wczesnogotyckie piwnice o sklepieniach krzyżowo-żebrowych. Pomieszczenia reprezentacyjne znajdują się na pierwszym piętrze. Najpiękniejszym z nich jest Wielka Sień, przykryta bogato dekorowanym kasetonowym sklepieniem żaglastym, wspartym na dwóch filarach. W jednym z kasetonów umieszczono herb Poznania. W zachodniej ścianie sali znajdują się dwa późnogotyckie portale z 1508 r. W położonej obok Izbie Królewskiej uwagę zwraca renesansowy kominek z 1541 r., przeniesiony tu z rozebranego w końcu XIX w. budynku wagi. W Izbie Sądowej stoi posąg króla Stanisława Augusta, wykonany w 1791 r. prawdopodobnie przez Augustyna Schöpsa.

W budynku mieści się Muzeum Historii Miasta Poznania.

Litografia z 1833 r., wykonana wg rysunku Juliusa von Minutoloiego

This is a voivodship city, the capital of the region of Poland known as "Great Poland".

This ducal stronghold on the Ostrów Tumski, an island surrounded by the arms of the Warta river, was already in existence in the 10th century. It was one of the most important centers of the Polish state taking shape during that time. The first bishopric in the Polish land was established there in 968 by the first historical rulers from the Piast dynasty: duke Mieszko I and king Boleslaw Chrobry were buried in the Poznań cathedral.

The city was established on the left bank of the river. The foundation charters were issued in 1253 by the Great Polish dukes: brothers Przemysl I and Boleslaw Pobożny. In the late 12th century, after the coronation of Przemysl II as king of Poland, Poznań was the capital of the regenerating state for a short period. Later, it was the administrative, economic and cultural capital of the "Great Poland" region for centuries — as it still is today.

The oldest reference to the town hall comes from 1310. It probably came into existence slightly earlier, at the turn of the 13th century. The evidence of that fact is a keystone with the coat of arms of the Czech dynasty of Przemysłidzi, a member of which was Waclaw II reigning in Poland between 1300 and 1306. The town hall was a small building in the early gothic style with two floors, covered by a gable roof with a squat tower. In the 2nd half of the 15th century, the building was remodeled, one floor was added to it and the tower was elevated. Construction work was also conducted between 1527 and 1529 when the tower height was increased again. The town hall was completely reconstructed between 1550 and 1567 by an Italian mason Giovanni Battista Quadro from Lugano. The building was developed to the west, one floor was added, roofs were curtained with attics and the façade was decorated with a three-level loggia. In 1675, the town hall tower was destroyed by lightning. It was reconstructed in 1690 but it did not dominate the skyline of the town for long — it was knocked over by a hurricane in 1725. A new, classicistic cupola of the tower with an eagle at the top was installed only during the renovation of the building organized by the Good Order Commission between

1781 and 1784. An overhaul of the interiors and elevations of the building took place between 1910 and 1913 under the supervision of Walter Bettenstaedt. Emperor Wilhelm II and his wife participated in the festive completion of the renovation, which took place on August 27, 1913. The town hall was seriously damaged during the 1945 fighting; its reconstruction took until 1954. Elevations of the building were renovated between 1999 and 2001.

The town hall in the Old Market is one of the most precious monuments of Renaissance architecture in Central Europe. The three-storey building with a basement is erected on a rectangular plan. The only reminder of its gothic past visible from the outside is the brick corpus of the tower. It is topped with a reconstructed classical style cupola with the original 1783 eagle at the top. The eagle is 1.8 m high and its wingspan reaches 2 m. The roofs are hidden behind attics. The building is adorned with a façade containing a three-storey arcaded loggia dominated by three little towers. Medallions between the first and the second floor present heads of sages and heroes of antiquity and Polish kings from the Jagiellonian dynasty are represented in the attic. Representations of rulers from the Piast dynasty are located under side towers. A cartouche with initials of king Stanislas August is located in the middle tower under the clock, and over the clock there is a little platform on which two little goats horn every day at noon to the sound of the bugle-call. Bells chiming the bugle-call of the town were hung inside the tower at the end of 2003.

The oldest part of the building contains early gothic basements with cross-ribbed vaults. Representative rooms are located on the first floor. The Great Hall is the most beautiful of them; covered with a richly decorated coffer vault supported by two columns. The heraldic arms of Poznań can be seen in one of the coffers. The western wall of the hall contains two late gothic portals from 1508. In the adjacent Royal Chamber, one should note the renaissance fireside dated 1541 transferred here from the weighing building pulled down in the late 19th century. The Court Chamber contains a statue of King Stanislas August made in 1791, probably by Augustyn Schöps.

The building also houses the Historical Museum of the City of Poznań.

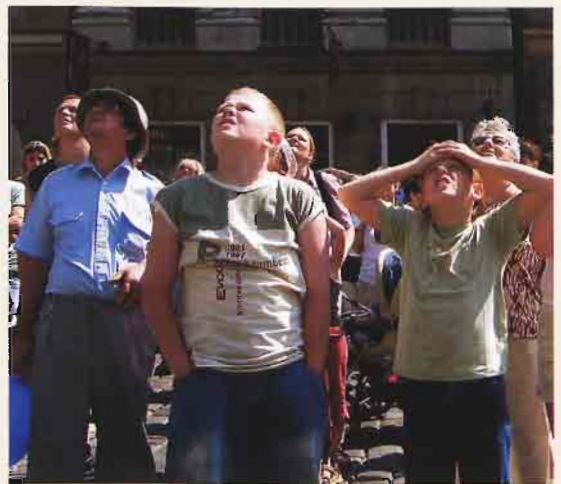
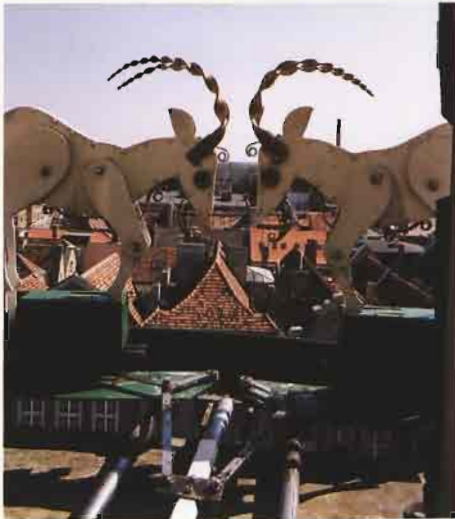

Miasto w powiecie kolskim, położone ok. 9 km na północ od Koła, przy drodze do Izbicy Kujawskiej.

Jezioro, nad którym leży Przedecz, wzmiankowane było już w 1136 r. Lokacja miasta nastąpiła przed 1383 r. Do rozbiorów było ono stolicą powiatu w województwie brzesko-kujawskim. Prawa miejskie utracone w 1870 r. odzyskał Przedecz w 1919 r.

Klasycyistyczny ratusz stoi w południowo-wschodnim narożniku pl. Wolności (dawnego rynku), u wylotu ul. Zamkowej. Został wybudowany w 1820 r.

Jest budynkiem o dwóch kondygnacjach, wzniesionym na rzucie zbliżonym do kwadratu. Przykry-

ty dachem czterospadowym z niewielkim tarasem na szczycie. Elewacje otynkowane, rozdzielone gzymsami, część parterowa ozdobiona boniowaniem. Ściany wieńczy wyraźny gzyms z fryzem kostkowym. Fasada ozdobiona jest biegnącym przez dwie kondygnacje ryzalitem, zakończonym trójkątnym frontonem z herbem miasta. Herb znajduje się również nad wejściem do budynku. Do ratusza od strony zachodniej przylega klasycystyczny budynek dawnych jatek, wzniesiony prawdopodobnie równocześnie z siedzibą władz miejskich.

W budynku mieści się Urząd Miasta i Gminy.

The town is located in the Kolo district, some 9 km north of Kolo on the road leading to Izbica Kujawska.

The lake near Przedecz was mentioned as early as in 1136. The town was founded before 1383. Until the moment of partition in the 18th century it was the district capital in the Brześć and Kujawy province. The town lost its civic rights in 1870 and recovered them in 1919.

The classical style town hall stands in the south-eastern corner of the Wolności Square (the former market-place) at the entrance to Zamkowa street. It was built in 1820.

A two storey building erected on a square plan it is covered with a hip roof surmounted by a small terrace on the top. The façades are plastered and separated by cornices, the ground floor part being decorated with rustic work. The walls are crowned with a visible cornice including a cube frieze. The façade is decorated with the break running through the two floors, terminated by a triangular frontispiece with the coat of arms of the town. The coat of arms has been repeated also above the entrance door of the building. Classical style premises of a former butcher's shop adjoin the western side of the town hall; presumably, the building was constructed at the same time as the headquarters of municipal authorities.

The building currently houses the Municipal and Communal Office.

Miasto w powiecie ostrowskim, położone ok. 15 km na północny zachód od Ostrowa Wielkopolskiego, przy drodze do Koźmina Wielkopolskiego.

Miejscowość po raz pierwszy wymieniona jest w dokumencie z 1367 r. Prawa miejskie otrzymała w 1444 r.

Ratusz znajduje się na środku Rynku. Wybudowano go na początku XIX w. Remont w 1959 r., a zwłaszcza gruntowna przebudowa w I. poł. lat siedemdziesiątych XX w. całkowicie przekształczyli jego pierwotny kształt architektoniczny.

Jest budynkiem o trzech kondygnacjach, wzniesionym na planie zbliżonym do kwadratu. Nad płaskim dachem góruje czworoboczna wieżyczka z zegarem, zwieńczona iglicą z chorągiewką, na której data „1444”. Nad wejściem głównym znajduje się herb miasta, na ścianie północnej — tablica ku czci ofiar niemieckich obozów koncentracyjnych.

Obok ratusza wznosi się pomnik Powstańców Wielkopolskich.

W budynku mieści się Urząd Gminy i Miasta.

The town lies in the Ostrów Wielkopolski district, some 15 km north-west of Ostrów Wielkopolski on the road leading to Koźmin Wielkopolski.

It was first mentioned in a document dating back to 1367, and obtained its civic rights in 1444.

The town hall stands in the middle of the Market Square. It was built in the early 19th century. It was repaired in 1959 and in the first half of the 1970s when the reconstruction works changed the original architecture completely.

It is a three storey building erected on a square plan. Its deck roof is dominated by a small four-sided clock tower surmounted by a spire with a banner marked with the date "1444". The coat of arms of the town is placed above the main entrance door. On the northern wall a plaque commemorating the casualties of German concentration camps is installed.

The monument to the insurgents participating in the Wielkopolska Uprising is situated nearby.

The building currently houses the Municipal and Communal Office.

Pocztówka sprzed 1945 r.

Miasto powiatowe położone ok. 115 km na południe od Poznania, przy drodze do Wrocławia.

Prawa miejskie uzyskało w 1638 r. mocą przywileju króla Władysława IV. Napływ protestantów ze Śląska i Czech spowodował utworzenie obok istniejącego już osiedla nowego miasta z rezydencją właścicieli. Po pożarze w 1707 r. oba organizmy miejskie otoczono wspólnymi fortyfikacjami. W końcu XVIII w. Rawicz stał się największym ośrodkiem sukiennictwa w Wielkopolsce. W latach 1886-1975 miasto było stolicą powiatu.

Pierwszy drewniany ratusz wzniesiony niedługo po lokacji miasta spłonął w czasie wojny ze Szwedami. Następny, również drewniany budynek zniszczyły pożary w 1707 i 1719 r. Nowy murowany gmach wzniesiono w latach 1753-1756 wg projektu architekta Leopolda Ostritza z Trzebnicy. W 1783 r. zainstalowano na jego wieży pierwszy w Wielkopolsce piorunochron. Budynek był siedzibą władz miejskich do lat siedemdziesiątych XX w.

Barokowy ratusz stoi na środku Rynku. Jest budynkiem o dwóch kondygnacjach z użytkowym poddaszem, wzniesionym na planie prostokąta. Przykrywa go czterospadowy dach mansardowy z ozdobnymi lukarnami, kryty dachówkami. Nad kalenicą góruje drewniana, czworoboczna wieżyczka, nakryta hełmem z latarnią. Znajdujący się w niej zegar pochodzi z 1900 r. Podczas obchodów 350-lecia miasta w 1988 r. zainstalowano mechanizm wysuwający codziennie w południe pannę na niedźwiedziu (herb miasta). Elewacje ozdobione są pilastrami dźwigającymi profilowany gzyms wieńczący. Wejście główne prowadzi przez arkadowy portal z kartuszem, w którym umieszczono herb Katarzyny z Opalińskich Sapieżyny, fundatorki gmachu. Na ścianie tablica upamiętniająca siedmiu robotników zabitych 19 sierpnia 1921 r. podczas manifestacji. Wewnątrz zachowały się pomieszczenia kryte sklepieniami kolebkowymi z lunetami oraz stropami belkowymi.

W budynku mieszczą się Muzeum Ziemi Rawickiej i Urząd Stanu Cywilnego.

This is the capital of the district, located some 115 km south of Poznań on the road leading to Wrocław.

The town was granted civic rights in 1638 on the basis of a foundation charter issued by King Władysław IV. In the years that followed, a new town with the residence of its owners was founded close to the existing structure to accommodate the protestants immigrating from Śląsk and Bohemia. After a fire in 1707 both areas were enclosed inside a common fortification system. At the end of the 18th century Rawicz became the biggest clothiers' centre in Wielkopolska. From 1886 to 1975 the town was the district capital.

The original wooden town hall built shortly after the foundation was burnt down during the Swedish Deluge (invasion in the 17th century). Another building made also of wood, was destroyed by fires in 1707 and 1719. The new brick structure was erected between 1753 and 1756 on the basis of a design developed by Leopold Ostritz, the architect of Trzebnica. In 1783 the first lightning conductor in Wielkopolska was installed on its tower. The building housed the headquarters of municipal authorities until the 1970s.

This baroque-style structure is located in the middle of the Market Square. Being a two storey

house with a functional loft and erected on rectangular plan, it is covered with a tiled mansard hip roof with decorative attic windows. The roof ridge is dominated by a small wooden four-sided tower crowned with a cupola with lantern. The clock installed in the tower was manufactured in 1900. During the celebration of the 350th anniversary of the town in 1988, a mechanism driving the figurative coat of arms of the town, which is a young girl on a bear, appearing every day at 12:00 was installed. The façades are decorated with pilasters supporting a profiled crowning cornice. The main entrance opens to the arcade portal with a cartouche comprising the coat of arms of Katarzyna of Opaliński Sapieżyna who founded the building. On the wall there is a plaque commemorating seven workers who were killed on August 19th, 1921, in a demonstration. Inside the building some rooms covered with barrel vaults with lunettes and beam-framed ceilings have survived.

The building currently houses the Museum of Rawicz Lands as well as the Births, Marriages and Deaths Registry Office.

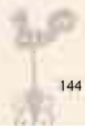

Widok sprzed 1939 r. Fot. R.S. Ulatowski

PAMIĘCI OBYWATELI
CYBURSKI STEFAN 22 LAT Z RAWICZA
DĄBROWICZ WŁADYSŁAW 18 LAT Z WYDĄW
ROBASZYŃSKI FRANCISZEK 23 LATA Z PIASKÓW
SZUKAŁSKI WINCENTY 37 LAT Z SEPUŁKAP.
SZWARC KAZIMIERZ 17 LAT Z RAWICZA
TATAREK JAN 22 LATA Z ZAORLA
TYCJA JAN 26 LAT Z OSTOJ
KTÓRZY W DNIU 19 VIII 1921R
ZGINELI PODCZAS MANIFESTACJI
BEZROBOTNYCH W RAWICZU
W 65 ROCZNICE MIESZKANCY ZIEMI RAWICKIEJ

Dzielnica Rawicza położona ok. 4 km na północny wschód od jego centrum, przy drodze wiodącej w kierunku Gostynia. Prawa miejskie uzyskała przed 1387 r.; w 1407 r. król Władysław Jagiello nadał miastu prawa magdeburskie. W 1973 roku włączono Sarnowę w granice administracyjne Rawicza.

Siedzibę władz miasta wzniesiono w 1837 r. Obiekt został rozbudowany w 1870 r., z tego czasu pochodzi m.in. neogotycka wieża. Gruntowny remont gmachu przeprowadzono w 1988 r.

Ratusz stoi pośrodku pokrytego brukiem Rynku Sarnowskiego. Jest budynkiem dwukondygnacyjnym, wzniesionym na planie prostokąta. Przykrywa go dach naczółkowy pokryty dachówkami. Góruje nad nim strzelista wieża z czerwonej cegły, z wąskimi okienkami, ozdobiona pilastrami i sterczynami oraz rzeźbami postaci umieszczonymi poniżej zegara. Elewacje korpusu są otynkowane, na wysokości drugiej kondygnacji urozmaicone zdwojonymi pilastrami korynckimi. W fasadzie wąski ryzalit z arkadowym wejściem, stanowiący podstawę wieży. Parterowa przybudówka od strony wschodniej połączona jest z zabytkowym gmachem trójarkadowym łącznikiem.

W budynku mieści się m.in. biblioteka.

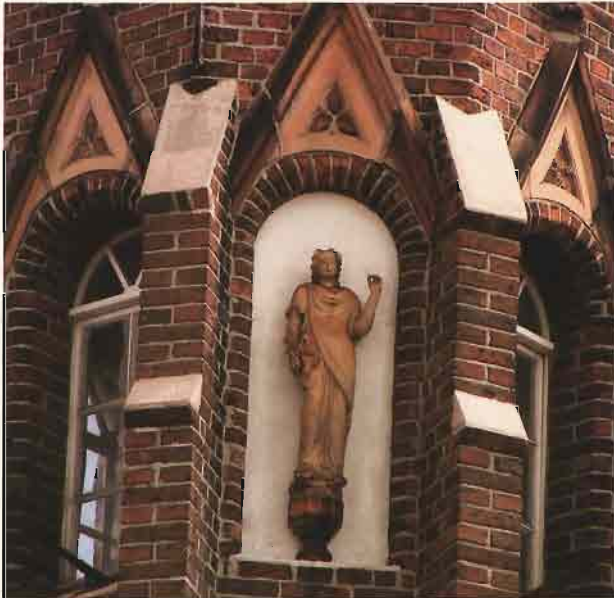

This is one of the Rawicz suburbs located some 4 km north-east of the Rawicz commercial centre on the road leading to Gostyń. It obtained its civic rights before 1387; in 1407 King Władysław Jagiello granted the Magdeburg rights to the town. In 1973 Sarnowa was incorporated into the Rawicz administrative district.

The headquarters of the municipal authorities was built in 1837 and expanded in 1870; among other details, a neo-Gothic tower dates from that period. A thorough refurbishment of the building was made in 1988.

The town hall stands in the middle of the paved Sarnowa Market Square. Being a two storey structure it is erected on rectangular plan and covered with a tiled roof with jerking head. A spiry red brick tower comprising narrow windows and decorated with pilasters and pinnacles as well as sculptures of human figures placed under the clock dominate the roof. The main body façades are plastered and decorated with doubled Corinthian pilasters on the second floor level. The façade includes a narrow break with an arcade entrance being the basis of the tower. A single-floor annexe on the eastern side communicates with the historical building through a three-arcade passage.

The building currently houses some communal agencies such as e.g. the library.

Miasto w powiecie obornickim, położone około 18 km na północny wschód od Obornik, przy drodze do Pily.

Najstarsza wzmianka potwierdzająca istnienie miejscowości pochodzi z 1284 r. Prawa miejskie uzyskało Rogoźno w 1280 r. Do historii przeszło jako miejsce śmierci króla Przemysła II, zamordowanego tu 8 lutego 1296 r. W 1750 r. obok istniejącego ośrodka założono tzw. nowe miasto, połączone ze starym w 1794 r.

Lokalizacja pierwszego ratusza nie jest znana; była to — jak wspominają zapiski z lat 1793-1794 — budowla drewniana. Obecny ratusz wzniesiono w latach 1826-1828 na terenie należącym uprzednio do tzw. nowego miasta. Projekt budynku opracował mistrz murarski J. Offerderingen, pracami budowlanymi kierował Friedrich Steck. W 1914 r. ratusz rozbudowano wg projektu architekta Hugo Lorenza z Berlina. Budowę nadzorował architekt Arthur Klette. W 1932 r. wzniesiono wieżyczkę zegarową, a po II wojnie światowej — piętrową przybudówkę. Magistrat mieścił się w budynku do 1982 r.

Ratusz jest budynkiem dwukondygnacyjnym z użytkowym poddaszem, wzniesionym na planie zbliżonym do prostokąta. Starsza część zachodnia przykryta jest dachem naczółkowym z wieżyczką zegarową, nowsza wschodnia — nieco niższym dachem czterospadowym. Elewacje otynkowane; kondygnacje rozdzielone są parą szeroko rozstawionych gzymsów. Obok wejścia znajduje się tablica upamiętniająca Wojciechę Dutkiewicz, której imię nosi mieszczące się od 1983 r. w dawnym ratuszu Muzeum Regionalne. Druga tablica upamiętnia 700. rocznicę nadania Rogoźno praw miejskich.

The town is located in the Oborniki district, some 18 km north-east of Oborniki on the road leading to Pila.

The first mention of this locality dates back to 1284. Civic rights were granted to Rogoźno in 1280. It went down in history as the place where King Przemysl II was murdered on February 8th, 1296. In 1750 a so-called "new town" was founded close to the existing complex, to join the latter some fifty years later.

If we ignore the localisation of the original town hall it was, as witnessed by the records of 1793-1794, presumably a wooden structure. The present town hall was built between 1826 and 1828 in the territory comprised earlier within the area of the above mentioned "new town". The design was developed by the masonry master J. Offerderingen, the foreman being Friedrich Steck. In 1914 the town hall was expanded to the design developed by the architect Hugo Lorenz from Berlin. Construction works were supervised by the architect Arthur Klette. In 1932 the clock tower was built and in the post World War II period a two storey annex was added to the complex. The building functioned as the headquarters of the municipal authorities until 1982.

The town hall is a two storey building with a functional loft, erected on a rectangular-like plan. Its older western part is crowned with a roof with jerking head and small clock tower while the new part has a slightly lower hip roof. The façades are plastered; the floors are separated by a pair of cornices kept at a wide distance. A plaque commemorating Ms Wojciecha Dutkiewicz who gave her name to the Regional Museum housed in the former town hall since 1983 is installed near the entrance. Another plaque commemorates the 700th anniversary of the Rogoźno civic rights.

Rostarzewo

Wieś w powiecie grodziskim, położona ok. 6 km na wschód od Wolsztyna, przy drodze do Poznania.

W dokumentach pisanych wieś pojawiła się po raz pierwszy w 1379 r., nosiła wówczas nazwę Rzeszotarzewo. Prawa miejskie uzyskała w 1752 r. mocą przywileju króla Augusta III; utraciła je w 1934 r.

Barokowy ratusz stoi na środku niewielkiego pl. Powstańców Wielkopolskich (dawnego rynku). Powstał w 1768 r., niedługo po wytyczeniu placu.

Jest obiektem dwukondygnacyjnym, wzniesionym na rzucie kwadratu. Przykrywa go wysoki, lamany dach czterospadowy pokryty gontami. Drewniana wieżyczka zegarowa na kalenicy zwieńczona jest ostrosłupowym hełmem gontowym, nad którym góruje iglica z chorągiewką i gwiazdą. Ściany otynkowane, na poziomie parteru murowane, wyżej — konstrukcji szkieletowej wypełnionej ceglami. Na osi drogi z Poznania do Wolsztyna znajduje się przelotowa sień z okazałymi drewnianymi wrotami. Obok budynku ustawiono głaz upamiętniający mieszkańców zabitych w latach II wojny światowej.

This is a village in the Grodzisk Wielkopolski district, located some 6 km east of Wolsztyn on the road leading to Poznań.

It was referred to for the first time in written documents from 1379 as "Rzeszotarzewo". Civic rights were granted in 1752 on the basis of the foundation charter issued by King August III. The town lost them in 1934.

A baroque-style town hall stands in the middle of a small Powstańców Wielkopolskich square (the former market-place). It was built in 1768 shortly after the square had been marked out.

It is a two storey structure erected on square plan, covered by a high polygonal hip roof coated with shingle. The wooden clock tower on the roof ridge is surmounted by a pyramid shingle cupola crowned with the spire equipped with a banner and a star. The walls are plastered, made of brick on the ground floor level; in the upper part they include a frame construction filled with bricks. A trespass hall with a splendid wooden gate runs parallel to the axis of the road connecting Poznań with Wolsztyn. A boulder commemorating the residents of the town killed in the years of World War II is installed near the building.

Fotografia z ok. 1941 r.

Wieś gminna w powiecie kępińskim, położona ok. 20 km na południowy zachód od Kępna, przy drodze do Brzegu.

Pierwsza wzmianka potwierdzająca istnienie miejscowości pochodzi z 1233 r. Aż do 1810 r. była własnością biskupów wrocławskich. Prawa miejskie uzyskał Rychtal w 1294 r.; powtórna lokacja nastąpiła w 1386 r. Miastem był do 1934 r.

Pierwotny ratusz spłonął podczas pożaru miasta w 1782 r. Obecny gmach wzniesiono w 4. ćwierci XIX w. Podczas remontu w 1976 r. m.in. zaadaptowano poddasze na cele użytkowe.

Ratusz stoi na środku Rynku. Jest budynkiem o trzech kondygnacjach, podpiwniczonym, wzniesionym na planie prostokąta. Dach dwuspadowy kryty papą osłonięty jest na dłuższych elewacjach attyką, na krótszych — ażurową balustradą. Elewacje z gzymsami rozdzielającymi kondygnacje, na poziomie parteru boniowane. Do półkolistości sklepionej wejścia prowadzą szerokie schody. Wewnątrz zachowała się drewniana klatka schodowa.

W budynku mieści się Urząd Gminy.

This is a communal village in the Kępno district, located some 20 km south-west of Kępno on the road leading to Brzeg.

The first reference to this locality dates back to 1233. It had belonged to the Bishops of Wrocław as long as until 1810. Rychtal was granted its civic rights in 1294; another foundation took place in 1386. The town kept these rights until 1934.

The original town hall was burnt down in a huge fire in 1782. The present building was constructed in the fourth quarter of the 19th century. The refurbishment works in 1976 comprised also the adaptation of the loft for office purposes.

The town hall is located in the middle of the Market Square. It is a three storey building with a basement, erected on rectangular plan. The gable roof covered with roofing paper is shielded by an attic on longer façades and comprises an open-work balustrade on shorter façades. The façades have cornices which separate the floors; they are rustic on the ground floor level. The entrance with a semicircular vault opens to large stairs. A wooden staircase has survived inside.

The building currently houses the Communal Offices.

Miasto w powiecie konińskim, położone około 20 km na południowy zachód od Konina, przy drodze do Kalisza.

Prawa miejskie uzyskał Rychwał w 1. poł. XIV w. Utracił je w 1870 r.; odzyskał w 1917 r.

Ratusz stoi w północno-wschodnim narożniku pl. Wolności (dawnego rynku). Wybudowano go w latach 1970-72, nieco później zainstalowano zegar na wieży. Jest budynkiem dwukondygnacyjnym wzniesionym na planie prostokąta, przykrytym dachem płaskim. Nad fasadą góruje czworoboczna wieżyczka z zegarem.

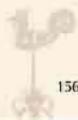
W budynku mieści się Urząd Gminy i Miasta.

The town is situated in the Konin district, some 20 km south-west of Konin on the road leading to Kalisz.

Rychwał obtained its civic rights in the first half of the 14th century. It lost them in 1870 and recovered them again in 1917.

The town hall is located in the north-eastern corner of the Wolności square (the former market-place). It was built between 1970 and 1972. Shortly after, a clock on the tower was installed. It is a two storey structure erected on a rectangular plan and covered with a deck roof. The façade is surmounted by a four-sided clock tower.

The building currently houses the Municipal and Communal Offices.

Miasto w powiecie Ileszczyńskim, położone ok. 10 km na południowy wschód od Leszna, przy drodze do Wrocławia.

Pierwsza wzmianka historyczna potwierdzająca istnienie miejscowości pochodzi z 1399 r. Prawa miejskie uzyskała Rydzyna zapewne przed 1407 r.; potwierdził je w 1551 r. król Zygmunt August. Była miastem prywatnym. Jego właścicielami w 1738 r. zostali Sulkowscy, którzy wzniesli obok miasta potężny zamek. Zachowało się barokowe założenie urbanistyczne zaprojektowane przez Karola Marcina Frantza, zrealizowane w poł. XVIII w., łączące miasto z rezydencją magnacką.

Pierwotny ratusz — prawdopodobnie drewniany, stojący na środku rynku — spłonął w 1707 r. Obecny murowany gmach wybudowano w 1761 r.; jego projektantem był zapewne Karol Marcin Frantz.

Barokowy ratusz stoi w środku zachodniej pierzei Rynku, w miejscu gdzie przedtem wychodziła z placu rynkowego jedna z ulic. Jest budynkiem dwukondygnacyjnym, z częściowo użytkowym poddaszem, wzniesionym na planie trapezu. Trójspadowy dach, zasłonięty od strony rynku wysokim szczytem, przykryty jest dachówkami. Nad kalenicą góruje czworoboczna wieżyczka z ażurowym hełmem, zwieńczona kulą i chorągiewką. Fasada ozdobiona jest lizenami, w górnej części szczytu znajduje się zegar. Nad wejściem tablica z piaskowca z trzema owalnymi kartuszami; w nich godło Rzeczypospolitej, herb miasta oraz inicjały Augusta Sulkowskiego.

W budynku mieści się Urząd Miasta i Gminy.

Przed ratuszem, na środku Rynku, ustawiono w latach 1760-61 rokokowy pomnik Świętej Trójcy, dzieło rzeźbiarza Andrzeja Schmidta.

The town lies in the Leszno district, some 10 km south-east of Leszno on the road leading to Wrocław.

First mention of Rydzyna was found in a document dated 1399. Most probably, the civic rights were granted before 1407; they were confirmed in 1551 by king Zygmunt August. It was a private town. In 1738 it was purchased by the Sulkowski family who built a formidable castle near the town. A baroque urban layout designed by Karol Marcin Frantz, implemented in the middle of the 18th century and connecting the town with the aristocratic manor, has survived here.

The original town hall, most probably a wooden construction situated in the middle of the market-place, was burnt down in a fire in 1707. The present brick building was constructed in 1761 on the basis of the design developed presumably by Karol Marcin Frantz.

This baroque-style construction is situated in the middle of the western frontage of the Market

Square exactly in the place of exit of one of the streets from the market-place. It is a two storey building, erected on trapezoid plan with a partly functional loft. A pyramid roof shielded by a high gable on the square side is covered with tiles. A four-sided tower with open-work cupola dominates the roof ridge; it is surmounted by a sphere and a banner. The façade is decorated with lisenés; there is a clock on its top. A sandstone plaque with three oval cartouches holding the national coat of arms, coat of arms of the town as well as the initials of August Sulkowski are installed above the entrance door.

The building currently houses the Municipal and Communal Offices.

Between 1760 and 1761 a rococo statue of the Saint Trinity sculpted by Andrzej Schmidt was installed in front of the town hall in the middle of the Market Square.

Miasto w powiecie międzychodzkiem, położone nad Wartą, ok. 15 km na północny wschód od Międzychodu, przy drodze do Wronki.

W źródłach historycznych Sieraków pojawia się po raz pierwszy w 1251 r., dokument z 1388 r. nazywa go miastem. W 1416 r. król Władysław Jagiełło potwierdził przywilej lokacyjny miasta.

Siedziba władz miasta znajduje się przy ul. 8 Stycznia 38, na zachód od pl. Powstańców Wielkopolskich (dawnego rynku). Wybudowano ją prawdopodobnie w końcu XIX w.; ok. 1913 r. gmach został przebudowany i rozbudowany.

Ratusz jest budynkiem piętrowym z użytkowym poddaszem, wzniesionym na planie prostokąta, z przybudówkami od strony podwórza. Dwuspadowy dach przykryty jest dachówkami. Jego frontową część łączy urozmaicając dwie wystawki, z trójkątnymi szczytami. Nad wejściem znajduje się niewielki wykusz zakończony balkonem. Na środku fasady, między oknami pierwszego piętra, umieszczono herb miasta; poniżej - tablicę upamiętniającą 600-lecie przyznania praw miejskich.

W budynku mieści się Urząd Miasta i Gminy.

The town is situated in the Międzychód district on the Warta, some 15 km north-east of Międzychód on the road leading to Wronki.

Historical sources give evidence to Sieraków for the first time in 1251. It is called a town in a document dating back to 1388. In 1416 King Władysław Jagiełło confirmed the foundation charter.

The headquarters of municipal authorities is located at 38, Eighth January street west of the Powstańców Wielkopolskich square (the former market-place). Most probably, it was built at the end of the 19th century; the building was reconstructed and expanded in 1913.

The town hall is a two storey building with a functional loft, erected on rectangular plan and equipped with annexes on the courtyard side. The gable roof is covered with tiles. Its front slope is decorated with two porches with triangular gables. A small bay terminated with a balcony is located above the entrance door. The coat of arms of the town is placed in the middle of the façade between the windows of the second floor; a plaque commemorating the 600th anniversary of civic rights is built in the bottom part.

The building currently houses the Municipal and Communal Offices.

Miasto w powiecie kaliskim, położone ok. 20 km na północ od Kalisza, przy drodze do Konina.

Lokowane przed 1291 r. przez księcia wielkopolskiego Przemysła II. Od XV do poł. XVI w. jedno z większych miast wielkopolskich. W 1870 r. utracił prawa miejskie; odzyskał je w 1919 r.

Lokalizacja pierwotnego ratusza nie jest znana. Obecny usytuowany jest w zwartej zabudowie północnej pierzei pl. Wolności (dawnego rynku). Powstał w 2. poł. XIX w., na fundamentach starszej budowli. Restaurowany w latach osiemdziesiątych XX w.

Jest budynkiem dwukondygnacyjnym, wzniesionym na planie prostokąta. Przykrywa go kryty papą dach dwuspadowy. Nad fasadą góruje czworoboczna wieżyczka zwieńczona ażurową balustradą, z zegarem zainstalowanym w czasie budowy ratusza. Poniżej frontowej tarczy zegarowej umieszczono herb miasta. Na ścianie dwie tablice, upamiętniające 660-lecie i 700-lecie miasta.

W budynku mieszczą się Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej oraz Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej.

Stawiszyn lies in the Kalisz region, some 20 km north of Kalisz on the road leading to Konin.

Founded before 1291 by Przemysł II, prince of Wielkopolska, it was one of the largest towns in this region from the 15th century until the middle of the 16th century. In 1870 it lost its civic rights only to recover them in 1919.

We ignore the location of the original town hall, but the present building is situated in a compact development of the northern frontage of the Wolności Square (the former market-place). It was built in the second half of the 19th century on the foundations of an older construction. It was restored in the 1980s.

A two storey building erected on a rectangular plan and covered by a gable roof coated with roofing paper. The façade is surmounted by a small four-sided tower crowned with open-work balustrade and a clock installed during the construction of the town hall. The coat of arms of the town is placed below the front clock face. On the wall there are two plaques commemorating the 660th and the 700th anniversaries of the town.

The building houses the Municipal and Communal Centre of Social Aid as well as the Public Utilities and Housing Management Office.

Miasto w powiecie krotoszyńskim, położone ok. 12 km na południowy wschód od Krotoszyńska, przy drodze do Ostrzeszowa.

W źródłach historycznych miejscowość pojawia się w 1420 r. Prawa miejskie otrzymały Sulmierzyce w 1457 r. przywilejem króla Kazimierza Jagiellończyka. Powtórna lokacja nastąpiła w 1604 r., a już w 1654 r. założono obok tzw. nowe miasto. W 1972 r. Sulmierzyce utraciły prawa miejskie; po zdecydowanych protestach mieszkańców odzyskały je w roku następnym.

Stojący pośrodku Rynku obiekt jest jedynym w Polsce ratuszem drewnianym. Najstarsza wiadomość o istnieniu ratusza pochodzi z 1647 r. Obiekt ten, również prawdopodobnie drewniany, został zniszczony w czasie pożarów miasta w latach 1658 i 1710. Obecny budynek powstał w 1743 r. Przekształcony w 1879 r.; obniżono wówczas wieżę, zlikwidowano zegar, rozebrano otaczające budynek galerie podcieniowe. Restaurowany w 1899 r. oraz w latach 1991-94.

Jest budynkiem konstrukcji zrębowej, dwukondygnacyjnym, wzniesionym na planie prostokąta. Przykryty dachem czterospadowym krytym gontami, tworzącym z trzech stron podcienia wsparte na drewnianych słupach. Na środku kalenicy czworoboczna wieżyczka o ścianach pokrytych gontami, zwieńczona blaszanym hełmem z chorągiewką, na której data „1743” — rok wybudowania ratusza. Ściany otynkowane. Do wejścia znajdującego się na piętrze prowadzą lustrzane schody. Na belce nad drzwiami wyryty jest napis inskrypcyjny „ANNO DOM. 1743...”

Zachował się czytelny układ wnętrza, m.in. z pokojem burmistrza i salą posiedzeń rady miejskiej na piętrze. Podczas ostatniego remontu wyeksponowano zrąb ścian, ciesielskie obramienia otworów oraz profilowane stropy belkowe.

W budynku mieści się Muzeum Regionalne Ziemi Sulmierzyckiej.

Widok sprzed 1939 r. Fot. R.S. Ulatowski

This is a town in the Krotoszyn Poviát located approximately 12 km to the south-east of Krotoszyn, on the road to Ostrzeszów.

Historical sources mention the town for the first time in 1420. Sulmierzyce obtained civic rights in 1457 according to the privilege of king Kazimierz Jagiellończyk. The second foundation took place in 1604 and "new cities" were established nearby in 1654. In 1972, Sulmierzyce lost its civic rights; after decisive protests of its inhabitants, it recovered them in the following year.

The building in the middle of the Market is the only wooden town hall in Poland. The oldest reference to the town hall comes from 1647. That building, probably wooden as well, was destroyed during fires of the town in 1658 and 1710. The present building was built in 1743. It was remodeled in 1879, when the tower was lowered, the clock was removed and arcaded galleries surrounding the building were pulled down. It was renovated in 1899 and between 1991 and 1994.

It is a block structure building with two floors established on a rectangular plan. It is covered by a hip roof covered with shingles, creating arcades supported by wooden posts on three sides. In the centre of the roof ridge, there is a quadrilateral spirelet with a wall covered with shingles, crowned with a tin cupola and a wind vane with the date 1743, which is the year in which the town hall was built. The walls are plastered. Mirror stairs lead to the entrance located on the upper floor. There is an inscription on the beam over the door: "ANNO DOM. 1743..."

A clear interior arrangement was preserved, among other things the room of the mayor and the meeting hall of the municipal council on the upper floor. The carcass of walls, woodwork framing of openings and profiled beam-framed floors were revealed as a result of the last renovation.

The building houses the Regional Museum of the Sulmierzyce Area.

Miasto w powiecie poznańskim, przylegające do wschodniej granicy Poznania.

Wieś Swarzędz istniała już w XIV w. Jej właściciel, wojewoda kaliski Zygmunt Grudziński, sprowadził do niej na początku XVII w. ludność ewangelicką i żydowską z Poznania. Obok wsi utworzył dla nowych osadników w 1638 r. miasto, które nazwał Grzymałowem. Nazwa nie przyjęła się jednak i miasto przejęło nazwę dawnej wsi.

Ratusz stoi na środku Rynku. Pierwsza drewniana siedziba rady miejskiej — wzniesiona wkrótce po lokacji miasta — przetrwała do 1695 r. Budowę obecnego gmachu rozpoczęto w końcu XVIII w. Okres wojen napoleońskich opóźnił prace budowlane. Dopiero w latach 1825-26 wzniesiono wieżę zegarową. Ostateczny kształt nadano budowli w latach 1855-1860. Gmach poważnie przebudowano

w latach 1939-1941. Wydłużono go wówczas, przekształcono wnętrza, zmieniono elewacje i kształt dachu.

Ratusz jest trójkondygnacyjnym budynkiem z użytkowym poddaszem, wzniesionym na planie wydłużonego prostokąta. Przykrywa go czterospadowy dach pokryty dachówkami; na dłuższych połaci dachu znajduje się kilka małych facjatek. Nad kalenicą wznosi się czworoboczna wieża zegarowa, zwieńczona wysmukłym hełmem z chorągiewką. Główne wejście do gmachu prowadzi przez rzeźbiony w piaskowcu portal. W sieni zachował się drewniany strop belkowy. Na wschodniej elewacji wmurowano tablicę upamiętniającą ofiary II wojny światowej.

W budynku mieści się Urząd Miasta i Gminy.

Swarzędz lies in the Poznań district and adjoins the eastern border of Poznań.

A village called Swarzędz existed as early as in the 14th century; its owner, Zygmunt Grudziński, the Voivode (governor) of Kalisz encouraged the immigration of Evangelists and the Jews from Poznań in early 17th century. In 1638 he founded a town for the new settlers and called it Grzymalów. The name, however, did not catch on and the town took over the name of the former village.

The town hall stands in the middle of the market square. The original wooden headquarters of the municipal authorities, built shortly after the town's foundation, survived until 1695. Construction works on the present building were initiated at the end of the 18th century. The period of Napoleonic wars delayed them, however, and only in 1825-1826 the clock tower was built. The structure received its definitive shape in 1855-1860, and considerable reconstruction works were implemented in 1939-1941: the building was elongated, the interiors were transformed and the façades and the roof form were replaced.

The town hall is a three storeyed building with a functional loft, erected on an elongated rectangular plan. It is covered with a tiled hip roof; the longer slopes of the roof comprise some small attics. A four-sided clock tower crowned by a slim cupola with a banner surmounts the roof ridge. The main entrance leads to the building through a portal carved in sandstone. A wooden beam-framed ceiling has survived in the entrance hall. A plaque commemorating the casualties of the World War II is built in the eastern façade.

The building currently houses the Municipal and Communal Office.

Miasto w powiecie kościańskim, położone ok. 10 km na południowy zachód od Kościana, przy drodze do Leszna.

Prawa miejskie uzyskało przed 1400 r. z nadania króla Władysława Jagielly. Początkowo nosiło nazwę Koszanowo, od wsi na terenie której powstało. Obecna nazwa używana jest od 1435 r. W latach 1887-1932 Śmigiel był miastem powiatowym.

Ratusz wzniesiono w 2. ćwierci XIX w.; przebudowano w XX w. Znajduje się w zwartej zabudowie wschodniej pierzei pl. Rozstrzelanych (dawniejszego górnego rynku).

Jest budynkiem piętrowym, przykrytym dachem dwuspadowym krytym dachówkami. Fasadę zdoła neorenesansowa wystawka z tarczą zegarową, zwieńczona trójkątnym frontonem. Na ścianie tablica upamiętniająca 500-lecie nadania praw miejskich.

Obecnie w budynku znajdują się mieszkania.

Pocztówka sprzed 1918 r.

Yostag A. Klein, Smigiel

Pocztówka sprzed 1918 r.

This is a town in the Kościan region, located some 10 km south-west of Kościan on the road leading to Leszno.

Civic rights were granted before 1400 by way of a charter issued by King Władysław Jagiełło. A village called Koszanowo gave its territory and name to the new town, the name having been in use since 1435. From 1887 to 1932 Smigiel was the district capital.

The town hall was built in the second quarter of the 19th century; it was reconstructed in the 20th century. The building is a part of a complex development of the eastern frontage of the Rozstrzelanych Square (upper market-place before).

It is a two storey structure covered with a tiled gable roof. The façade is decorated with a neo-renaissance porch with clock face surmounted by a triangular frontispiece. A plaque commemorating the 500th anniversary of the civic rights is built in the wall.

Today, the building functions as a dwelling house.

Miasto powiatowe położone nad Wartą, około 42 km na południe od Poznania, przy drodze do Rawicza.

W źródłach pisanych miejscowość pojawiła się po raz pierwszy w 1136 r. Prawa miejskie uzyskał Śrem w 1253 r. mocą przywileju książąt wielkopolskich Przemysła I i Bolesława Pobożnego. Lokowane na lewym brzegu Warty miasto zostało w 1393 r. przeniesione na prawy brzeg rzeki przez króla Władysława Jagiełłę, który nadał mu prawo magdeburskie. W latach 1793-1975 Śrem był miastem powiatowym.

Najstarsze wzmianki historyczne potwierdzające istnienie ratusza pochodzą z lat 1425 i 1428; nie podają one jednak żadnych informacji o jego położeniu i wyglądzie. Przywilej króla Władysława IV z 1630 r. zezwolił na budowę nowego ratusza, w miejscu starego, który popadł w ruinę. Obiekt ten — wraz z jatkami i wagą miejską — oddano do użytku w 1648 r. Chyba niezbyt długo służył władzom miasta; w dokumencie z 1789 r. znajduje się informacja, że ratusz *dawniejszym ognia przypadkiem spłonął i dotąd nie postawiony*. Budynek ten znajdo-

wał się prawdopodobnie w południowo-wschodnim bloku zabudowy otaczającej pl. 20 Października (dawniejszy rynek), w miejscu gdzie w 1946 r. odkryto gotyckie piwnice.

Obecny ratusz stoi w północnej pierzei pl. 20 Października. Jego budowę rozpoczęto w 1836 r., a poświęcenie gotowego obiektu nastąpiło 9 sierpnia 1838 r. Budowa kosztowała 12 890 talarów. Budynek wzniesiono prawdopodobnie wg typowego projektu rządowego. W 1876 r. dobudowano wystawkę z zegarem, wykonaną przez zegarmistrza Kaescha.

Gmach o trzech kondygnacjach, wzniesiony na planie zbliżonym do litery H, przykrywają wielopłociowe dachy kryte dachówkami. Fasadę urozmaicają dwa wyraźnie zarysowane ryzality boczne. Elewacje otynkowane, ozdobione boniowaniem. Otwory okienne zamknięte są półkoliście. Przed ratuszem stoi popiersie Józefa Wybickiego dłuta Grzegorza Kowalskiego; nieco z boku — barokowa figura Matki Boskiej z Dzieciątkiem.

W budynku mieści się Urząd Miejski.

Śrem is a district capital, located on the Warta River some 42 km south of Poznań on the road leading to Rawicz.

Written documents mention it for the first time in 1136, while civic rights were granted to Śrem in 1253 on the basis of a foundation charter issued by Przemysł I and Bolesław Pobożny (the Pious), princes of Wielkopolska. Originally, the town was founded on the left bank of the Warta but in 1393 it was moved to the right bank by way of a decision taken by King Władysław Jagiello who granted the Magdeburg rights to the town. From 1793 to 1975 Śrem was the district capital.

The oldest historical references confirming the existence of the town hall date back to 1425 and 1428; however they include no mention of location and appearance of such a building. The foundation charter issued by King Władysław IV in 1630 allows the building of a new town hall replacing the former structure which probably had fallen into ruin. The new building was commissioned in 1648 inclusive of a butcher's shop and municipal scales. To all appearances, the municipal authorities can't have used it long because a document dated 1789 reads that "the town hall was burnt in a fire and has not been restored so far". Presumably, the building had

been situated in the south-eastern development series surrounding the "Twentieth of October" Square (the former market-place), where some gothic cellars were discovered in 1946.

The present town hall is located in the northern frontage of the "Twentieth of October" Square. Its construction was initiated in 1836 and the commissioned building was consecrated on August 9th, 1838. Construction costs amounted to 12,890 Thaler. Most probably, the building was erected on the basis of a typical official design. In 1876 a porch with a clock manufactured by master watchmaker Kaebisch was added to the structure.

Erected on an H-like plan, the building has three floors and is covered with polygonal tiled roofing. The façade is decorated with two visibly outlined side breaks. The façades are plastered and rusticated on the ground floor level while window bays are semi-circularly closed. A bust of Józef Wybicki sculpted by Grzegorz Kowalski is placed in front of the town hall, a baroque-style statue of Heavenly Mother with Infant Jesus accompanying it in the background.

The building currently houses the Municipal Office.

Pocztówka z lat 1939-1944

Środa Wielkopolska

Miasto powiatowe położone ok. 35 km na południowy wschód od Poznania, przy drodze do Kalisza.

W źródłach historycznych miejscowość pojawiła się w 1228 r. Data nadania praw miejskich nie jest znana; najstarsze ich potwierdzenie pochodzi z 1331 r. W pierwszej Rzeczypospolitej była ośrodkiem życia politycznego Wielkopolski, zbierały się w niej sejmiki szlachty z województw kaliskiego i poznańskiego. W latach 1793-1975 Środa Wielkopolska była miastem powiatowym.

Gotycki ratusz stał niegdyś na środku Starego Rynku, co potwierdzają plany miasta z 1783 i 1794 r. Rozebrano go w 1892 r.

W 1836 r. na północ od rynku (przy obecnym pl. Zamkowym) wzniesiono budynek sądu. Stanął on na wschód od kościoła kolegiackiego pw. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej, w miejscu dawnego zamku starościńskiego. Od 1869 r. gmach ten był siedzibą władz miejskich. Około 1910 r. dobudowano doń od strony południowej boczne skrzydło z mieszkaniami służbowymi.

Ratusz jest budynkiem podpiwniczonym, o dwóch kondygnacjach, wzniesionym na planie litery L. Korpus główny przykrywa dach dwuspadowy, skrzydło boczne — dach naczółkowy; oba kryte są dachówkami. Wewnątrz, w dwóch pomieszczeniach, zachowały się sklepienia krzyżowe.

W budynku mieści się dziś Urząd Stanu Cywilnego, restauracja i mieszkania.

This is a local capital located some 35 km south-east of Poznań on the road leading to Kalisz.

Historical documents mention it for the first time in 1228, but if we ignore the date when the civic rights were granted, the oldest confirmation dates back to 1331. In the Commonwealth of Poland and Lithuania, Środa Wielkopolska was the centre of political life in the region of Wielkopolska, a place of assemblies of the nobles from Kalisz and Poznań provinces. From 1793 to 1975 Środa Wielkopolska was the district capital.

A gothic town hall existed at that time in the middle of the old market square, this being confirmed by municipal plans dated 1783 and 1794. The building was demolished in 1892.

In 1836 the house of the tribunal was built north of the market-place (the present Zamkowy Square). It was located north of the Assumption Collegiate Church just where the old Starościń castle had been located. Since 1869 the building had been the headquarters of municipal authorities. On its southern wall, a side wing with duty rooms was built, probably in 1910.

The town hall has a basement and two floors and is erected on in an L-plan. The main body is covered with a gable roof while the side wing has a roof with a jerking head; both are tiled. Cross vaults have survived in two rooms.

Today, the building houses the Births, Marriages and Deaths Register Office, a restaurant and private apartments.

Miasto w powiecie czarnkowsko-trzcianeckim, położone ok. 90 km na północny zachód od Poznania, przy drodze do Kołobrzegu.

Najstarsza wzmianka historyczna o miejscowości — zwanej wówczas Trzciana Łąka — pochodzi z 1565 r. Prawa miejskie otrzymała Trzcianka w 1731 r. od króla Augusta III. Była miastem prywatnym; w latach 1746-57 jej właścicielem był Stanisław Poniatowski, ojciec ostatniego króla polskiego. W latach 1920-1946 i 1951-1975 Trzcianka była stolicą powiatu.

Ratusz znajduje się przy ul. Sikorskiego 7. W 1854 r. władze miasta zakupiły znajdujący się tu dom postrzygacza wełny Sauera i przeznaczyły go na swą siedzibę. W latach 1907-08 dostawiono okazałe skrzydło południowe, mieszczące m.in. salę posiedzeń rady miejskiej oraz mieszkanie burmistrza. W 2000 r. dachy magistratu pokryto dachówkami.

Eklektyczny gmach o dwóch kondygnacjach i użytkowym poddaszu wzniesiony jest na rzucie litery L. Starszą część, położoną wzdłuż ul. Sikorskiego, przykrywa dach dwuspadowy; nowe skrzydło — dach trójspadowy z ośmioboczną wieżyczką, zwieńczoną blaszanym hełmem. Elewacje otynkowane, urozmaicone balkonikami i oknami o różnym kształcie. W elewacji południowej szeroki ryzalit zwieńczony szczytem o wykroju wolutowym. Po jego lewej stronie położone jest główne wejście do budynku, wiodące przez ozdobny portal. W sali posiedzeń na pierwszym piętrze znajduje się witraż projektu Eugeniusza Ćwirleja z Pily, wykonany w 1974 r. przez Leonarda Brzezińskiego z Szamotul.

W budynku mieści się Urząd Miejski, starszą część zajmuje Urząd Stanu Cywilnego. Na skwerze przed ratuszem ustawiono w 2000 r. pomnik Jana Pawła II, zaprojektowany przez Przemysława Krasnopolskiego.

This is a town located in the Czarnków & Trzcianka region, some 90 km north of Poznań on the road leading to Kołobrzeg.

The oldest historical reference to a locality called "Trzciana Łąka" dates back to 1565. Civic rights were granted to Trzcianka in 1731 by King August III. It was a private town and in 1746-1757 belonged to Stanisław Poniatowski, father of the last king of Poland. In the years 1920 to 1946 and 1951 to 1975 Trzcianka was a local capital.

The town hall is located at 7, Sikorskiego street. In 1854 the municipal authorities bought a house owned by Sauer, a sheep-shearer, and established their headquarters there. A big south wing with conference hall, mayor's apartment and other premises was built in 1907-1908, and then in 2000 the roofs were tiled.

This eclectic style two storey building with a functional loft is erected on an L- plan. Its older

part is located along Sikorskiego street and is covered with a gable roof, while the new wing has a pyramid roof with a small octagonal tower surmounted by sheet metal cupola. The façades are plastered and decorated with small balconies and a variety of windows. The southern façade comprises a wide break surmounted by a volute-shaped gable. The main entrance door on its left side opens into an ornamental portal. A stained-glass window, designed by Eugeniusz Ćwirlej of Piła and manufactured by Leonard Brzeziński of Szamotuły in 1974, decorates the conference hall on the second floor.

The building houses the Municipal Office while the oldest part is occupied by the Births, Marriages and Deaths Register Office. A statue of Pope John Paul II designed by Przemysław Krasnopolski is located in a small park in front of the town hall.

Miasto powiatowe położone ok. 120 km na południowy wschód od Poznania, przy drodze z Konina do Sieradza.

Pierwsza wzmianka o istnieniu miejscowości pochodzi z 1136 r. Prawa miejskie nadano osadzie w 1341 r. Po pożarze w 1636 r. Turek otrzymał nowy przywilej potwierdzający prawa miejskie. Aż do rozbiorów stanowiło własność arcybiskupów gnieźnieńskich. W latach 1867-1975 miasto było stolicą powiatu.

Siedzibę władz miejskich wybudowano w latach 1872-1876. Znajduje się w północno-zachodnim narożniku pl. Wojska Polskiego (dawnego rynku), u wylotu ul. 3 Maja.

Ratusz jest budynkiem dwukondygnacyjnym, wzniesionym na planie prostokąta. Trójspadowy dach przykryty jest dachówkami. W fasadzie płytki ryzalit zwieńczony trójkątnym szczytem; ponad nim wznosi się czworoboczna wieża z zegarem, przykryta dachem czterospadowym. Elewacje otynkowane, ozdobione gzymsami. Na ścianie fasady tablica poświęcona mieszkańcom miasta i powiatu poległym za ojczyznę w latach 1914-1920.

W budynku mieści się Muzeum Rzemiosła Tkackiego.

Turek is the local capital, located some 120 km south-east of Poznań on the road connecting Konin with Sieradz.

The locality was mentioned for the first time in 1136, it received civic rights in 1341 and in 1636 after a fire Turek was granted a new foundation charter confirming its civic rights. Until the partition at the end of the 18th century it belonged to the Archbishops of Gniezno. From 1867 to 1975 the town was a regional capital.

The headquarters of municipal authorities was built between 1872 and 1876. Today it is located in the north-western corner of Wojska Polskiego Square (a former market-place) at the mouth of the "Third of May" Street.

The town hall has two floors, is erected on rectangular plan and its pyramid roof is covered with tiles. The façade comprises a shallow break crowned with a pyramid gable; it is surmounted by a four-sided clock tower covered with a hip roof. The façade is plastered and decorated with cornices. On the façade wall, a plaque commemorates the citizens of Turek town and district who died for their homeland in the years 1914-1920.

The building currently houses the Museum of Weaving Crafts.

Miasto w powiecie pilskim, położone nad Notecią, ok. 10 km na południe od Pily, przy drodze do Poznania.

Gród w Ujściu wspomniany został pod 1108 r. w kronice Galla Anonima. W 1413 r. król Władysław Jagiello nadał osadzie prawa miejskie. Pod Ujściem w lipcu 1655 r. pospolite ruszenie szlachty wielkopolskiej pod wodzą wojewody poznańskiego Krzysztofa Opalińskiego i wojewody kaliskiego Andrzeja Grudzińskiego poddało Wielkopolskę Szwedom.

Ratusz znajduje się przy pl. Wiosny Ludów 2, na narożniku ul. Szpitalnej. Wybudowano go w 1903 r. Spłonął w 1945 r. podczas działań wojennych; odbudowano go w uproszczonej formie. W latach 1979-1980 ustawiono na zapleczu gmachu nowy, trójkondygnacyjny budynek, który połączono ze starą częścią łącznikiem. Podczas remontu w 1996 r. przywrócono ratuszowi pierwotny wygląd.

Ekлекtyczny budynek o dwóch kondygnacjach wzniesiony jest na rzucie trapezu. Przykrywa go wysoki dach trójsпадowy kryty dachówkami. Na zachodniej polaci dachu facjatka z sześcioboczną kopolką. Elewacje wykonane są z cegły klinkierowej, elementy ozdobne — gzymsy, portale i opaski okienne — otynkowane. Wejście główne prowadzi przez ozdobny portal, nad którym znajduje się trójkątny wykusz zwieńczony trójbocznym wysmukłym hełmem. Na poziomie piętra, na lewo od wejścia znajduje się herb miasta; na prawo — balkon, nad którym trójkątny szczyt z zegarem i datą „1903”. Na fasadzie dwie tablice pamiątkowe; pierwsza przypomina o mieszkańcach miasta uwięzionych w ratuszu przez Niemców w 1939 r., druga upamiętnia 550-lecie nadania Ujściu praw miejskich.

W budynku mieści się Urząd Miasta i Gminy.

Located in Pila region on the Noteć River, some 10 km south of Pila on the road leading to Poznań.

A stronghold in Ujście was mentioned in the Gallus Anonymous Chronicles under the date 1108. In 1413 King Wladyslaw Jagiello granted civic rights to the settlement and in 1665 a levy en-masse of the Wielkopolska nobles commanded by the Poznań Voivode (governor) Krzysztof Opaliński and Kalisz Voivode Andrzej Grudziński surrendered the province to the king of Sweden in Ujście.

The town hall, built in 1903, is located at 2, Wiosny Ludów Square on the corner of Szpitalna Street. It was burnt in 1945 during military operations, and it was later restored in a simplified form. In 1979-1980 a new three storeyed building was constructed behind it, both parts connected by a passage. The refurbishment undertaken in 1996 restored the original appearance of this building.

An eclectic style two storey structure constructed on a trapezoid plan. It is covered with a high pyramid, tiled roof. The western slope of the roof comprises an attic with a small hexagonal cupola. The façades are made of clinker brick, the ornaments, such as e.g. cornices, portals and window trims are plastered. The main entrance door opens to an ornamental portal surmounted by a triangular window bay crowned with a slim, pyramid cupola. On the second floor level left of the entrance the coat of arms of the town is placed; on the right side is a balcony surmounted by a triangular gable with a clock and the date "1903". The façade comprises two plaques: the first commemorates the citizens imprisoned by the Germans in the town hall in 1939; the second remembers the 550th anniversary of the civic rights granted to Ujście.

The building currently houses the Municipal and Communal Office.

Miasto w powiecie czarnkowsko-trzcianeckim, położone nad Notecią, ok. 30 km na zachód od Czarnkowa.

Najstarsza wiadomość o Wieleńiu pochodzi z 1108 r. Istniejący tu na pograniczu wielkopolsko-pomorskim gród był wówczas oblegany i zdobyty przez księcia Bolesława Krzywoustego. Lokacja miasta nastąpiła przed 1448 r. W 1673 r. dla osiedlających się w Wieleńiu sukienników założono tzw. nowe miasto. W latach 1887-1920 Wieleń był stolicą powiatu.

Dawny budynek ratusza znajduje się na historycznym placu rynkowym, położonym nad Notecią (dziś ul. Powstańców Wielkopolskich 3). Powstał w 1907 r.; funkcję siedziby władz miejskich pełnił do lat dwudziestych XX w. Jest budynkiem dwukondygnacyjnym, wzniesionym na planie prostokąta. Przykrywa go dach dwuspadowy kryty dachówkami. Elewacje nieotynkowane, z czerwonej cegły. Ryzalit z tarczą zegarową, zwieńczony jest — podobnie jak fasada — gzymsem kroksztynkowym i dwoma sterczynami w narożach.

Dziś w budynku znajdują się mieszkania.

This is a town located in the Czarnków & Trzianka district on the Noteć River, some 30 km west of Czarnków.

The oldest reference to Wieleń dates back to 1108 when it was a stronghold on the Wielkopolska and Pomorze border and was besieged and seized by Duke Bolesław Krzywousty. Foundation of the town must have occurred before 1448. In 1673 some weavers settling in Wieleń obtained their own so-called "new town", and in the years 1887-1920 Wieleń was the district capital.

The former town hall building is located on the historical market square on the Noteć (3, Powstańców Wielkopolskich Square today). It was built in 1907 to function as the headquarters of the municipal authorities until the 1920s. It is a two storey structure erected on a rectangular plan and covered with a tiled gable roof. The façades are made of red brick without plasterwork. As in the case of façade, the break comprising the clock face is surmounted by a bracket cornice and two pinnacles in the corners.

Today the building houses private apartments.

Obecny ratusz usytuowany jest w południowej części miasta, przy ul. Kościuszki 34. W wybudowanym w 1907 r. gmachu pierwotnie mieścił się sąd, magistrat przeniesiono tu ze starego ratusza w latach dwudziestych ubiegłego wieku. Po pożarze w 1975 r. budynek przebudowano, wznosząc m.in. dodatkową kondygnację.

Dwupiętrowy gmach wzniesiono na planie prostokąta. Przykrywa go płaski dach dwuspadowy, kryty papą. Elewacje dwóch dolnych kondygnacji wykonane są z czerwonej cegły, trzecia jest otynkowana. W zwróconej na północ fasadzie znajduje się płytki ryzalit; w wieńczącym go trójkątnym szczyście zainstalowano w 1997 r. zegar.

Wewnątrz oprócz Urzędu Miejskiego mieści się placówka bankowa. Przed gmachem pomnik mieszkańców miasta poległych w latach II wojny światowej.

The present town hall is situated in the south part of the town at 34, Kościuszki street. It was built in 1907 and functioned as a tribunal at the beginning, the municipal office having been moved here from the old town hall in the 1920s. In 1975 a fire burnt it to the ground and the building was reconstructed receiving one floor more.

This three storeyed structure is erected on rectangular plan and covered by a deck gable roof coated with roof paper. The façades of the two bottom floors are made of red brick, the third one is plastered. The façade which turns to the north comprises a shallow break crowned with a triangular gable with a clock installed in 1997.

The building houses the Municipal Office as well as a bank agency. A monument to the citizens killed during the World War II stands in front of the town hall.

Miasto w powiecie grodziskim, położone około 12 km na południe od Grodziska Wielkopolskiego, przy drodze do Śmigła.

Miejscowość istniała zapewne już w końcu XIII w., będąc własnością biskupów poznańskich. Prawa miejskie otrzymała w 1429 r. od króla Władysława Jagielly.

Pierwszy ratusz wzniesiono w 1670 r. Był budynkiem drewnianym; stał prawdopodobnie na środku rynku; spłonął w 1760 r. Obecna siedziba

władz miasta znajduje się w zabudowie zachodniej pierzei Rynku. Wzniesiono ją ok. 1910 r.

Ratusz jest budynkiem dwukondygnacyjnym z użytkowym poddaszem, wzniesionym na planie prostokąta. Dwuspadowy dach mansardowy przykryty jest dachówkami. Na kalenicy znajduje się ośmioboczna wieżyczka z zegarem, przykryta kupałastym hełmem. W fasadzie szeroki ryzalit, w którego szczycie umieszczono herb miasta.

W budynku mieści się Urząd Gminy i Miasta.

Miasto powiatowe położone około 80 km na południowy zachód od Poznania, przy drodze do Zielonej Góry.

W źródłach historycznych Wolsztyn pojawia się po raz pierwszy w 1424 r. Już wówczas posiadał prawa miejskie. W latach 1919-1975 miasto było stolicą powiatu.

Kamień węgielny pod budowę ratusza położono 29 sierpnia 1835 r. Na początku XX w. dostawiono doń piętrową przybudówkę, którą w 1975 r. podwyższono i nakryto wspólnym ze starszą częścią gmachu dachem.

Ratusz położony jest w centralnej części Rynku. Jest budynkiem o trzech kondygnacjach, wzniesionym na planie prostokąta, z dachem dwuspadowym krytym dachówkami. Ściany otynkowane. W elewacjach południowej i północnej znajdują się płytkie ryzality zamknięte trójkątnymi szczytami. W szczycie południowym umieszczono płaskorzeźbionego orła, niżej — nad głównym wejściem do budynku — herb miasta. Po bokach wejścia znajdują się dwie tablice pamiątkowe. Umieszczona w 1933 r. płyta upamiętnia 250. rocznicę zwycięstwa króla Jana III Sobieskiego pod Wiedniem, druga tablica — wmurowana w 2001 r. — przypomina postać zasłużonego burmistrza Wolsztyna Klemensa Modlińskiego, który pełnił swą funkcję w latach 1919-1939.

W budynku mieści się Urząd Miasta i Gminy.

This is the capital of the region, located some 80 km south-west of Poznań on the road leading to Zielona Góra.

Historical sources first mention Wolsztyn in 1424 and confirm the town had already acquired its civic rights, and in the years 1919-1975 it was the district capital.

The foundation stone initiating the construction of a new town hall was installed on August 29th, 1835. In the early 20th century a single-floor annexe was added to be raised and covered with a common roof for the older part of the building in 1975.

The town hall is located in the central part of the Market Square. It is a three storey building erected on a rectangular plan, with a tiled gable roof. The walls are plastered and the southern and northern façades comprise shallow breaks closed by triangular gables. The southern gable comprises a relief with an eagle below which, and directly above the main entrance door; the coat of arms of the town is mounted. On both sides of the entrance door two plaques remember historic events and figures. The first one was installed in 1933 to commemorate the 250th anniversary of the victory of King Jan III Sobieski at Vienna; the second, 68 years older, remembers Klemens Modliński, a meritorious mayor of Wolsztyn who performed his duties in 1919-1939.

The building currently houses the Municipal and Communal Office.

Miasto w powiecie szamotulskim, położone nad Wartą, ok. 20 km na północny zachód od Szamotuł, przy drodze Czarnków – Międzychód.

Prawa miejskie uzyskało przed 1279 r. W 1348 r. król Kazimierz Wielki spotkał się we Wronkach z margrabią brandenburskim Ludwikiem.

Pierwszy ratusz wzniesiono na rynku prawdopodobnie już w średniowieczu. Następny powstał przed 1745 r., jego lokalizacja nie jest jednak znana. Obiekt ten istniał jeszcze w latach dziewięćdziesiątych XVIII stulecia. Dziś siedziba władz miejskich znajduje się przy ul. Ratuszowej 5, na wschód od Rynku. Okazały gmach wybudowano w 1910 r., a w latach 1997-1998 przeprowadzono jego gruntowny remont.

Ratusz jest budynkiem podpiwniczonym, dwukondygnacyjnym z użytkowym poddaszem, wzniesionym na planie prostokąta. Przykrywa go czterospadowy dach mansardowy kryty dachówkami. Nad kalenicą góruje czworoboczna wieżyczka z zegarem i kurantem, zwieńczona hełmem z iglicą, na której umocowana jest chorągiewka z datą „1910”. Otynkowane elewacje ozdobione są neobarokowymi dekoracjami. W fasadzie pozorny ryzalit z wejściem ujętym parą kolumn. Nad wejściem znajduje się herb miasta i napis „A D 1910”; wyżej — zamknięta półkolistą wystawka z girlandą w zwieńczeniu. Wewnątrz obszerny, zajmujący dwie kondygnacje hol, połączony z klatką schodową.

W budynku mieści się Urząd Miasta i Gminy.

Pocztówka sprzed 1918 r.

This town is located in the Szamoty region on the Warta River, some 20 km north-west of Szamoty on the road connecting Czarnków with Międzychód.

Civic rights were granted to Wronki before 1279, and in 1348 King Kazimierz Wielki held a meeting here with Louis, the margrave of Brandenburg.

Most probably the first town hall was built on the market-place in the Middle Ages, while the next one was constructed before 1745. We ignore its location although we know the building existed until the 1790s. Today the municipal authorities have their headquarters at 5, Ratuszowa street east of the Market Square. This monumental building was constructed in 1910 and thoroughly refurbished in 1997-1998.

The town hall has a basement, two floors and a functional loft. It is erected on rectangular plan and covered with a mansard tiled hip roof. The roof ridge is surmounted by a small four-sided clock and chime tower crowned with a cupola whose spire has a banner with the date "1910". Plaster-covered façades are decorated with neo-baroque ornaments. The façade comprises a pseudo-break with the entrance door framed by a pair of columns. A coat of arms and inscription "A D 1910" are placed above the door under a semi-circularly closed porch with surmounting garland. The building has a spacious two-floor hall connected with the staircase.

The building currently houses the Municipal and Communal Office.

Miasto powiatowe położone ok. 50 km na wschód od Poznania, przy drodze do Warszawy.

Prawa miejskie uzyskało przed 1357 r. W 1901 r. Września była miejscem głośniego strajku szkolnego, podczas którego dzieci protestowały przeciwko nauce religii w języku niemieckim. W latach 1818-1975 miasto było stolicą powiatu.

Inicjatywę budowy ratusza podjął na początku XX w. burmistrz Patschke. W 1907 r. zakupiono na licytacji za 22 000 marek parcelę należącą do pocztmistrza Kunaua. Do realizacji wybrano projekt architekta Asmusa ze Świdnicy. Na inwestycję, która kosztować miała 87 000 marek, zaciągnięto pożyczkę w Pruskim Banku Listów Zastawnych w Berlinie. Prace budowlane wykonał miejscowy budowniczy Paul Erdmann. Kamień węgielny wmurowano 5 maja 1909 r., budowę ukończono 1 kwietnia 1910 r.

Ratusz znajduje się przy północno-wschodnim narożniku Rynku, u wylotu ul. Jana Pawła II. Jest budynkiem podpiwniczonym, trójkondygnacyjnym, wzniesionym na planie litery L. Wysokie wielopłociowe dachy kryte są dachówkami. Na kalenicy skrzydła przylegającego do placu rynkowego znajduje się ośmioboczna wieżyczka z balkonem, zwieńczona strzelistym hełmem. Neogotyckie elewacje wykonane są z czerwonej cegły. Na narożniku przy wejściu głównym umieszczono kamienny kartusz z herbem miasta.

W sali obrad rady miejskiej, nakrytej belkowym stropem, znajdują się witraże z herbami ich fundatorów, okolicznych rodzin ziemiańskich. Zachowała się też klatka schodowa z kutą balustradą i witrażami w oknach.

W budynku mieści się Urząd Miasta i Gminy.

This is the capital of the region, located some 50 km east of Poznań on the road leading to Warszawa.

Civic rights were granted before 1357. In 1901 Września was the scene of a well known school strike: the children protested against the decision to teach religion in the German language. The town was the district capital in 1818-1975.

Construction of the town hall was initiated by Mr Patschke, the mayor, in early 20th century. In 1907 a plot was bought at auction for 22,000 Deutschmarks from the postmaster, Kunau. A design developed by the architect Asmus of Świdnica was selected for implementation. To cover the investment costs amounting to 87,000 Deutschmarks a credit was drawn in the Prussian Mortgage Bank in Berlin. Construction works were conducted by a local developer, Paul Erdmann. The cornerstone was installed on May 5th, 1909 and construction was completed on April 1st, 1910.

The town hall stands at the south-eastern corner of the market square at the entrance of Jana Pawła II Street. It has a basement and three floors and is erected on an L-plan. High polygonal roofs are covered with tiles, while the roof ridge on the wing adjoining the market square has a small octagonal tower with a balcony surmounted by a spire cupola. Neo-gothic façades are of red brick, and the corner at the main entrance door comprises a stone cartouche with the coat of arms of the town.

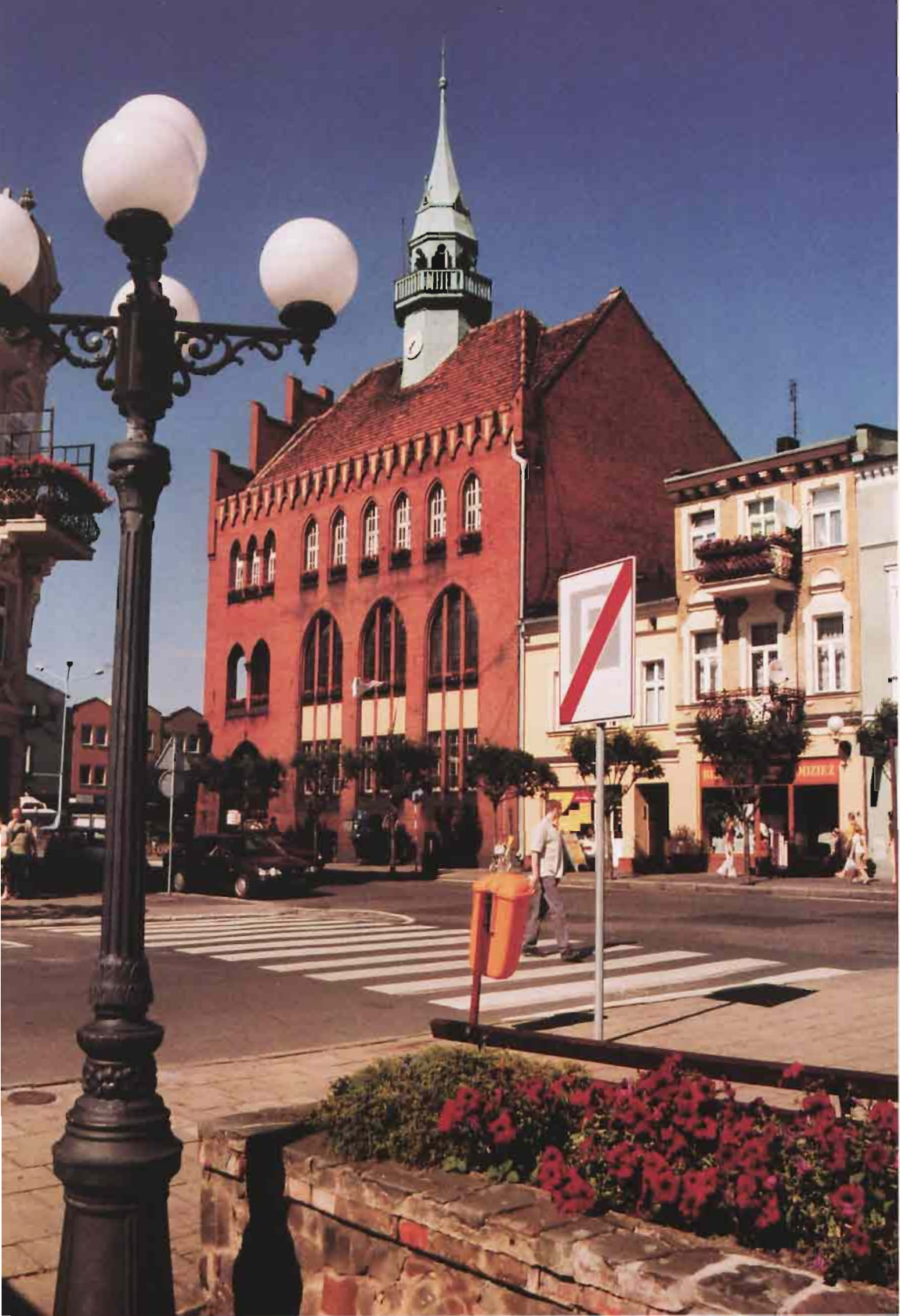
Stained-glass windows with the coat of arms of the sponsors, i.e. local landed gentry, are installed in the municipal council conference hall displaying a beam-framed ceiling. A staircase with a forged metal balustrade and stained-glass windows has survived, too.

The building currently houses the Municipal and Communal Office.

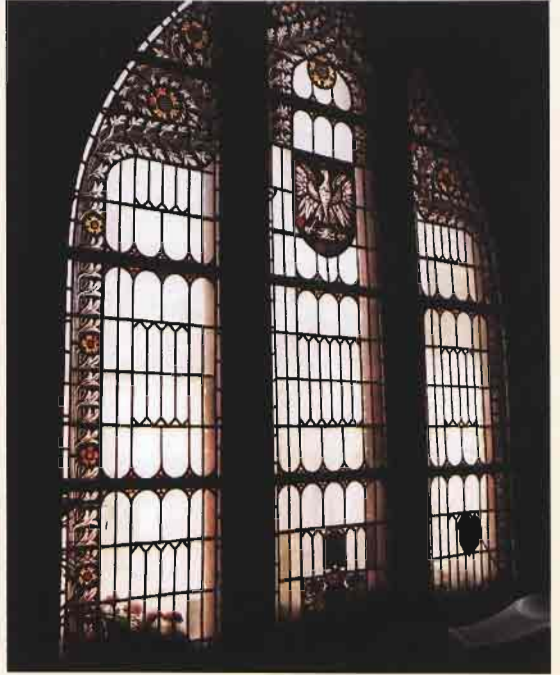

Pocztówka z lat 1939-1944

Miasto w powiecie krotoszyńskim, położone ok. 7 km na południowy zachód od Krotoszyna, przy drodze do Wrocławia.

Prawa miejskie otrzymało w 1267 roku od Tomasa I, biskupa wrocławskiego. Po wojnie trzydziestoletniej obok ośrodka średniowiecznego powstały dwa nowe organizmy miejskie. Zduny Niemieckie w 1637 r. i Sieniutowo w 1647 r. Obecnie tworzą one wspólny układ urbanistyczny.

Ratusz stoi na środku Rynku, stanowiącego ongiś centrum Zdun Niemieckich. Pierwszy obiekt, prawdopodobnie drewniany, stanął tu w 1637 r. Obecny budynek wzniesiono w 1684 r. staraniem Rafała Leszczyńskiego, właściciela miasta. Na początku XIX w. dobudowano doń przybudówkę mieszczącą strażnicę. W latach 1996-2004 gmach poddano gruntownej restauracji.

Ratusz jest budynkiem parterowym z użytkowym poddaszem. Wzniesiony na planie zbliżonym

do kwadratu z wieżą oraz prostokątną przybudówką od strony wschodniej. Dachy — trójspadowy nad korpusem głównym i naczółkowy nad przybudówką — przykryte są dachówkami. Ośmioboczną wieżę z czterema tarczami zegarowymi wieńczy hełm z ażurową latarnią, zakończoną iglicą z kulą i chorągiewką. Zachował się oryginalny mechanizm zegarowy firmy G. Weiss z Głogowa, wykonany w 1889 r. Ściany murowane i szkieletowe, otynkowane, zwieńczone są profilowanym gzymsem. Wzdłuż zachodniej elewacji znajduje się podcień wsparty na pięciu kolumnach podtrzymujących wydłużony okap. Wewnątrz zachowała się dawna sala obrad rady miejskiej przykryta sklepieniem kolebkowym z lunetami.

W budynku mieści się dziś m.in. placówka banku.

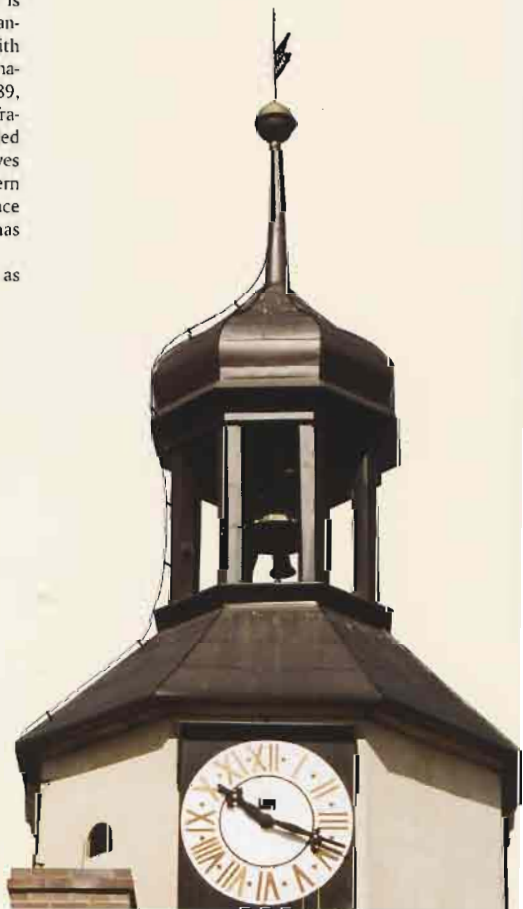
This is a town in the Krotoszyn region, located some 7 km south-west of Krotoszyn on the road leading to Wrocław.

Civic rights were granted in 1267 by Tomasz I, Bishop of Wrocław. After the Thirty Years War two new urban complexes were established close to the medieval settlement: Zduny Niemieckie in 1637 and Sieniutowo in 1647. Today they are incorporated into a common municipal system.

The town hall is located in the middle of the market square, once the downtown area of Zduny Niemieckie. The original structure, most probably a wooden one, was built here in 1637. The present building was constructed in 1684 due to the efforts of Rafał Leszczyński who was the owner of the town at the time. In the early 19th century an annexe comprising a watch-post was added to the structure. From 1996 to 2004 the building was thoroughly restored.

The town hall is a single-floor structure erected on a square-like plan with a functional loft and it has a tower and rectangular annexe on its east side. The roofs, a pyramid on the main body and with a jerking head on the annexe, are covered with tiles. The octagonal tower with four clock faces is surmounted by a cupola with an open-work lantern. On the top of the tower a spire is fitted with a sphere and a banner. The original clock mechanism, manufactured by G. Weiss of Głogów in 1889, has survived. The walls are of brick and include frame construction; they are surmounted by profiled cornice. An arcade passage with prominent eaves supported on five columns runs along the western façade. Inside the building the former conference hall of the municipal council has survived; it has a barrel vault with lunettes.

Today the building houses the offices such as e.g. bank agency.

Widok sprzed 1939 r. Fot. R.S. Ulatowski

Miasto powiatowe położone ok. 130 km na północny wschód od Poznania, przy drodze z Piły do Człuchowa.

Najstarsza wzmianka z 1370 r. wymienia istniejące już wówczas miasto „Wielatow”. Zniszczone w czasie wojny ze Szwedami ponownie otrzymało w 1665 r. prawa miejskie. W latach 1818-1975 był Złotów miastem powiatowym.

Pierwszy ratusz wybudowano w XVI w. Stał on na Starym Rynku (dzisiejszym pl. Kościuszki), w miejscu obecnego kościoła poewangelickiego. Zniszczyli go Szwedzi w 1657 r. podczas oblężenia złotowskiego zamku. Później — przez ponad dwa i pół stulecia — miasto nie miało ratusza. Od 1884 r. rada miejska obradowała w gmachu starostwa.

Decyzja o budowie nowego ratusza zapadła w 1914 r. Jego projekt wykonał architekt Adolf Behr, a prace budowlane prowadziła firma Lehmann i Rudnitzki. Gmach był gotów w październiku 1915 r. W połowie lat trzydziestych XX w. dostawiono dodatkową klatkę schodową prowadzącą do znajdują-

cego się na piętrze mieszkania burmistrza; w 1978 r. dobudowano skrzydło mieszczące m.in. salę obrad rady miejskiej oraz główne wejście do gmachu.

Ratusz stoi u zbiegu al. Piasta i pl. 31 Stycznia. Jego starsza część — podpiwniczona, o dwóch kondygnacjach z użytkowym poddaszem — została wzniesiona na planie prostokąta. Przykrywa ją czterospadowy dach kryty dachówkami. Nad gmachem góruje ośmioboczna wieżyczka z balustradą zwieńczona hełmem, na którego szczycie znajduje się iglica z chorągiewką przedstawiającą herb miasta.

Herb umieszczono także nad nieczynnym wejściem do gmachu, pod niewielkim balkonikiem. W połaci dachu nad fasadą znajduje się wystawka zwieńczona falistym szczytem, w którym umieszczono zegar. Podobny balkonik i nieco skromniejszy szczyt zdobią zachodnią elewację dachu. Wewnątrz zachowała się żeliwna balustrada schodów oraz dwa witraże. Jeden z nich, w gabinecie burmistrza, przedstawia alegorię budownictwa.

W budynku znajduje się Urząd Miejski.

This is the capital of the district, located some 130 km north-east of Poznań on the road connecting Piła with Człuchów.

The oldest document from 1370 refers to a town called "Wielatow". Destroyed during the Swedish War, it was re-founded again in 1665 and from 1818 to 1975 Zlotów was the district capital.

The original town hall was built in the 16th century on the old market square (present Kościuszki Square); today this place is occupied by the post-Evangelist Church. The building was destroyed by the Swedes in 1657 during the siege of Zlotów castle and for more than two and half centuries the town had no hall, the municipal council having to hold its conferences in the district office building.

Construction of the new town hall was decided in 1914. The design was developed by Adolf Behr, the architect, and construction works were implemented by the Lehmann and Rudnitzki Company, and the building was commissioned in October 1915. In the mid — 1930s an additional staircase was built leading to the mayor's apartment on the second floor; in 1978 a wing with some premises such as a municipal council conference hall and main entrance door was added to the main body.

The town hall stands at the junction of the Piast Avenue and the "31st of January" Square. Its older part has a basement and two floors with a functional loft; it is erected on rectangular plan and covered by a tiled hip roof. The building is dominated by a small octagonal tower with balustrade, surmounted by a cupola whose top is decorated with a spire and banner representing the coat of arms of the town.

Above the closed entrance door, the same coat of arms is placed under a small balcony. The roof slope above the façade comprises a porch surmounted by a corrugated gable with a clock. A similar balcony as well as a less expensive gable decorate the western façade of the building. A cast iron stair balustrade and two stained-glass windows have survived inside the building. One of the windows — in the mayor's office — represents an allegory of construction engineering.

The building currently houses the Municipal Office.

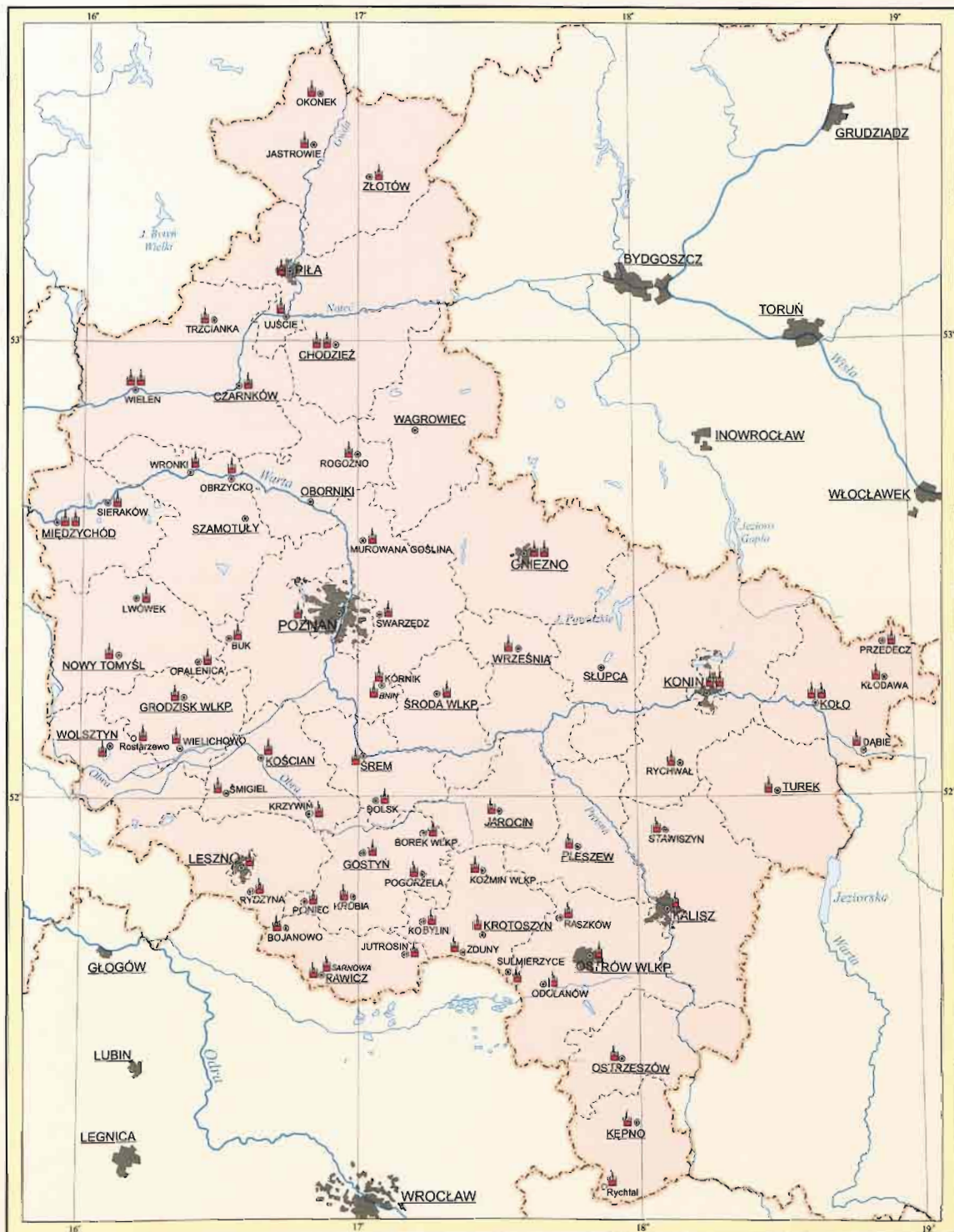

Wojewódzka Biblioteka Publiczna
w Poznaniu

ROZMIESZCZENIE RATUSZY W WIELKOPOLSCE

GOSTYŃ miasta powiatowe   Rostorzewo miejscowości, które utraciły prawa miejskie
BUK inne miasta   **BNIN** dzielnice miast, dawniej samodzielne miasta   lokalizacja ratusza

0 10 20 30 40 km

KOMITET REDAKCYJNY BIBLIOTEKI „KRONIKI WIELKOPOLSKI”

*Lena Bednarska (przewodnicząca), Przemysław Hauser, Krzysztof Kasprzak,
Tomasz Naganowski, Marek Ziółkowski*

Recenzent

Maria Strzałko

Redaktor prowadzący

Mariusz Grzebalski

Skład, łamanie

PERFEKT Sp.j.

Tłumaczenia

SKRIVANEK O/Poznań

Korekta

Natalia Słomińska

Wykreślenie mapy

Radosław Przebitkowski

© Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej
i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu
Poznań 2005

ISBN 83-87816-60-4

Wydawca

Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej
i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu
60-819 Poznań, ul. Prusa 3
tel. (061) 664 08 75
e-mail: wydawnictwo@wbp.poznan.pl
<http://www.wbp.poznan.pl>

Wydanie 1

Druk i oprawy

Zakład Poligraficzny
Moś i Luczak sp.j.
61-065 Poznań, ul. Pivna 1

The City or Town Hall is an exceptional landmark of the urban landscape. Whether an imposing architectural form or just a modest inconspicuous building, whether proudly located in the centre of a market square or somewhat concealed among other tenement houses — today this is a specific symbol of municipal governance. Built to satisfy the ambitions of the locals, within their affordable possibilities, it used to constitute a clear indicator of a city or town's wealth. Its name originates from the German name *Rathaus* (the Council House); in the Mediaeval times the Latin definitions, such as *domus consulum*, *domus civium* or *commune palatium*, were also used. The first presentable seats of municipal authorities were built in Europe in the 12th century; first in Italy, then in other states of the western part of the continent. The urban development processes in Poland progressed a little slower, therefore the city or town halls appeared later. The oldest reference to the existence of such structure in Wielkopolska originates from 1310 and concerns the City Hall of Poznań.

In the hasty everyday rhythm of today's life, we do not pay attention to historical monuments. However, when we hear the sound of a clock chiming the hours in a city or town market square, when the tune of a city bugle-call reaches our ears, let us stop for at least a moment, just because a city or town hall — the evidence of the municipal tradition, the citizens' pride and symbol of local governance — really is an exceptional historical monument, worth a moment of reflection.

PUBLICZNA W POZNANIU

N - 121504

000-121504-00-0

ISBN 83-87816-60-4

9 788387 816605

WOJEWÓDZKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA
i CENTRUM ANIMACJI KULTURY • POZNAŃ